

בצרון

ירחון למדע, לספרות ולבעיות הזמן

נוסד על-ידי חיים טשרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

העורכים: נחום גלאצר (עורך-תורם), צבי וולפסון, שמעון הלקין
חיים ליף — חבר המערכת
מנהל המערכת: משה טשרנוביץ

שנה כ"ה (כרך מ"ט) כסלו-טבת, תשכ"ד חוברת ב' (241)

ה ת ו כ ן

- ד"ר אבא הלל סילבר ז"ל עמנואל ניומן 65
קנדי, המזרח התיכון וישראל יהושע תדמור 66
ד"ר עמנואל ניומן — בן שבעים י. ע. 73
מישה (תחרות הסיפור העברי הקצר — סיפור י"ד) קו 76
יוטה: נופי שקיעה (שיר) יצחק פינקל 87
לזכר יחזקאל קויפמן ה. א. גינזברג 88
במחיצתו של יחזקאל קויפמן ז"ל שלמה סינגר 94
דרך כוכב מיעקב מנשה הראל 96
מחודש לחודש יצחק עברי 102
הערפות ודברי בקורת:
- (א) עם שירי יצחק עוגן מרדכי עובדיהו 112
(ב) הבאלאדה „גרות האלמונים" לשאול טשרניחובסקי
115 (20 שנה למות המשורר) שלמה אידלברג
117 (ג) הצדקה בישראל ג. ח.
117 (ד) ר' יעקב צוזמר בן צ"ה ת. ל.
סקירות ורשימות:
- (א) מכתב אל ה„בצרון" הרברט ה. ליהמאן 118
(ב) מיסדר „בני ברית" בן מאה ועשרים ל. שפאל 119
י ד י ע ו ת 121

„בצרון" 1141 ברדווניי
ניו-יורק

BITZARON

THE HEBREW MONTHLY OF AMERICA

Founded by CHAIM TCHERNOWITZ (RAV TZAIR)

Editors: NAHUM GLATZER (Contributing Editor)

HARRY WOLFSON, SIMON HALKIN (S. Israel)

HAYIM LEAF, Associate Editor

Managing Editor: MAURICE E. CHERNOWITZ

Twenty-Fifth Year of Publication

Vol. XLIX KISLEV-TEVET, 5724 (Nov.-Dec., 1963) No. 2 (241)

CONTENTS:

Abba Hillel Silver — In Memoriam . . .	<i>Emanuel Neumann</i>	65
The Kennedy Era: Its Impact on the Middle East and Israel	<i>Y. Tadmor</i>	66
Emanuel Neumann at Seventy	<i>I. I.</i>	73
Misha (Bitzaron Hebrew Short Story Contest)	<i>Story Fourteen</i>	76
Utah: Meditating Isles (Poem)	<i>Irving J. Finkel</i>	86
Yehezkel Kaufmann As a Biblical Scholar	<i>H. L. Ginsberg</i>	88
Conversations With Yehezkel Kaufmann	<i>Shlomo Singer</i>	94
Bar Kockba In the Light of Recent Findings	<i>Menashe Harel</i>	96
The Month In Review	<i>Itzhak Ivry</i>	102
The Assassination of Four U. S. Presidents As Reflected In the Hebrew Press	<i>A. R. Malachi</i>	107
EVALUATIONS AND BOOK REVIEWS:		
(a) The Collected Poems of Itzhak Ogen <i>Mordecai Ovadyahu</i>		112
(b) Historical Ballad by Saul Tchernichovski	<i>S. Eidelberg</i>	115
(c) A Way of Life	<i>G. Ch.</i>	117
(d) Jacob Zausmer at 95	<i>H. L.</i>	117
BOOKS RECEIVED		
NOTES AND COMMENTS:		
(a) Letter to the Editor	<i>Herbert H. Lehman</i>	118
(b) B'nai B'rith Reaches One Hundred and Twenty	<i>Leo Shpall</i>	119
News and Events		121

BITZARON
1141 Broadway
NEW YORK
MU 6-7680

בַּצְרוּן

נוסד עלידי חיים משרנוביץ (רב צעור) ז"ל

שנה כ"ה (כרך מ"ט) כסלו-טבת, תשכ"ד חוברת ב' (241)

מדברי החסיד של ד"ר עמנואל ניומן

אדריכל המדינה העברית

(לזכרו של ד"ר אבא הלל סילבר)

הציננות היתה שאיפת חייו הגדולה של ד"ר אבא הלל סילבר. יותר מכל אדם אחר בדורו, השלים בהצלחה את המטרה שהציב לראשונה תיאודור הרצל — להבטיח אישור בינלאומי לקיומה של קהילייה יהודית חפשית ועצמאית. הניצחון המזהיר שהושג תחת מנהיגותו זיכה את ד"ר סילבר בתואר הכבוד של אדריכל המדינה היהודית ועטה את חייו מעטה הוד של אלמות.

אין תמורה לאבידה הגדולה, אולם הוא הניח לנו ירושה אשר לא תסולא בפז; דוגמה ומופת למעשה נרהב ונאדר בגבורה, נאמנות לעקרונותיו חייו ואמונת-אומן. הוא הורה את יהדות אמריקה להלחם כאנשים בני-חורין בחברה של בני-חורין בעד עקרונות צדק. מי יודע כמה שנים יחלפו עד אשר תקום שוב בתוכנו דמות נערצה כד"ר אבא הלל סילבר.

קנדי, המזרח-התיכון וישראל

מאת יהושע תדמור

דומה שלא היה מקרה בהיסטוריה של מדינת ישראל, שמותו של מנהיג מדינה זרה ייהפך לאבל לאומי אשר הקיף את כל שכבות העם. אף מברקי האבל טל נשיא מדינת ישראל, ראש-הממשלה לוי אשכול, בן-גוריון, אבא אבן ושרת-החוץ גולדה מאיר נוסחו לא בסיגנון הרשמי המקובל. הצער שתסס בלב הפכו את מברקי מנהיגי ישראל למיסמכים אנושיים כואבים ונתנו ביטוי למה שחש העם בישראל כולה.

בלב אורחי ישראל, קיננה, מאז עלה קנדי לכס הנשיאות, הרגשה שגורל העולם נתון בידיים בטוחות ונאמנות, בידיו של אדם צעיר אולם רבת-ידיה ואמין-רוח, שלא שש לציחצוח חרבות ולניצחונות מדומים. בישראל ראו את קנדי לא רק מנהיג מדיני צעיר ונמרץ, אלא גם איש בשורה; לא רק פוליטיקאי ממולח, אלא גם איש חזון, מורה דרך לעמו. בישראל חשו בערכם ומשמעותם המרחיקה לכת של המערכה לשיוויון זכויות האזרח; בחוקים הסוציאליים למיניהם — מתוק הביטוח לקשישים ועד להצעות התקציב לשיפור מערכת החינוך; במחיל השלום" במעבי הג'ונגלים בלב אפריקה ועד לקריאה למערך חדש בתוככי אמריקה. אלה ורבים אחרים מן החוקים והתכניות שסימלו את דרכו של הנשיא המנוח, הם שסימלו בעיני אורחי ישראל את אמריקה החדשה, הצעירה, המתנערת משנות קיפאון ושיגרה בארצה היא ובזירה הבינלאומית.

תקופת איזנהואר-דאלס

ברם, היו לה לישראל סיבות משלה להתאבל על מותו של הנשיא קנדי. עם לכתו ללא עת, אבד לה לישראל ידיד, אשר רק עתה ניתן להעריכו כראוי. מורכבים הדברים. כל אחד מנשיאי הקודמים של ישראל ושרי-החוץ שלה מאז הקמתה לא ביקש, ביודעים, את רעתה. לעיתים, בעבר, היו מדינאים אמריקנים: נשיאים, שרי-חוץ, סגניהם ועוזריהם — מתמלאים תמיהה שעה שהיו מואשמים בפגיעה בישראל. כל גאום, פירסום או הצהרת דברים של מדינאי אמריקני לובשים משמעות מרחיקת לכת במזרח-התיכון, ומשבאים הדברים לידי ביטוי בעצרת האו"ם — בשאלת הפליטים המסורתית, או בגינוי ישראל בעיקבות תקרית גבול — מיד הם מתפרשים ככוונה להזיק, או לקפח אותנו. סיבת רגישותנו נעוצה עמוק עמוק במיכלול הטראגי של מעגל האיבה הישראלי-ערבי, במצב הקיפאון של סיכסוך אשר אין לחזות את קיצו, בניאומו של הסיכסוך והפיכתי לחלק מן המאבק הבינוגושי, שעה שמזרח ומערב שוב אינם שוקלים את הדברים לגופם, אלא במאזני התחרות שבין מוסקבה וואשינגטון. ישראל, הנתונה בין המצרים, חייבת לעמוד על נפשה, להשיב מלחמה שערה, להלום בפוגעים בחיי אורחיה, בגבולות, להיאבק על זכויותיה כמדינה עצמאית — כמשפט כל מדינה

ומדינה. דורשי טוב אמריקנים למיניהם, המבקשים לעשות למען קידום פיתרון הסיכסוך הישראלי-ערבי בדרך שלום ניכרו מגחלתה של הבעייה הכאובה, קל-יחומר באי-כח ממשלת ארה"ב, שביקשו לקדם את פני הדברים מתוך שיקולים מדיניים וחשבונות התלויים במעמדה בזירה הבינלאומית.

ישראל ידעה משחר הקמתה ועד היום טעם מרורות אלה. נשיאים ושרי-חוץ אמריקנים ביקשו מעידן לעידן לגלות יוזמה כל שהיא בפיתרון הסיכסוך ועד מהרה ניתגלגלו הדברים להצעות שבסופן היו מקפחות את ישראל. אם נשיא או שר-חוץ אמריקני, שניסה מיום הקמתה של ישראל, להיכנס לעובי הבעייה, נפטר בקיטרוגים משני הצדדים, מישראל וערב כאחד. כזה היה גורלו של טרומאן ושר-החוץ שלו מארשאל, אשר ברגע האחרון, ערב ההצבעה באו"ם על חלוקת א"י — כמעט והפכו את הקערה על פיה בהעלותם את הצעת הנאמנות במקום החלוקה. ולו היתה נעתרת ישראל ללחצם של טרומן ומארשאל, שלא ביקשו אלא דחייה בהחלטת מנהיגי הישוב להכריז על המדינה — היתה זו דחייה לדורות, לדורות רבים. טרומאן, מיום שעלה לכס הנשיאות ועד יומו האחרון בבית-הלבן, רחש טוב לישראל. אלא שמדי פעם גברה יד מחלקת המדינה והלחצים שהופעלו על-ידי שגריריה של ארצות-הברית בבירות ערב. ישראל לא יכלה כי אם לגלות מזמן לזמן "קשיות עורף" שלא הובנה, ואשר נתקבלה בוואשינגטון בתרעומת גלויה. לאחר מכן באו ימים אחרים. המערב החל במאמצים לשבץ את ארצות-ערב במערך בריתות הגנה אנטי-קומוניסטיות. הנסיונות מסוג זה למיניהם לבשו צורה ופשוטו צורה. בראש המדינות היוזמות עמדה בשעתה בריטניה, המעצמה הקולוניאליסטית הבכירה באיזור; אלא שאט, אט, החלה מפנה את מקומה למעמד הבכורה של ארה"ב, שנפלה בגורלה הנהגת העולם המערבי. לגבי ארה"ב היתה חשיבותו של האיזור גלויה לעין, איזור איסטרטגי המגשר בין אירופה לבין האוקיינוס ההודי ואסיה כולה, צומת תחבורה חיונית, מקורות עשירי נפט, אשר אירופה המערבית תלויה בהם להנעת גלגלי תעשייתה ושבעלדיהם תשותק כהרף עין כל הברית המערב-אירופית. איזור זה אשר אם יפול בידי העולם הקומוניסטי יעלה בידי מוסקבה להדביר את מערב אירופה ללא מלחמה. חשיבותו האיסטרטגית ומיקומו הגיאופוליטי עושים לכן את האיזור לאחד ממוקדי המלחמה הקרה הרגישים ביותר. לפיכך יחסו האיסטרטגים האמריקנים של המלחמה הקרה חשיבות יתירה לשילובו של האיזור במערך המערבי, שהמרץ בימי כהונתו של הנשיא איזנהואר ושר-החוץ שלו דאלס, אף הצהרת שלוש מעצמות המערב משנת 1950 בדבר שמירת הסטאטוס-קוו באיזור המזרח-התיכון היווה חלק מן התכנית הזאת. אפס, החיזור אחרי הערבים החל לתת אותותיו. פוסטאר דאלס, שר-החוץ האמריקני, ניתפס עד מהרה לנסיונות אכזבה. סבור היה בכינות, בראשית דרכו, שאם ניתן יהיה לסלק בדרך זו או אחרת את עוקצו של הריב הישראלי-ערבי תבוא ארה"ב על שכרה ושליטי ערב יאותו לשבץ את מדינותיהם במערך-הבריתות המערבי. שוב נשמעו נימות-ותכניות-פיוס על חשבון ישראל. שר-החוץ האמריקני הפטיר לאחר ביקורו במזרח-התיכון משהו על ויתורים ישראלים של "שטחי מדבר חסרי ערך" לטובתה

של מצרים. החלו הלחצים בשאלת הפליטים הערביים. סבור היה שגילה את סוד-המפתח לפיתרון הסיכסוך הישראלי-ערבי אשר יסייע לגבש את הברית הערבית-אמריקנית אם תיאות ישראל לשלם את המחיר. טיעונו של דאלס היה, שאם ייטב מעמדה של ארה"ב במזרח-התיכון ייטב גם לישראל. אפשר שנאמרו הדברים מתוך כינות, אלא שאין די בכך, כי ביסודה של האיבה הערבית לישראל טמונה היתה גאוותם שנפגעה; אי-השלמה עם קיומה של המדינה; שאיפת נקם ורצון לעקור את ישראל ממפת המזרח-התיכון. גילויי הפייסנות למיניהם של אותם ימים העלו חרס. הם יצרו מתיחויות בין ירושלים וואשינגטון. הם לא שינו מאומה, כי למדינות הערביות מזימות מרחיקות לכת. ולישראל לא היה דבר לוותר עליו. שטחיה מצומצמים הם, קשים להגנה, מאורכים וצרים. כל ויתור של שטח — בנפשה הדבר, בפרט כשכוחם של הערבים הולך וגובר וכל גילוי של חולשה מתפרש כחולשה ומוזמן תוקפנות.

אפילו לא ביקשו דאלס ואיזנהואר את רעתה של ישראל, לא תפסו אלא לאחר זמן את מהות הסיכסוך הישראלי-ערבי, את מצבה של מדינה נצורה אשר אויביה, לא רק שמסרבים להסב עמה, אלא מכריזים בגלוי על רצונם להשמידה. השנאה של הערבים, חדירת הסובייטים למזרח-התיכון על כנפי עיסקות הנשק, העירעור החמור במאזן הכוחות בין ישראל ושכנותיה והתקרבות שעת-האפס של מלחמת הערבים בישראל — לא עוררו את הנשיא איזנהואר ושר-החוץ שלו פוסטר דאלס לשום מעשה ממשי כדי לקדם את פני הרעה. התוקפנות הערבית הלכה והחריפה. גבולות ישראל הוצתו, קרבנות נפלו, אולם קברניטיה של ארצות-הברית סירבו להיעתר לתביעות ישראל לסתימת הפער במאזן החימוש; ערבויות נגד תוקפנות ערבית ולהבטחת שלימותה הטריטוריאלית של ישראל. באין ברירה עמדה ישראל לקדם את פני הסכנות בכוחות עצמה. פרצה מערכת סיני והתוצאות שבאו בעקבותיה. מה פשר אטימות זו שגילתה אמריקה לגבי בעיית ביטחונה של מדינת ישראל? לחצם של גורמים הפרו-ערביים בוואשינגטון הוא שבלם כל יוזמה אמריקנית לטובת ישראל. שגריריה של ארה"ב בבירות ערב הטילו את מלוא משקלם פעם בפעם לטובת הערבים, בעוד אשר בבית-הלבן ישב נשיא שלא ירד לעומקן של ההתרחשויות בזירה המזרח-התיכונית. סחטנותו של הרודן המצרי לא ידעה שבעה ומשהוכרחו בנות בריתה של ארצות-הברית וישראל לבלום את תוקפנותו ולהציל את אשר ניתן להציל — נתייצבה ארה"ב נגדן. היה זה קוצר-ראות שרק לאחר מכן הודו מעצביה של המדינות האמריקנית בחומרתו. ואמנם מאז למדו לקח כלשהו. האמריקנים עמדו בהבטחותיהם: השקט בגבולותיה של ישראל — נשמר וכן התקיים חופש השייט במיצרי אילת. היה זה משום פיצוי-מה על שגיאות העבר.

קנדי — עוז רוח וראיית העתיד

עלייתו של קנדי לכס הנשיאות הביאה עמה סגנון חדש ודברים חדשים. כך בזירה האמריקנית, כך בזירה הבינלאומית וכך ביחסיו עם ישראל. חוקרי העיתים יחטטו במיסמכים מימי שלטונו. הם יגלו את חילופי-האיגרות המעניינים

ביותר שהוחלפו בינו לבין בן-גוריון, ולאחר מכן עם לוי אשכול. הם ימצאו את איגרותיו לנאצר והדו"חיים של שגרירי אמריקה מבירות המזרח-התיכון. הם יחשפו את מסקנותיו של י'וסף י'ונסון שהטיל עליו הנשיא קנדי בסיוע ועדת הפיוס של האו"ם, "הפשרת" בעיית הפליטים על-ידי יוזמה חדשה — שיקום מרביתו בארצות ערב ומיעוטם בישראל. מן המוסכמות הוא: קנדי היה מדינאי מפולפל. תיכנוניו היו מחושבים יפה, יפה. מדיניותו המזרח-תיכונית לא היתה ענין שברגש, אלא פרי עיון מעמיק; עם זאת לא היו בה גילויים של אופורטוניזם קר. לפי כל הסימנים היא נבעה מתפיסה מדינית כוללת ומערכת מושגים אשר העיקרון — משקלו היה רב לאין שעור מהתכסיס. גישתו לישראל ובעיותיה היתה רציפה הבנה. הוא למד את הבעיות מיסודן, לא נבהל מלחץ ערבי ולא גרס סחטנות. הוא לא נרתע כקודמיו מאיומים ערביים, ועם זאת לא קיבל ללא בדיקה ושיקול כל טיעון ישראלי. מדיניותו לא היתה פרו-ישראלית או פרו-ערבית; היא היתה מדיניות-חוץ אמריקנית, חלק אינטגרלי של המאבק הביננושי. הוא הכיר ולמד את העובדה ששיטת-פיוסים גם במזרח-התיכון שכרה יצא בהפסדה ושגם לישראל אותה זכות יסודית כמו לכל מדינה ומדינה לחיות את חייה ללא פחד ולחץ מן החוץ.

מדיניותו המזרח-תיכונית של קנדי היתה מבוססת וצמודה לעיקרון יסודי אחד והוא — שמירת השלום והיציבות באיזור. לפיכך שללה ממשלת קנדי תקריות כל שהן המחממות את אוירת האיבה והבינה לרוחה של ישראל שדרשה שמירת מאזן הכוחות למען הרתיע תוקפנות. כמו כן גילה יוזמה למען קדם את סיכויי השלום באיזור. בכל אלה עלתה מדיניותו בקנה אחד עם האינטרסים של ישראל. מדיניותו נבעה משיקולים אמריקנים טהורים, אולם לא נעדרו ממנה יחס של הבנה למדינה קטנה ובעיותיה וגישה של הגינות ויושר יסודיים.

קנדי ידע שישראל שוחרת שלום. הוא האמין בכינותה והבין שראש דאגותיה הוא קיבוץ אחים נידחים מכל קצווי עולם, ופיתוחם של מקורות פרנסה וכלכלה. המנוח הכיר את המפעל היהודי מכלי ראשון. הוא ביקר בארץ לראשונה בעודו נער ולאחר מכן כשהיה סטודנט באוניברסיטת הארברד — ביקר, ראה וחזר מלא רשמים. מאז קלט הדי ההתרחשויות בה. הוא קיים קשר עם כמה יהודים בדרכו המדינית. משנבחר לסינאט נפגש מדי פעם בדיפלומטים ישראליים, אם כי רק לעתים רחוקות גילה את דעתו בבעיות ישראל. אולם מאז 1960 הלכה וניסתמנה בהכרתו הדעה שמה שהוא פגום מיסודו במדיניות האמריקנית לגבי המזרח-התיכון. הוא החל לומד את הבעיות, קיים מגע עם דיפלומטים ישראליים ואף שוחח ארוכות עם דוד בן-גוריון בעת ביקורו של ראש-ממשלת ישראל אצל הנשיא איזנהואר או. באותם הימים היה קנדי סינאטור צעיר, שזכה במועמדות מפלגתו לנשיאות ארה"ב. משנבחר, היתה "הכשרת קרקע" זו נכס רב-חשיבות לעניינה של ישראל. את דעתו על בעיות המזרח התיכון הביע גלויות בוועידת ציוני אמריקה והפריך טענות "אלגומהוריה", ביטאון הכת הצבאית בקאהיר בדבר זכות קיומה של ישראל. זכורה במיוחד התחייבותו הפומבית בעת מערכת הבחירות לפעול למען קידום השלום במזרח-התיכון ולזמן לבית-הלבן את מנהיגי

ערב וישראל. ישראל חששה במקצת מדינאמיזם פעלתני זה שגילה הנשיא הצעיר, שמא תנקוט אמריקה שוב בשיטה פיסנית ותדרוש ממנה "ויתורים" לטובת ענייניה של ארצות-הברית באיזור.

ביקרו של בן-גוריון בארה"ב ופגישתו עם קנדי ב"ואלדורף אסטוריה" בחורף 1961 נתקיים בעיקבות חששותיה אלה של ישראל. דומה היה שהנשיא החדש והצעיר עומד לפני ניסיון רב-מאמצים להחזיר סבך הסיכסוך הישראלי-ערבי. פגישת השניים סייעה לברור הדברים. בשיחה הזאת עורר בן-גוריון את שאלת צרכיה של ישראל בנושק, ובמיוחד בטילים להגנה, בגלל הפער במאזן האווירי ההולך ומתרחב בין ישראל ושכנותיה. קנדי האזין, והבטיח לעיין בבקשה. הוא הדגיש שארה"ב לא תפקיר את ישראל וגילה התמצאות מפתיעה בענייני האיזור. באותה שיחה הסביר לבן-גוריון שיש להחיש קודם כל את פיתרון שאלת הפליטים הערביים, המשמשת מקור לאיבה והתלהטות יצרים. רק לאחר הישג כמשי בשטח זה אפשר יהיה לטהר את האווירה ולתקדם לקראת שיחות שלום. בן-גוריון הביע את היסוסיו, כי חשש שמא כל יוזמה מסוג זו עלולה לעלות לה לישראל במחיר לא קטן. אולם גישתו הידידותית של קנדי, כינתו ואמונתו שמן הצורך לנסות להפשיר את הקיפאון — הניחו במקצת זאת דעתו של בן-גוריון. מכאן נתפתחה יוזמתה "השקטה" של ארה"ב בשאלת הפליטים, יוזמה שהדאיגה מאד את ישראל. ארה"ב עמדה מאחורי שליחות יוסף יזנסון במזרח התיכון. בעקבותיה, קיימו נציגיו של קנדי "שיחות שקטות" בשאלה זו הן בישראל והן בברית ערב. האמריקנים הגדירו שיחות אלה כ"מועילות". הנציגים הערביים התרעמו על הפומביות שניתנה להן והכחישו את עניין השיחות מעיקרו. אופייני הדבר, שאפילו בשאלה זו, שהיתה היחידה בה ניתגלו חילוקי-דעות רציניים בין ישראל לבין ממשלת קנדי, נעשו הדברים תוך הידברות, ללא העלמה והסוואה. לפני שנעשה הצעד הראשון ביקש קנדי את הסכמת ישראל ולאחר מכן קויים דו-שיח מתמיד כמעט. יש ונציגי ארה"ב קילקלו את השורה בשאלת הפליטים באו"ם, אולם ספק אם הבית הלבן היה מעורב בדבר. קרוב לוודאי שהכריעה את הכף בשאלה זו מחלקת-המדינה, שמעולם לא גילתה יחס ידידותי ביותר לישראל.

מדיניות אמריקה — שלושה עקרונות

יתכן שלשיפור היחסים בין ישראל לארה"ב בעת כהונתו של הנשיא קנדי סייעה העובדה, שהבית הלבן שימש גורם מאזן ביחס לשיקולים המסורתיים של מחלקת המדינה. מיניסטריון זה מושפע, כידוע, באורח קבע מלחי הכוחות הפרו-ערביים. שגרירי אמריקה בברית ערב, שליחים וסוכני מסחר ומימשל בארצות האיסלאם, ונציגי הגוש הערבי-מוסלמי-סובייטי באו"ם — כולם יחד מטילים את כובד-משקלם על מחלקת-המדינה.

בתקופת נשיאותו של קנדי היתה דלתו כאמור, פתוחה לפני נציגי ישראל. לאחר פגישתו עם בן-גוריון, ניפגש שנה לאחר מכן עם שרת-החוץ גולדה מאיר, עם סגן שר-הביטחון שמעון פרס ועקב באורח שיטתי אחרי המתרחש באיזור. כשרון ו"חוש" מיוחד היה לו לבחור ביועצים הגונים ונבונים, שהצטיינו

במומחיותם, בהשכלתם ורוחב דעתם. „במקרה“ היו כמה מהם יהודים שלא חששו לסייע לה לישראל. הם היוו מאגר רצון טוב ויצרו קשר ואווירה אהדת. קנדי ראה והכיר מקרוב את העניין הרב שמגלים יהודי ארצות-הברית בישראל. בגישתו הישרה והבריאה הצהיר על כך בגלוי בוועידת ציוני אמריקה לאמור: „... יחסם של היהודים אל ישראל הוא דבר טבעי ביותר בחברה פלוראליסטית כשלנו, ממש כשם שטבעית היתה אהדתם של האמריקנים ממוצא אירי למאבק העצמאות של אירלנד החופשית“. מסתבר, שקנדי הכיר בזוהרות ובדמיון שבמצב שני העמים והיה משוחרר לחלוטין מכל אותם תסביכי הספיקות של „נאמנות כפולה“. מכאן שהתייחס באהדה ובהבנה לדעת הקהל היהודית ואף בחר לו עוזר קרוב, את מייק פלדמן, שייעץ לו בעניינים הנוגעים למיעוט יהודי ולזיקתו לישראל. במרוצת הזמן שיגר את עוזרו זה לישראל ועל-ידו למד מקרוב על הילכי הרוח והצרכים המיוחדים של מדינת ישראל. היה זה תיאום וקשר הדוק ומבורך אשר סייע לסלק חששות ואי-הבנות.

בשלושה מסלולים נזדקקה ישראל לתמיכת ארה"ב שלא בדרך הצינורות הרגילים של מחלקת-המדינה. ישראל ביקשה, מזה שנים, ערבות, או הבטחה פומבית אבריקנית, לבלימת תוקפנות נגדה מצד ארצות-ערב; לסטאטוס קוו טריטוריאלי ונשק להגנתה, ותמיכת ארה"ב בתכניות המים החיוניות לישראל מול איומי ארצות-ערב. נשיאי ארצות-הברית ושרי-החוץ שלה סירבו להעניק לישראל ערובות פומביות. הם סירבו לחתום עמה ברית ולהעניק לה נשק בטענה שארה"ב מעולם לא עסקה בסיפוק נשק למזרח-התיכון. למעשה לא נוח היה לאמריקה לפעול באורח גלוי וחד-משמעי נגד איומי מדינות ערב. בחדרי חדרים אמנם הבטיח דאלס לאחר מערכת סיני שארה"ב לא תעמוד מנגד במקרה של הוקפנות ערבית, ברם, ישראל ביקשה יותר מהבטחות סתמיות.

גם הנשיא קנדי לא הרג מן המסגרת הכללית של המדיניות האמריקנית, אלא שלא סתם את כוונותיו וניסח את הבטחותיו ניסוח גלוי ומפורש. בפגישתו עם מנהיגי ישראל, חזר והדגיש שארה"ב מתכוונת לקיים הבטחותיה אם ישראל תותקף. אף לשרת-החוץ הישראלית הדגיש והגיד מפורשות, „שמיום ליום גובר כוחה של ארה"ב באיזור ויכולתה לעשות כן הוא ממשי מאד“. לא יצאו ימים רבים, ובשיא המתיחות האחרונה במזרח-התיכון, עת נחתמה האמנה הפדרטיבית המשולשת של מצרים, סוריה ועיראק ונשמעו איומים מחודשים מצד קאהיר לחידוש המלחמה בישראל, הורה הנשיא האמריקני לערוך הפגנת כוח שקטה באיזור. מעטים ידעו על כך. ברם, רישומם של הדברים לא נעלם מעיני שליטי קאהיר. זאת ועוד. שגריריה של ארה"ב ניצטוו להבהיר לשליטי ארצות ערב, ובמיוחד קאהיר, שארצות-הברית מעוניינת ביציבות במזרח-התיכון ומקווה שהשקט בגבולות ישראל-ערב לא יופרו. אמנם בולמוס ההתעצמות המצרית לא פסק. שליטה של מצרים טרם ויתר על חלומות הנקם. ישראל אינה יכולה לשבת בחיבוך ידיים ולסמוך על הבטחות גרידה. היא עושה כל מה שאפשר כדי להגביר את כוחה הנשקי „על כל צרה שלא תבוא“.

ברם, אין ספק ששליטיה של מצרים ידעו עד כה יפה שארה"ב מעוניינת ומתכוונת לשמור על היציבות באיזור. טעמיה של מדיניות זו היו ברורים: החשש שכל תקרית קטנה, כל התלקחות, עלולת להביא במהירות לידי החמרת המצב עד כדי התפוצצות אדירה שתצריך התערבות אמריקנית. התערבות כזאת תומנת בחובה סכנת התנגשות בינגושית. הנשיא קנדי ביקש להרחיק איום זה והצליח בדבר.

במישור חשוב לא פחות — בשאלת איזון החימוש — לא חרג הנשיא קנדי במידה רבה ממדיניותה המסורתית של ארה"ב. נשק אמריקני אינו זורם לישראל. המיגבלות והשיקולים האמריקנים המסורתיים נשארו בתוקפם. אף-על-פי-כן עשה קנדי צעד קדימה גם בתחום זה. משהגיע באביב של השנה שעברה המתיחות המחודשת במזרח-התיכון לשיא חדש בעקבות חתימת ההסכם המשולש המצרי-עיראקי-סורי ושוב נתחדשו האיומים בדבר מלחמת נקם קרובה בישראל — הריץ בנגוריון איגרת לקנדי. ישראל חידשה את בקשתה לנשק מגן, לערבויות. הבקשה הישראלית נשקלה. קנדי ביקש את שר-החוץ שלו, דין ראסק, לחוות דעתו. נשקלה התגובה הערבית הצפויה, ולבסוף החליט הנשיא האמריקני למכור לישראל טילי „הוק". זו היתה הפעם הראשונה שנשק אמריקני חדיש נמכר לישראל; נשק הגנה יעיל נגד מפציצים. מעשה רב משמעות היה זה, שיצר תקדים. מדינות ערב בלעו את הגלולה ואף מחאותיהם היו בקול ענות חלושה. משמעות הדברים היתה ברורה. הלקח גלוי לעין: מדיניות עקרונית של שמירת מאזן הכוחות, המתייצבת מול סחטנות ערבית ואיומי תוקפנות — מדיניות כזאת היא ערובה לשמירת השלום באיזור. בענין נוסף גילה הנשיא המנוח עוז החלטה ושאר רוח. ישראל עמלה זה שנים להזרים את מעט עודפי המים שבצפון המדינה דרומה — לעבר הנגב. מאות מליונים הושקעו בתכניות מוביל המים. ללא מים אלה יישאר הנגב חרב. שאלת חיים היא זאת למחצית שטחיה של ישראל. בפתרונה תלוי עתיד החקלאות בנגב; סיכויי ישוב נרחבים, העלייה הגדולה, החקלאות והפיתוח. ארצות ערב חזרו והזוהירו שהם לא תעמודנה מנגד אם ישראל תתחיל לשאוב ממימי הירדן. ישראל חזרה והדגישה שהיא לא תיטול אלא את חלקה, שעליו הוסכם בדיונים ממושכים שנים לפני כן עם שליחו של נשיא ארה"ב. הנשיא קנדי הבין חשיבות תכנית פיתוח חיונית זו לישראל. לאחר שיקולים קבע עמדתו והודיע בצורה המפורשת ביותר שארה"ב תעמוד לימין ישראל כשתכניות מים אלה תופעלנה.

קנדי קיים שלושת עיקרי מדיניותו לגבי המזרח-התיכון: השקט בשמר, ההפוגה בגבולות נמשכה וכמו-כן הלכה ונשתררה אט אט בשנים האחרונות ההכרה, שהסטאטוס-קו הוא הערובה הטובה ביותר שתביא במרוצת הזמן ארוכה למצב האנושי. לפיכך הדגישו כל כך שגרירי ארה"ב באיזור שאמריקה תתייצב נגד הפרת המצב הקיים. דוקא במישור השלישי של עיקרי מדיניותו המזרח-תיכונית של קנדי, בחלק האופראטיבי — זימון מנהיגי ערב וישראל לשם פתרון בעיית הפליטים — דוקא כאן העלה חרס בידו. במישור זה אף זכה

ד"ר עמנואל ניומאן — בן שבעים

לפני ימים מועטים קשר ד"ר עמנואל ניומאן מספר מר על רעו וידידו מנוער ד"ר אבא הלל סילבר ז"ל והזכיר אותו יום, לפני 57 שנים, שבו ירד לאיסט-סייד של ניויורק עם אבא הלל, נשיאה של אגודת נוער ציונית ע"ש הרצל, שחגגה את חג הבר-מצוה של נשיאה. לימים דבקו השניים בפעולה הציונית ונתלכדו באותה אמונת נעורים, שהיתה נר לרגליהם כל הימים, האמונה בציונות ההרצלאית.

הציונות ההרצלאית נוסח אמריקה היתה שונה. כמובן, מהציונות ההרצלאית נוסח אירופה. השוני נגרם בשל כמה וכמה תנאים היצוניים, אך האמת הפנימית היתה אחת. איך אמר פעם ד"ר סילבר? "יהודי ארץ ישראל ויהודי אמריקה הם אותם היהודים, כי לכולם אותו השכל היהודי המזרח-אירופי". אולם, כשם שיהודי ארץ ישראל יוצאי אירופה לא נשארו אותם היהודים ממש, כך לא נשארו יהודי אמריקה יוצאי אירופה ובניהם אחריהם אותם היהודים ממש. התמורת והשינויים היו הכרחיים, וברבות השנים נתרעמו לערימה המתגבהת והולכת.

לכאורה ניתן לומר, כי ד"ר עמנואל ניומאן הוא כמעט "תוצר אמריקני", ובודאי שספג הרבה מקנייניה, מתרבותה ומרוחה של יבשת זו. אף על פי כן שרשיו של אילן זה נעוצים באותה קרקע דשנה של אירופה המזרחית היהודית. שממנה נעקר בילדותו ונפו חי ונושם נשימה טבעית באוירה של ארץ ישראל. אם אמרתי "נעקר בילדותו" — לא נתכוונתי אלא לתנאים היצוניים, שכן בית-אביו עקר עמו. לא אטעה אם אומר, כי בית אבא של בעל היובל מילא בחייו תפקיד חשוב ביותר.

היה זה בית ת"ח ומורה עברי מליבאוה, זו העיר הבאלטית, הספוגה תרבות ולאומיות וקנייני לשון ומסורת עבריים, וגם רוח מערב-אירופה במובן הטוב של המלה הזאת, לפני היות האשמדאי בארץ אשכנז לאכול בה מנפש ועד בשר.

אביו של עמנואל ניומאן, ר' זונדל הירש, לא בא לאמריקה כרוכל או כבעל-תעשייה אלא כמורה לתינוקות של בית רבן, ופתח בניו יורק את בית הספר העברי הראשון בארצות הברית — בית הספר "שערי ציון". הוא לא שאל את עצמו, אם יש מקום לבית ספר בלשון הקדומים של התנ"ך באמריקה זו, שעיקר שאיפתם של הנכנסים לתוכה היא לאבד מהר את "ירקונם" ולהתמוג בצבע השליט של תרבות הרוב ולשונו. יתר על כן, הוא קיים דיבור עברי בבית המשפחה ממש כאליעזר בן יהודה בירושלים ודאג לכך, שבניו ידעו עברית וישלטו במכמני הלשון והתרבות העברית, אף העמיד להם מלמדים להועיל (ביניהם דניאל פרסקי ע"ה) ושקד על התקדמותם.

כמה תכונות קיבל עמנואל ניומן בירושה מאביו. וביניהם: ההתמדה, הדבקות ברעיון המרכזי הנעשה לעיקר בחיים, מתוך מרץ ועקשנות של "אידיאה פיקס". מכאן הרושם של קנאות, עם שאין הקנאות עולה בקנה אחד עם פקחותו

ושכלתניותו של עמנואל ניומאן, שהן מתכונותיהם של קרי המזג והמיושבים בדעתם, המחשבים צעדיהם מתוך-מתון ועקב בצד אגודל. לא אמנה כרוכל את כל כהונותיו ותפקידיו של עמנואל ניומאן מיום שהגיע לבגרות ונכנס לחיים הציבוריים הציוניים והיהודיים באמריקה. הוא זנח את דרך הקריירה הפרטית ולא נעשה משפטאי ובעל עמדה בחיי המסחר והכספים, אף שהיו לו הזדמנויות לכך. הוא בחר בדרך הקריירה הציבורית, אף שאדם מפוכח כמוהו ידע ודאי בגיל מוקדם, כי לא זו הדרך הטובה להבטיח את קיומם החמרי של בני ביתו וכי מרובים הקשיים הנערמים בדרכו של עסקן ציבורי שאינו בלתי-תלוי באופן חמרי. הוא היה גם אחד המעטים בין מנהיגי ציון באמריקה שקבעו ישיבתו בארץ, ואף חינך בה את בניו במשך כמה שנים. אהבת הארץ, כאהבת הלשון העברית היתה חלק בלתי נפרד מציוניותו ומשאיפתו להיות יהודי שלם, באהלו ובצאתו. שאיפה זו, מורשת אב, היתה לו הכרח משום האמונה בציונות וביהדות שלמה, משום הרגשת החובה כלפי בני עמו ומשום הרגשת הכבוד העצמי היהודי כאחת. כשציונים כאלה עוסקים בתכניות כלכליות לבניין הארץ, או באיסוף כספים באמריקה לצורך "קרן היסוד" ו"הקרן הקיימת", בתעמולה, במדיניות יהודית כללית או בדיפלומטיה, יש לך תמיד הרושם, שאינם עושים זאת אלא לצורך השעה — ויהיו הדברים חשובים ככל שיהיו לשעתם — וכי עוד מעט וייפנו לעסוק בחיי-עולם, בשירות נכסי הלשון והתרבות וקנייני הרוח של עם ישראל, בחינת: "תורה מחזרת על אכסניה שלה".

לא נהיה צודקים, אם נאמר, כי ד"ר עמנואל ניומאן לא נתן יד לכל אלה בתוקף כהונותיו השונות במשך חמשים השנים האחרונות. נהפוך הוא. עוד בשנים 1918-1920 שימש כראש מחלקת החינוך של ההסתדרות הציונית, ומעולם לא ראה תפקיד מסוג זה כתעמולתי גרידא. מאז שימש בתפקידים רבים שהיתה להם נגיעה ישירה או עקיפה לתחום זה. כעורכו הצעיר של בטאון "יהודה הצעיר" ("יונג ג'ודיאן") ידע לרכו סביבו כמה מחשובי הסופרים והוגי הדעות הציוניים באותה שעה (ביניהם היו: אמה לזרוס, לואיס ליפסקי, ד"ר י. ל. מאגנס ואחרים), ובמאמריו על ענייני השעה ועל תחיית האומה ורוח היהדות חינך צעירים רבים לציונות ולערכי ישראל. בתפקיד ראש מחלקת-החינוך של ההסתדרות הציונית ערך את הירחון העברי "יזרעאל", והתעניינותו בכל המתרחש בשדה הספרות העברית החדשה היתה התעניינות בלתי פוסקת גם בשנים שבהן היה שקוע ראשו ורובו במאבק המדיני; בתקופת המאבק נגד תכנית החלוקה (כשנת 1937 ולאחריה) ובתקופת המאבק על ההכרה הבינלאומית בעצמאות יהודית בארץ האבות, שבה עמד לימינו של ד"ר אבא הלל סילבר והיה מראשי העושים ללא לראות בדיבור ובכתב, בהופעה בזירה הבינלאומית והאמריקנית הכללית, בתיכנון ובביצוע ההיאבקות של ציוני אמריקה וכל יהודיה למען מדינת היהודים. בהזדמנויות שונות הצהיר ד"ר ניומאן וחזר והצהיר, כי "תחיית התרבות העברית היא חלק בלתי נפרד של התכנית הציונית, וחיוזקה של התרבות העברית באמריקה היא הכרח לכלל התנועה הציונית בארצות הברית". תמיד ידענו, כי

לא השמיע דברים אלה מן השפה ולחוקי, כי אם כדברים היוצאים מן הלב מושתתים על אשיות האמונה וההגיון כאחד.

ואמנם, בשנים האחרונות עשה כמה צעדים נכבדים בכיוון הרצוי, ביסוד את "מכון הרצל" ואת בית ההוצאה ע"ש הרצל, ובהקימו את "קרן התרבות", שהתחלתה צנועה, אך התקוות שתלה ותולה בה ציבור מוקירי הלשון והספרות העברית, ציבור הסופרים והחוקרים, וציבור המורים, הן מרובות. לא מקרה הוא, כי ד"ר עמנואל ניומאן, ולא איש אחר ממנהיגי ציוני אמריקה היה יוזמן של כל ההתחלות הנאות האלה שהן, כידוע, קשות, ככל התחלה. הרחבתן והתעצמותן, פריחתן ושגשוגן לא יבואו ללא מאמץ גדול נוסף, ונקווה, כי ראש העושים בכיוון זה יהיה שוב עמנואל ניומאן ושיקדיש לכך את רובי זמנו ומרצו, כשם שהקדיש עד עתה את רובי זמנו ומרצו לבניין הארץ ולפעילות המדינית הציונית. הפנימית והחיצונית כאחת. כי רבה כעת העזובה וגדול הדכאון. הבטאונים "הדאר" ו"בצרון" נאבקים מרה על קיומם, ובשדה החינוך העברי באמריקה רבים ועצומים לאין שיעור התפקידים שאינם ניתנים לביצוע כלל ללא מסירות נפש וקשיות עורף, שהיו מסימני ההיכר של ראשוני הציונות, גם מעבר-לימים וגם בעולם החדש.

נאחל לאחד ממנהיגי דור ראשוני אריכות ימים. אם שנות הגבורה הן, כפי שהיו אומרים בדור קודם, בבחינת "מתנה מן השמיים", נביע תקווה כי בעל-היובל יקדיש כולן או רוב-רובן לאותה מטרה נעלה, שהיא, כפי שהגיד וסבר כל הימים, "הכרח וצורך חיוני לכלל התנועה הציונית ולקיום האומה כולה" — חיזוק הלשון והתרבות העברית ועשיית ערכי הרוח של ישראל קניין לא ליחיד סגולה מדור קודם בלבד, אלא לרבים, וביחוד לבני הנעורים.
כ ה ל ח י.

י. ע.

קנדי, המזרח-התיכון וישראל

(סוף מעמוד 72)

לאכזבות. ישראל, תוך חששות וספיקות אמנם, הסכימה לנסיונות מסוג זה, ברם, סירובם של שליטי ערב היה מוחלט. התגלע ויכוח חריף בין ישראל לאדמיניסטרציה של הנשיא קנדי על היחס לשליט המצרי. ארה"ב זיכתה את שליטה של מצרים בשפע של סיוע כלכלי. ישראל חלקה על מדיניות זו. אולם הבית הלבן חזר והדגיש שמדיניות העזרה למצרים לא באה על חשבון ישראל. מבחינה עובדתית צדקה אמריקה, אלא שבחשבון סופי חיזוקה הכלכלי של מצרים גם הוא איום לישראל. האמריקנים לא גרסו כך. הם טענו שכלל שתגדל השפעתה של ארה"ב בקאהיר במידה זו ייטב לישראל. גם הנשיאים האמריקנים הקודמים טענו כך, אלא שישראל נתנה אימון יותר בקנדי. בלב מנהיגי ישראל הערבים לשלומה וביטחונה קיננה ההרגשה שכל עוד קנדי יושב בבית-הלבן — לא יבולע לה לישראל. נשיא גדול אבד לה לאמריקה. אבד ידיד לישראל.

זה הוא הסיפור האחרון בסידרת הסיפורים של התחרות. התוצאות תתפרסמנה בקרוב לאחר שהשופטים יבחרו בשלושת הסיפורים שיזכו בפרסים.

מישה

מאת קו

בזמן האחרון, זה שנה או יותר, נוהגת אני להתעכב ליד מודעות האבל ברחוב ולקרוא מה שכתוב בהן. אינני זוכרת שעשיתי זאת אי פעם קודם לכן. אינני יודעת מאימתי אני נוהגת כך. כנראה שיום אחד עברתי על פני לוח המודעות והנה הזדקרו האותיות האבלות לנגד עיני בצירוף מוכר, ואני עמדתי להביט; ומשקראתי התברר לי מיד, כי אמנם לצירוף אותיות זה משמעות מסויימת, בלתי נעימה. מישהוא שהכרתי הלך לעולמו. לא ידיד, אלא מכר, שפגשתי באחד הטילים. היתה לו בלורית עצומה של שערות אפורות וחיוך ידידותי מאוד. אף פעם לא בקרתי בביתו, ואילו הוסיף לחיות עד מאה ועשרים, יתכן שלא הייתי מזדמנת לפגשו פעם נוספת. אבל נצטערתי על האיש שנפטר, ממש כאילו נטל עמו גון כלשהו, שעשוי היה להשלים באיזה מקום שהוא את היצירה הבלתי מושלמת של חיי שלי.

כך התרגלתי לקרוא את מודעות האבל, והמחשבה שאנשים מסתלקים מהעולם, מהם זרים, מהם מכרים, היתה מקננת בי כמו נוגדן, שהפחד עוררה, ועתה הוא צריך להילחם בו ולהתגבר עליו. שמו של פלוני אלמוני היה מתנוסס על גבי הלוח, במשך שנים שלושה ימים, על מנת להיעלם כליל, כמו ניצנוץ אחרון של הנר הכבה.

אך ערב אחד עמדתי תחתי לפני מודעה לחה וטרייה ולא האמנתי למראה עיני. „אנו מודיעים בצער על מותו הפתאומי של חברנו בעבודה מיכאל (מישה) נירזון“. קראתי עוד פעם. הוספתי לעמוד ולקרוא ולא יכולתי לזוז ממקומי, כאילו נדבקתי גם אני לקיר.

על המדרכה הצרה עמדו אנשים רבים. עוברים ושבים היו נדחקים ונתקלים בי בעברים. מכונית שירות קרבה ועצרה, וכל העומדים נבלעו בתוכה. נותרתי לבדי. שמתי את המודעה לתוך לבי והלכתי. חציתי את הרחוב והצצתי לתוך בית-הקפה שבקרן הרחוב. שם היה צפוף למדי והמולת קולות נישאה מעם הפתח. נכנסתי וחיפשתי לי מקום ליד הקיר, כדי שאהיה מוגנת, וליד חלון, כדי שאוכל לשלוח את עיני מעבר למקום הזה.

שלחתי את עיני והן הלכו למקום שאין בו ביטחון. למקום של חושך. הן הלכו אל זמן אחר, שכבר נעקר מהלבבות ונכנס לרשותם של כותבי העתים. ואף על פי כן זה היה לא מומן!

אותו ערב היה חושך מושלם. בחוץ היה מהלך ירח חיוור והאימה דלקה אחריו. תריסי החלונות, מוגפים ומכוסים בד שחור או שמיכות, שמרו בקנאות על כל זיק אור לבל יימלט מסגור הבית. ימי המצור בירושלים, קרובים ושכוחים מלב.

אצל פירה דלקה מנורה של ממש, עששית נפט אמיתית. כן, הכלים הישנים והפשוטים אינם מאכזבים בדרך כלל. אשרי מי שאיננו שוכח את הישן. למשל מנורת הנפט הפשוטה, שחזרה עטרתה ליושנה בימי המצור. פירה השכילה לא להפקיר עצמה בידי החידושים. אין היא משתמשת בכלי בישול חשמליים. היא מסתפקת בכיריים של גז, וחוץ מזה יש לה גם פתיליה. הגז אול, אז יש לה נפט. כל יום היא מבשלת משהו לעצמה ולילדתה הקטנה, וכל יום הם שותים תה פעמיים, בוקר וערב. את מנות בעלה היא יכולה לחסוך; הוא מקבל את ארוחותיו, ככל שיש, במקום שירותו. פירה מצווה לנהוג חסכון, וכך היא עושה. אסור לה לבזבז את הדלק היקר, והיא אינה מבזבזת. עלי, למשל, אין היא מבזבזת אף טיפה אחת.

לא אכחד, קנאתי בפירה על כל מה שהיה לה. לא על ביתה ועל אושרה, אלא על קטנות אלה: פתיליה, מנורה, אור.

העששית היתה דולקת בחדר המגורים שדלתו היתה סגורה בדרך כלל. יכולתי להיכנס שמה לשעה קלה, אך נמנעתי מלעשות זאת. דיירות-משנה מוטב להן להיזהר מפני בעלות בית כמו פירה.

ישבתי בקצה הספה ישיבה דרוכה. אם תתחיל ההפגזה, אקפוץ לפרוודור. כריתי אוני כדי לקלוט מיד את האות: קול עמום של צאת הקלע מלוע התותח או המרגמה. אפשר היה לשמוע היטב, זה לא היה רחוק.

באפילה זו ששררה בחדרי יכולתי לראות רק דבר אחד: את המיתה המשונה שהיתה אורבת לי על כל צעד ושעל. ראיתי את עצמי נופלת חלל ברחוב, בשעת לכתי לעבודה או בשובי ממנה. או בתור למים. גם מקום עבודתי היה מועד לפורענות. ברחוב בן יהודה עצמו. כבר הרחננו שם את ריח אבק השרפה, ולא אחת דהרנו על פני המדרגות לחפש מחסה בקומה התחתונה. ולא זו בלבד, גם חדרים, עם חלונותיו הגדולים, היה בחזקת סכנה. ראיתי את עצמי מוטלת ללא רוח חיים בין הריסות חדרים, ועוד, ועוד.

בקשתי לגרש מלפני תמונות-זוועה אלה וקראתי למחשבות אחרות, אבל גם אלה לא גרמו לי נחת, כי לא רציתי לחשוב על מישהו. היו לי טענות רבות אליו, והנה כולן הגיעו אלי בזה אחר זה. אין לסמוך עליו. הוא איננו אוהב אותי. הלא הבטיח להביא גרות אחדים, מדוע לא הביא? לפחות גר אחד! אילו היה לי גר יכולתי לכתוב מכתב, אליו, למישהו. מפני שלא בא זה שבוע, ואני כה נכספת אליו! אם יהיה מישהו עמי, ייעלם מוראו של החושך והוא יהפוך להיות ידידי הטוב. הלא אינני אלא דיירת משנה; ואם אני מכבה את האור, בעוד מישהו שוהה אצלי, אין הדבר נעלם מעיני פירה. בעלות-בית רגילות לפקח על דיירות משנה שלא תרדנה מדרך המוסר, ומה כולן כך, הרי פירה יותר מכולן. היא רואה את מישהו נכנס אלי וחרדה תוקפת את ליבה. וכי מה ערכו של המוסר

הפורמלי לעת כזאת כשהחיים אינם אלא מקרה? כשהנך רואה שאדם, הנושא בלבו תקוות ושאיופות נופל ומת בגלל רסיס קטן שפגע בראשו? אך היא מבקשת לשמור עלי, שמא נחטא למוסכמות. לכן, ככל שאין דבר זה מתקבל על הדעת, גם הושך שבלית ברירה עשוי לפעמים להועיל... אבל מישה איננו. מוטב הייתי עוקרת אותו מלבי, ממילא אין הוא דואג לי. הוא עצמו סיפר לי לפני שבוע כי יש לו נרות בחדרו, שתי חבילות! נדמה לי, שלו היו בידי שתי חבילות של נרות, הייתי נותנת מעט למי שאין לו בכלל, אפילו היה זה אדם זר!

ישבתי באפס מעשה ועקבתי אחר רצועת האור שחמקה מבעד הדלת מחדרה של פירה, ונשתטחה על ריצפת הפרוודור. רצועת אור דקה כמו קו, והחושך סוגר עליו מכל עבר. ובעוד אני נועצת עיני בקו האור, נסוג לפתע החושך מעבריו, והאור פרץ לחדרי. קמתי, נדהמת, ונשאתי עיני לתיקרה. כל שלוש הנורות שמתחת לאהיל המתכת הפיקו אור בהיר. אור חשמל! לא לשווא השארנו את המפסקים פתוחים! תקפה אותי שמחה פראית, בקשתי לקפוץ ולרקוד. צריך לעשות משהו, מיד! והנה לא ידעתי מה אפשר לעשות. אצתי לפירה, לשאול משהו, או לומר משהו, אך פירה, שניחנה בחוש מעשי מובהק, לא ביזבה זמנה לתהות על הענין. היא כבר שיטחה שמיכה על שולחן המטבח להכינו לגיהוץ. היא אמרה שלא קרה דבר יוצא מהכלל, הרי תחנת החשמל עובדת כל הזמן, אלא אין היא מספקת זרם לתושבים; רק בתי החולים ועוד כמה מקומות חשובים ביותר מקבלים זרם. עכשיו מישהו טעה, או שהקו שלנו קשור עם קו אחר, שהיו צריכים עכשיו לתת שם זרם. טוב לה לפירה שתמיד היא יודעת איך ומה, ושתמיד היא יודעת להבחין בין חשוב לתפל. חזרתי לחדרי ועדיין היה זמני מתבזבז בשמחה של סתם. הדלקתי את הראדיו ועם עלות צלילי מוסיקה עליזה ברכתי על פלאי הטכניקה המודרנית, כיצד רוחשים זרים במכשיר שאין בו נשמה, וכיצד זרם חשמל מקרב אלי ארצות רחוקות. בסופו של דבר החלטתי לנצל את שעת הכושר. לראשונה אכין לי כוס תה. תה חם, שיצרוב את גרוני. זה ימים שלא שתיתי כוס של משהו חם. רגילה הייתי להשתמש בקומקום חשמלי, ואין לי כלי אחר. אך מה שוות כל הפתילות בעולם, כשיש זרם ואני יכולה לחבר אליו את הקומקום הנוצץ שלי ולהרתיח מים בזה הרגע? הוצאתי את הקומקום וניגבתיו יפה. שקלתי רגע מה חשוב יותר. פירה מגהצת. ודאי שזה יותר חשוב, אני חייבת לגהץ. אין לי כבר מה להחליף, שמלותי כיבסתי במעט מים שמקציבים לי, ולגהצן לא היה לי במה. הגיעה שעתן, ומיד חברתי את המגהץ והצבתי את מתקן הגיהוץ. התה יחכה.

משנתחמם המכשיר, התחלתי לגהץ. עשיתי מלאכה זו בקורת רוח מרובה. המגהץ החם מוחק את קמטי הבד במחי החלקה אחת. הוא חם, הוא מגהץ נפלא. אף פעם לא ידעתי שכל כך נעים לגהץ.

הראדיו ניגן, ואף על פי כן שמעתי מיד את הנקישה בתריס החלון. שאלתי

מי זה, סתם ככה. ידעתי היטב...

„זה אני. פתחי לי“.

„הדלת פתוחה“, אמרתי לעבר החלון.

שיכנס. סוף סוף נזכר והביא את הנרות. אין לי צורך בהם כעת. אינני רוצה לחשוב מה יהיה אחר כך. אור החשמל טוב מעשרה נרות... נכנס וסגר את הדלת. פניו ניראו יגעים, אך מגולחים למשעי, וגם שערו מסורק בקפידה. הוא ניגש, הוציא מידי את המגהץ וכרך אותי בורעותיו. לבי נתפעם ולחיי נתחממו בבת אחת. מה אעשה ואני אוהבת אותו. אך התגברתי ונחלצתי מבין זרועותיו.

„שב, אמרתי.

הנהו. דווקא עכשיו, כשידי מלאות עבודה וממש אין לי פנאי. דווקא כשמאורע האור ממלא את נפשי עד אין להכיל. כרגע לא ציפיתי לו. לא בקשתי שיבוא.

חזרתי לגהץ. הוא הטיל את עצמו על הספה דרך חירות ושלב את ידי תחת ראשו. אף שהייתי שקועה במלאכתי, היו עיני נמשכות אליו. שאלתיו מה נשמע והוא אמר כי לעת עתה שקט. חשבתי שיתן לי מיד את הנרות אפילו כרגע לא איכפת לי עליהם. הוא עקב אחר ידי ושתק. לבסוף שאלתיו היכן הנרות.

„איזה נרות?“ תמה.

חשתי דקירה של מורת רוח. הוא לא הביא.

„איך זה — הלא הבטחת לי?“

מה הבטחתי?“

שכה. מוטב היה מודה בכך ואומר לי סלחי לי, מיקה, שכחתי.

„הבטחת“, חזרתי ואמרתי, בלא שיכולתי עוד להסתיר את העלבון.

„לא“, התעקש מישה. „אם אני מבטיח, אני זוכר לקיים.“

טוב. אין עוד מה להוסיף. כן הבטחתי לא הבטחתי. אך ברגע זה התברר

לי, כי הנר חשוב מהחשמל, עשרות מונים.

נפלה שתיקה. מישה נאנח:

„אה! איפה הזמנים הטובים ההם, שבא בחור לנערתי והקריבה לפניו

כוס תה ועוגה?“

אמת ונכון, נהגתי להכין בשבילו ככל שהיה לי. עיגות שאהב, וארוחת

ערב טעימה, גם שמחתי להגיש לו את המאכלים החביבים עליו, והוא — כיצד

לא נתתי דעתי על כך קודם לכן? הוא בא תמיד בידים ריקות. פתאום חשתי

כי דבר זה פוגע בי. בלא להרהר, אמרתי, כמעט בנוסח שאלתו:

„ואיפה הזמנים הטובים ההם, שבא בחור לנערתי והביא לה כרטיס לקולנוע?

הוא נתן בי מבט של תמיהה:

„שטות“, אמר בביטול „מי הולך היום לקולנוע?“

כמובן שלא חשבתי ממש על קולנוע. הפעם האחרונה שהייתי החלטתי

שאינן זה תענוג. לא זו בלבד שבחוץ היה מטרי יריות מתנפץ אל קירות הבתים, אלא

גם הסרט לא היה שווה פרוטה. ואחר כך, עד שהגעתי הביתה — לא, לא התכוונתי

לקולנוע. הרי אין מציגים כלל... בתי הקולנוע סגורים. אבל חזרה לי שלא

הביא כרטיסים גם קודם לכן, כשאפשר היה ללכת. ושלא עלה על דעתי להביא

משהוא כשבא לסעוד על שלחני. דבר של נוי או דבר של תועלת, כל משהוא

שאיננו אלא תשומת-לב... ממש אין לי כל מזכרת ממנו! וברגע זה כבר ראיתי את עצמי תרה אחר חפץ של מזכרת, כאילו מישה היה כבר מת. טיפשה! גערת בי בעצמי, הריהו חי, הנה כאן, שרוע על הספה, ועיניו הפקוחות לרווחה נתונות בי כאילו מבקשות לחדור אל תוך תוכי פנימה.

„על מה את חושבת, מיקה“ שאל.

אמרתי לו כי לא שום דבר מיוחד.

„אז תפסיקי כבר לגחץ, ילדה רעה“, אמר. „עד שנתפניתי לבוא, וזו עומדת

ומגהצת. בואי, שבי כאן, לידי“.

„עוד מעט“, אמרתי. „אני מוכרחה. גם פירה מגהצת“.

„ברור“, ליגלג עלי. „ברור שאת מוכרחה, אם גם פירה מגהצת“.

נזכרתי איך הושפעתי על ידי פירה וצחקתי. בינתיים נסתיימה מלאכת הגיהוץ, קיפלתי את רגלי המתקן וסילקתיו למקומו. עתה יצאתי מים לתוך הקומקום.

„אכין לך תה, הרי אמרת שאתה רוצה לשתות“.

„לא תודה“, אמר. „אינני צמא“.

אמרתי לו שאם כן אכין תה לעצמי.

„לא“, אמר מישה. „גם את אינך צמאה, אני בטוח בזאת. בואי כבר!“

„חכה“, אמרתי.

מישה לא הבחין כי דבריו מעוררים בי רוגזה. משום מה לא הצטערתי על כך, כמי שנזח לו שמוסיפים שמן למדורה. אותו נוסח דיבור של קביעת עובדות כפי שהוא רוצה לראותן — פעם היתה תקיפות זו מבטלת את רצוני כלא היה. היום אני נוטה להתרגז. כל מלה שהוא אומרה לתומו מעוררת בי התנגדות. לא בגלל הנרות, כמובן, אלא שהוא איננו כמות שהיה קודם.

ישבתי בקצה הספה ותקעתי עיני בקומקום. חיכיתי בקוצר רוח שירתח, ודאי משום כך זה ארך יותר מכרגיל. חשתי עגמת נפש על שהכל איננו כפי שצריך להיות. הלא רצייתי שמישה יבוא ועתה שהוא בא, אין שמחה בלבי. הערב אני חוגגת את האור. הוא איננו מבין. אפילו לא שאל דבר ולא התפלא שהחדר מואר, כאילו דבר רגיל הוא בתכלית.

לפתע חשתי את מישה על ידי. הוא תלש את החוט מהשקע שבקיר ובתנועה אחת עקרני ממקומי וכינס אותי בזרועותיו. הסבתי פני ממנו, אך ללא הועיל. הוא כלא את ראשי בשתי ידיו והיה נושק לי וחוזר ונושק על שפתי. לא עצרתי כוח ונלחצתי אליו. לא אוכל עוד, אני אוהבת אותו! הוא נוסך בי שכרון. הוא מביא אותי לעולם אחר, בו הוא שולט שליטה מלאה. בזהירות ובביטחון, אל השיאים הגבוהים... שנינו יחד, אני אוהבת אותו! ובלבד שלא יעזבני לעולם. הו, מישה, מישה!

פתאום שיחררני מתיבוקו. הקסם פג. פקחתי עיני; הוא עמד ליד הקיר,

מרים ידו למפסק כדי לכבות את האור.

„האור...“ מילמל. „הוא צורם את עיני...“

בו ברגע עמדתי מולו, רועדת, מחימה. נדמה לי שמבט עיני היה בו כדי

לדקרו למוות.

„אל תכבה ו' צעקתי.

עמדנו זה מול זה, חיזורים, ושני שיפודי איבה נצטלבו בינינו בברק צונן. היה זה רק ניצנוץ, או טעות. לא יתכן... הרי זה מישה! הוא הביט אלי במבט של תוכחה:

„מה את כועסת היום, ילדה רעה?”

„לא”, אמרתי. אינני יודעת. שום דבר...”

„אז איך את מתנהגת?”

„איך אני — מתנהגת?”

„אלא מה, אני?” הוא נצטחק במשובה, כמי שתפס את יריבו בקלקלתו. „לא”, אמרתי, וכבר היה בטחוני מתערער. „אני רק בקשתי שלא תכבה את האור. מפני שכל ערב אני כאן — בחושך, מתפללת ממש שיהיה אור. לבדי... למה לא באת כל השבוע? אתה — אולי אינך יודע, שאין חשמל?” שאלתי שאלה תמימה, וחשבתי שלוא היה יודע, הרי היה מביא את הנרות... פני מישה החמירו וקמטי מצחו נתמלאו צללים.

„אני יודע”, אמר. „גם יותר מזה אני יודע. זה מה שחשוב, שאין אור חשמל? ומזון יש? לי לא איכפת אור החשמל, אבל איכפת לי שאני רעב! את יודעת מה אני אוכל, או מה שאני לא אוכל כל היום?” „כמוני”, לחשתי בניי ובין עצמי.

„ומים — יש? וביטחון — יש? ו...” הוא עצר בלשונו, אך אני הבנתי ונחרדתי. אל אלוהים, מה יהיה, אם הלילה יכריע אותנו האויב? אולי באמת אין נשק, אין תחמושת? ברגע זה ראיתי את עצמי יצור ניקלה, פירור אבק שאין לו חשיבות. לא יאומן, כיצד פירור קטן כזה חש את קיומו ואיננו מבטל את עצמו, במצב אשר כזה. עובדה היא, שככל שהעליתי על לבי את צרת הכלל, לא מצאתי עדין רוחה לעצמי. בגללו...

„אבל” — המשיך מישה, „מדוע את יושבת בבית, אין כבר מה לעשות?

כבר יש לנו אנשים מיותרים, להגנה, לביצורים? אפילו לפעולות קשר?” כן, הוא צודק, אך אל נא יאשים אותי! לא כל אחד נוצר להיות מתנדב, ואם אין בי תכונה זו, אם אין דחף כזה מתעורר בי כלל? וכנגד חובת הלב קם השכל ואומר: לא, אין את חייבת... אין את יודעת... אין בד טיפה של אומץ לב... הלוואי שהיו תובעים ממני, הלוואי שהיו מחייבים אותי! אני יודעת למלא חובה. אם יצו עלי לשאת כלי משחית, אעשה זאת. יטילו עלי לשמור בעמדה — אלך לשמור, אפילו יפול לבי מפחד. אינני משתמטת, ואילו ליטול חובה זו על עצמי, מרצוני הטוב — דומה כי לא אלמד זאת עד סוף ימי... שתקתי, ומישה המשיך:

„אסור לנו לחשוב רק על עצמנו, מיקה. בימים טרופים אלה אין חושבים על קטנות, על דברים חסדי ערך ממש... כשהכל בסדר, קל מאוד להסביר פנים, ולא כן בימי מבחן... צריך יותר שליטה עצמית! את עצבנית היום. כמעט היסטריה, נפחדת...”

חשתי כי עלבון סותם את גרוני. שקר, אינני היסטורית! אינני נפחדת!
 ואל נא יעמיד פנים של גבור ללא חת. הוא מעמיד פנים!
 «ואתה — אמרתי, בחימה עצורה, «אתה — למלא חובה לאומית באת אלי?
 להטיף לי מוסר? אם כן, יכול אתה ללכת!»
 «מיקה!» נדהם מישה.

חימתי שככה בבת אחת; עתה הייתי כולי דיכודך נפש ומבוכה.
 «אינני יודעת מה קרה לי היום», אמרתי. «פתאום... אני רואה אותך
 כמו בתוך ראי עקום. לא כמו תמיד... אתה נואם לי נואם, ולי נראה כאילו
 דבריך הם פרגוד — ומאחוריו — שום דבר... תפארה, זהו. כאילו אתה בעצמך...
 ולי אתה מטיף...»

הוא נתן בי מבט של סקרנות רגוזה:

«אני בעצמי — מה?»

«אינני יודעת. נפש ערטילאית...»

נפלה שתיקה קצרה.

«את מבינה בכלל מה שאמרת?»

«כן», אמרתי בעיקשות. האמת היא כי נבהלתי, כי הוא נראה נרעש, כאילו
 אמרתי לו משהו נורא. «בעצם... אינני יודעת... אינני מבינה אותך. אף פעם
 לא הרבית לספר לי על עצמך, אבל אני נתתי בך אימון. לא שאלתי אותך שאלות
 ולא לחצתי עליך שתספר לי הכל. אך היום נראה לי שהכל — אחיזת עינים...
 לכן אמרתי לך...»

«והיום את רוצה לדעת הכל?»

החל מהלך בחדר, חזר ועמד שוב, מישיר מבטו אלי, ומבוכתי גדלה

והלכה.

«נפש ערטילאית, כך את חושבת? לא, את טועה. אינני נפש ערטילאית.
 גם לא מסתיר. אף פעם לא העמדתי פנים של מי שרק פה, בארץ, פקח עיניו
 לחיות. את אינך מבינה, כי הגעת לכאן כשהיית עוד קטנטונת, ואת בית הורייך
 אינך זוכרת כלל. אבל אנחנו, שגדלנו מעבר לים, הננו מבינה מסויימת עקורים,
 אפילו עקרנו משם בעצמנו. אמנם יש כאלה שמצליחים להשליך מעליהם את
 זכר בית הוריהם עוד לפני שהספיקו לנתק עצמם ממנו. אני לא. דוקא אהבתי
 את הבית. את אקלים הבית, את אורח החיים. כן, זה היה משהו שורשי, עמוק.
 אדם איננו עץ, כמובן, הוא יכול לנוע, לנסוע מארץ לארץ, לעזוב בית, אפילו
 אישה, לבוא למקום אחר ולחיות חיים אחרים. אבל הוא איננו יכול לבנות את
 עצמו מאלמנטים חדשים לגמרי. בכל זאת — אותו אדם. זכרונות, געגועים,
 מושגים... אני אהבתי את בית הוריי. אבי היה חזן, ידע שיר ולחבר זמר וכל
 החזרות של מקהלת בית הכנסת היו אצלנו בבית. לעולם לא אשכח את המנגינות
 האלה. אבל הורי... הם חיתנו אותי, אילצו אותי לשאת אישה. היו אדוקים, ואני
 עדיין הייתי צעיר. ובכן, הייתי נשוי, זאת רצית לדעת? היתה לי אישה, אבל
 אינני חולם עליה בלילות. נמלטתי ממנה... והיא היתה בהריון...»

משהו התכווץ בקרבי כמו פקעת קשה ומכאיבה.

נבל, רציתי לומר, אך המלה לא נשרה מפי, בלעתי אותה ברגע-האחרון. הסתבלתי בו כאילו ראיתיו לראשונה. אל אלוהים!

„אמרתי שאינני חולם“, המשך. „זה לא כך בדיוק. לא הייתי חושב עליה אלמלא... אבל — זאת הרי לא יכולתי לדעת שתפרוץ מלחמה. היא נהרגה. גם אלה שיכלו לברוח גם כן הושמדו. הלא שמעת... והיא לא יכלה לברוח...“

„מפני שהיתה בחודש התשיעי“, הוסיף, כאילו דבר זה טעון היה הסבר. „והם גמרו אותה. ואני... אני כמובן... אדם, שחב לזולתו יש לו סיכוי לפרוע את חובה כל עוד שניהם חיים, אבל לעולם אי אפשר לפרוע חובות למתים. אינני מאחל לך... אבל, לאחר הכל, למי זה איכפת? לא צריך הייתי לספר לך, ענין זה שייך לי בלבד. וכי אין זה טוב יותר? כל מה שעשוי להיות נטל אני נושא לבדי. לך אני נותן רק את הטוב והיפה...“

„הטוב והיפה“, להשתי ביני ובין עצמי, ולא ידעתי אם לצחוק, או לתמוה על כשרונו להאמין באשלייה מגוחכת שהוא רוצה להיאחו בה, או לבכות מחמת שאת הנטל שבנפשו הוא הטיל עתה עלי.

עיניו האפורות בחנו אותי בשמץ של דאגה.

„את דרשת ממני את הסיפור הזה“, אמר. „לא לחינם שמרתי אותו לעצמי, כי אין לזה כל קשר למה שיש בינינו. אנחנו אנשים חפשיים ואין בינינו כפייה. אין לשום גליון נייר ששומרים אותו במגירה או בין הלבנים בארון, לגזור על עצמנו מוסרות, ומעתה — יחד, לטוב ולרע. כן, יחד. לרע? כבר טעמתי משהו מעין זה. אני שונא מוסרות. שונא את הנייר. אבל אנחנו — איש לא גזר עלינו. רק מתוך אהבה... אנחנו מסוגלים לחיות את ימי החול לבד, כל אחד לחוד. וכל פגישה היא חג...“

הוא עמד נשען אל הקיר שליד המפסק, מואר באור מלא, ועל שפתיו ריחף עתה חיוך קל.

„אני בא אליך, האמיני לי, זה חג בשבילי. לפעמים אני מכריח את עצמי לחכות... אני מתגעגע עליך, כולי כמיהה, ועדיין אני מכהה. אני מתייסר בגעגועים עליך, וכשאני מחליט לבוא, אין קץ לשמחתי... הביני, געגועים — זה משהו חיובי, זה ביטוי נעלה של קשר אמיתי... בעוד אני יודע שיש להם גמול... אני אפילו מגביר אותם... חושב עליך הרבה... מצפה לפגישה, וכך טוב לי. מפני שאני — כעת את יודעת שיש אצלי מיתרים קרועים. כלי של ממש, אם נקרע בו מיתר, אפשר להחליפו. אם לא, אז אפשר לסלק את הקרוע. אבל אדם... הוא כלי אומלל. המיתרים הקרועים תלויים בי, רק כדי שאראה אותם תמיד לנגד עיני. שלא אשכח. ממילא אינני שוכח. אני אפילו שומר אמונים לילד, הילד שלי, שלא הספיק להיוולד. אחר מה שקרה, כשנודע לי, הייתי בטוח שלא אתאושש לעולם. שאשאר עד סוף ימי צל של עצמי. לכן כמעט נתחלחלתי כשאמרתי לי נפש ערטילאית. אסור היה לך להגיד זאת! מפני שעכשיו יש לי גם מיתרים טובים. מהם אני מפיק את צלילי החיים. אני מותח אותם, שיהיו הצלילים דקים יותר, גבוהים יותר. וגם היום... כל כך שמחתי... ואת — איך קיבלת אותי היום... זה עוול. את...“

מה שביקש לומר ניתקע בגרונו. אונינו קלטו את האות. זו היתה שריקת פגז, אחת שתיים שלש ארבע חמש שש שבע! עכשיו זה התפוצץ, כנראה בכיוון עמק המצלבה. ובטרם נתגלגלו ההדים, שירקק פגז שני. ממש מעל לגג, אל אלוהים! מעבר לקיר נשמע בכי הילדה. פירה זעקה: לכבות את האור! אך זה היה מיותר. האור נתהבהב, נתעמעם, וכבה.

נצטמצמתי במקומי ונאבקתי עם הפחד, שזנק מקרבי ותפסני בגרון. הידקתי את שניי בכוח ולחצתי בחזקת ידי את גופי, ועדיין היו צמרמורות מחלחלות בי. אחר כך נדם הכל. שוב שמעתי את בכייה המתנשם של תמר הפעוטה ואת קולה של פירה המנסה להרגיעה.

עתה נזכרתי כי מישה כאן, ומיד חשתי מועקה כבידה. הוא יקרב אלי ואני לא אוכל לחבוק. עוד לא הייתי מסוגלת לחשוב על כל מה שאמר לי הערב, אך ידעתי שאני חייבת להימלט, כאילו צל רודף אחרי. בחושך נטפו דמעות מעיני; לולא עמד פה הייתי נוהמת בקול. איך יתכן — הוא כה ידע להעניק לי אושר ואני אהבתיו... חשבתי כי עמו יחד יהיו חיי מבטיחים כל כך... איך הוא ידע לעורר את החושים ולהעניק להם שכר מלא... אל אלוהים, מה יהיה עכשיו? ומה אם לא אוכל להתנגד לו? אלי!

„מיקה“, שמעתי פתאום את קולו. „אני הולך. אגש לראות, אם לא קרה משהו אצלי, זה היה שם בסביבה... אבוא מחר —“

„לא“, נבהלתי. „אי אפשר... אני... אני לא אהיה בבית —“
„אז מחרתיים?“

„לא“, חזרתי ואמרת. „אני לא אהיה בבית...“
„מה זאת אומרת?!“ קרא בנעימה של תרעומת תקיפה. „אז מתי!“
„לא“, חתכתי בקיצור.

„מיקה!“ אמר בחדדה. „אינני מאמין! זה לא יכול להיות!“
שתקתי.

„מיקה“, את רוצה להרוס — את שנינו?“
לא. להיפך. אני רוצה להציל את נפשי. לברוח. מפניו. מעצמי. לא יכולתי להוציא הגה מפי ושתקתי.

„מיקה“, אמר בקול נמוך. „הרי אנחנו אוהבים...“
פתאום פרץ הבכי מגרוני. בכיתי בלי מעצור, כמי ששקעה ספינתו במצולות. יללתי שוב ושוב: אינני יכולה... אינני יכולה...
„אם זה כך —“ אמר מישה חרישית, „אל תפחדי כל כך. אינני מפלצת.

אני הולך. אבל האמיני לי — את עוד תבואי אלי...“

לא. אמרתי לעצמי. לא אבוא אליך. לעולם. לעולם.
הדלת נסגרה בלאט.

— — — — —

בהפוגה הראשונה נעלם מישה מהעיר. הוא ירד לתל אביב. כנראה שמי שרצה מאוד, יכול היה לצאת, והוא לא היה יחידי. מי שיצא יצא. ומי שנשאר קבל על עצמו בלי ריטון מה שהמצב זימן לפניו. שעות ספורות לפני תום ההפוגה

עמדנו בתורים ארוכים לעשות קניות אחרונות, ושוב הזרנו לבתינו לכרות אזנים ולנחש אם זה יתחיל מיד...

אחר כך תמו הקרבות. מישה לא חזר לירושלים, הוא עבד בתל אביב, באחד המשרדים. שם, בתל אביב, היו החיים סואנים, חיים של מתיחות והשראה. הם היו את הניצחון ואת ראשית המדינה. ואילו ירושלים היתה בשולי המאורעות. תושבים רבים עזבה. לבי היה מר כלפי כל מי שעזב את העיר ואני תליתי בו, במישה, את חטאי כלם. הוא היה בין ראשוני הנוטשים את העיר הרעבה. ראשון! המשכתי לעבוד במקום שעבדתי, אבל עקרתי מדירתה של פירה למקום בו הייתי דיירת ולא דיירת משנה. בערבים הייתי מבלה פעם בקולנוע ופעם בתיאטרון ופעם בחוג ידידים. אך ככל שניסה מישהוא להתקרב אלי, מצאתי את עצמי צוננת ואדישה.

חשבתי הרבה על מישה. שאלתי את עצמי, אם לא אני גרמתי לכך שעזב את ירושלים. הרי לא התכוון לנסוע. נזכרתי בכל מה שטיפר לי אותו ערב ותמהתי שבעצם אין זה ערשה עוד רושם עלי. אפשר מאוד, שאילו סיפר לי דברים אלה בערב אחר, ואפילו באותו ערב, אך במצב רוח אחר... למשל, אילו הביא אז את הנרות ולא הייתי נתקפת חימה על שביקש לכבות את האור... כן, זה יכול היה להיות אחרת...

... אך מה יכול להיות הקשר עם אדם, הטוען כי נישואים הם כפייה, ושהוא שונא מוסרות? כך הוא אמר, ואני הבנתי עוד משהו. הוא פוחד מפני קשר של קבע, במשך כל השנה לא נשתרבה מפיו אף פעם הבטחה של נישואים. כן, הוא פוחד. יכולתי איפוא להיות בשבילו — מיתר, והוא בשבילי — מריטת עצבים... לא זה לא יכול היה להיות אחרת.

... אבל — האם לא ניתן היה לעזור לו להתגבר על הפחדים הללו? אם אמנם היה במצב של שברון נפש, ואחר כך בכל זאת תוקן משהו — הרי יכולתי לעזור לו. להביאו לידי כך שלא יחשוש מפני גם בימי החול. בסבלנות. אחר שידעתי מה מעיק עליו, היתה אהבתי עשויה לרפאו כליל! כן, זה יכול היה להיות אחרת...

... לא, מה זה אני מדמה בנפשי? הרי הוא אדם מבוגר, גדול ממני בעשר שנים לפחות. אם עד עכשיו לא למד לתת דעתו על זולתו וכל שיקוליו ורחשי לבו נסבו על עצמו ורק על עצמו? אם לא טרח להקל עלי בכל דבר פעוט שהוא ולא זכר אפילו להביא לי כמה נרות שהיו בידו, באותם לילות החושך? לא, זה לא יכול היה להיות אחרת.

... אבל יתכן, שבאותה תקופה היה כמי שמחלים מחוליו ועדיין הוא שרוי בו, ונראה לו טבעי ומובן שכל תשומת הלב של עצמו ושל סביבתו הקרובה נתונים לו בלבד. ועוד, הרי הוא חונך בבית אדוק, בו נהגו צינעה יתרה במתן ביטוי לרגשות הלב, על כן אין הוא יודע לשמח לב נערה בדברים פעוטים, חסרי ערך כביכול; ושהם שקולים בכל זאת כנגד מילות-אהבה יפות. אמנם, מי האישה שלא יכאב לבה, אם הוא שבחרה בו, לא יזכור להביא לה פעם זר פרחים או תשורה כלשהי ליום הולדתה? אך יכולתי להתגבר על כך. להתרגל...

... אך מכאן לעובדה שהוא הניח לי לשלם בשבילו בהזדמנויות שונות בעוד הייתי, כמוהו, עובדת שכירה — רחוקה הדרך! כן, אדוני, האישה משלמת, אך אין היא שוכחת זאת...

— — — — —

יום אחד ראיתי מרחוק באסיפה פומבית וידעתי כי שוב הנהו כאן. למחרת כבר ידעתי יותר: שהוא עובד במקום זה וזה ומתגורר במקום זה וזה, בדירה של שני חדרים, לעצמו בלבד. נמנעתי מלהיפגש עמו; לא יכולתי עוד לאהבו וגם לא לשכחו. כאילו כוח סמוי מרחיק אותי ממנו, אך מאלצני להסתובב באותו מעגל בו נמצא גם הוא.

יתכן שגם מישה היה עוקב אחרי. היינו כשני אשנים שלכאורה אינם רואים זה את זה, אבל הם חשים זה בקיומו של זה ואף תלויים זה בזה בהסתר. והיתר בידי הגורל: מי יודע מה עלול עוד לקרות באחד הימים...

כך היה במשך שנים אחדות, עד היום.

היום מתנוסס שמו על גבי לוח המודעות, במסגרת אבל קטנה, על הקיר ממול.

— — — — —

הטיתי את ספלון האספרסו ופירורי המישקע התקבצו זה ליד זה בצורות משונות. יש מי שיודע לנחש על פיהם את עתידם שלהם או את עתידם של אחרים. אך אני לא. לעולם אינני יודעת לנחש דבר.

נתתי מבט פנימה לתהות על עצמי, לא בלי שמץ סקרנות של משקיף מהצד. חשתי כי גובר בי כאב רגעיו האחרונים. רגעים בה הוא הבין כי חייו כלים והולכים ואין להם תמורה. לא עוד יתקן דבר מכל אשר עשה. ושמא ביקש לומר לי משהו או לשמוע משהו מפיו? הוא מת בבדידותו, ומי יודע אם לא הוא עצמו שלח יד בנפשו? אמרתי לעצמי שממילא אין הוא מרגיש עוד כל כאב וכל צער. הירהורו האחרון, בין שהיה הירהור על מי שנותר בחיים בלעדי, ובין שהיה הירהור על עצמו שהוא מסתלק מהעולם ואינו מותיר זכר — נמחק ונעלם. אין לו המשך ואין לו זכרון. זה ודאי היה רגע קצר, אך מי יסתיר מעיני את התהום של אותו רגע קצר?

הן חשבתי שאי־פעם אסביר לו כל אותו ענין של שטות, של הנרות שגרמו לי מפח נפש בערב ההוא. ועוד רציתי להסביר לו, שאם יש אותו נייר, ששומרים אותו במגירה או בארון, חייבים לעשות יתר מאמץ להבין זה את זה! ועתה יהיו הדברים שלא אמרתי חונקים אותי בלילות, אל אלוהים, מה נורא הדבר! נשענתי אל הקיר, כי לפתע נתערבבו מחשבותי ולא הבנתי עוד מהו הדבר הלוחץ וסוחט את דם לבי. האנשיו ושולחנותיהם בבית הקפה נתעטפו ערפל וקולותיהם זימזמו במעומעם. אחר כך נעלם הערפל ואני ידעתי כי מישה איננו. קמתי ויצאתי החוצה והנה ראיתי כי העולם ריק, ואני מהלכת בו לבדי, לבדי.

— — — — —

יומָה: נוֹפֵי שְׁקִיעָה

מאת יצחק פינקל

בַּחגֹּרֶה לַיְלִנִית מֵאֲפִירָה
עַל רֶכְסֵי הָרֵי יוֹמָה פְּעוּסִים,
זְכוּכִים אֲדָמִי-עֵינִן מְעַפְּעִים
לְשָׂדוֹת נָסִים וְלֵאֵילָנוֹת מְעוֹפְפִים.

נָחַשׁ עֵנֶק, מְקַרֵּן, הַצִּטְמוֹד
אֶל חֹד פְּתִלְתֵּל שֶׁל הַמְּפַסְגָּה,
לוֹחֵשׁ לְאֵלִם פְּחֹל שְׁבָאָד.

הַיּוֹם הוֹלֵךְ-נִמֵּם בְּחִיוֶף מְשֻׁלָּחֵב,
הוֹפֵף לְזֶה־חוּם, צוֹלֵל בָּיָם סָגֵל;
נִחְלִי-עֵנָבֵר עֲגוּמִים קוֹפְאִים
עַל מַפֵּת אֲיִים מְהַרְהָרִים.

עֹדֵר צוֹעֵד לְאֵם, שְׁחוֹחַ פְּאָבֵל,
שְׁמֵשׁ מְפַרְבֵּטָה, פְּפוּלֵת-סִנְמֵר,
צוֹנַחַת לְלוֹעַ אֲרֵי מוֹדֵהֵר.

חֵלֵל מַפְנֵם מִפִּיִם אֶת הַלֵּיל.

יחזקאל קויפמן חוקר המקרא

מאת ה. א. גינזברג

לא חוקר המקרא בלבד היה יחזקאל קויפמן. אפעלפי שבתרומותיו למדע המקרא קנה את רוב תהילתו, לא עשאו למקצועו הראשי עד שנת תרצ"ה — 1935 — לערך, והוא בן 46 שנה! בספר השנה של ארץ ישראל לשנת תרצ"ה פירסם קויפמן מאמר בשם "ספר דברים והריפורמה של יאשיהו". ב"כנסת" לזכר ביאליק, כרך א', שנת תרצ"ו, פירסם מאמר בשם "קדמות ספר כהנים". ב"התקופה", ספר כ"ח וספר כ"ט, שנת תרצ"ו, פירסם את מאמרו הנפלא "האלילות". בשנת תרצ"ו פירסם לא פחות משלושה מאמרים בענייני מקרא: אחד מהם פירסם בעיתון יומי, ב"הארץ", והוא לקוח מתוך ההקדמה ל"תולדות האמונה הישראלית", כרך א', ספר א', שהופיע אף הוא בשנת תרצ"ז. וכידוע, שמונת "ספרי" "תולדות האמונה הישראלית", שנתפרסמו משנת תרצ"ז (1937) עד שנת תשט"ז (1956), הם שקנו לו את עולמו במקרא. מלבדם הוציא לאור ספר צנום על "הסיפור המקראי על כיבוש הארץ" (במהדורה אנגלית ובמהדורה עברית) ופירושים כרסניים על ספרי יהושע ושופטים — הכול בעשר השנים האחרונות. ברם, חשוב לזכור שהתעניינותו במקרא קודמת בכמה שנים להתרכותו בו. מאמרים בודדים בענייני מקרא אני מוצא בביבליוגראפיה שלו החל משנת תרפ"ו, ותרומות נהדרות למדע המקרא הם גם הפרקים 5 ו-6 בגולה ונכר, כרך ראשון (תרפ"ט). יתר על כן, באוניברסיטה של ברן הוכתר בתואר דוקטור בשנת תרע"ח (1918) בפילוסופיה, אבל שמע שם פילוסופיה ומקרא. ומי היה המלפן למקרא בברן בשנת 1918? הלא הוא הוולהאוויאני קארל מארטי.

אכן, מאחר שמנעוריו התעניין במקרא, הרי יש לזכור היטב, שבשנת 1889 נולד יחזקאל בן מרדכי קויפמן, וזאת אומרת: במזל ולהאוזן נולד קויפמן. כי ארבעים השנים 1880-1920 הן הן שנות גיאותם של האיש יוליוס ולהאוזן ושל אותה אסכולה במדע המקרא דמתקריא "בית ולהאוזן". עד שנת 1920 בקירוב — לומר, עד לאחר שגמר קויפמן את חוק לימודיו בברן — כמעט לא היו מערערים על מה שקורין "שיטת ולהאוזן"; ואפעלפי שאחר מלחמת-העולם הראשונה החלו המסתייגים והסייגים לרוב בעולם החקירה, עדיין שלטת היתה השיטה בשנות השלושים, ורבים מחזיקים בעיקריה עד היום.

ומה הם גופי תורתם של בית ולהאוזן?

(א) "היסוד"; נערוחו של ספר כהנים.

לא ולהאוזן המציא את תורת התעודות. מוסכם היה לפניו שהתורה מורכבת מארבעת המקורות ס"י, ס"א (את שני אלו כותבים על הרוב בנוטריקון אחד ס"א), ס"ד, וס"ב. אלא שגראף וולהאוזן, ובעיקר ולהאוזן, השליטו את ההשקפה שהגדולה

שבתעודות. ס"כ, היא הצעירה שבהן; ולא עוד, אלא שלא נתחברה עד ימי שיבת ציון.

על "יסוד" זה הקימו ולהאזין ותלמידיו "בית", שהוא השקפה כוללת על תולדות כל ספרות המקרא כולה, ועל ה"בית" ההוא בנו "עלייה", שהיא השקפה שלימה על אותו דבר שהוא נושא ספרו רב-הכרכים של יחזקאל קויפמן, "תולדות האמונה הישראלית". בואו ונציץ בבית הזה אשר פעלו הוולאוזיאנים. ובעלייה אשר כוננו ידיהם.

(ב) "הבית": תולדות ספרות המקרא.

מעט מאוד מן המקרא קודם לחורבן בית ראשון. כשני שלישים מן התורה מוצאם מימי בית שני. כל ספרי נביאים ראשוניו סודרו בימי גלות בבל. נשתמש המסדר במקורות, אבל לא תמיד היו המקורות בני-סמך, ואף לא תמיד הבין אותם המסדר, ומכל מקום הירבה המסדר לעצב את המקורות ולהשלימם לפי הנחות מסוימות. ציור הכיבוש שבספר יהושע מסולף תכלית סילוף. הכיבוש הלאומי המאוחד — חלום, והורשת הכנענים — בדות. שבטים בודדים חדרו לארץ כנען, נתמזגו עם הכנעני יושב הארץ, וברבות הימים חברו זה עם זה והיו לעם אחד בשם ישראל. ולא טוב הרבה מצויר הכיבוש שבספר יהושע ציור הימים אשר "אין מלך בישראל" שבספר שופטים. יותר אפשר לסמוך — אבל בסיוגים רבים מאוד — על ספרי שמואל ומלכים. בנביאים אחרונים, כתבי הנביאים שמימי בית ראשון מעובדים עיבוד אחר עיבוד, ומושלמים השלמה אחר השלמה, בידי "יהודים מאוחרים" וברוחם. אפילו בתוך דברי ישעיהו הראשון יש הוספות מתור היוונים. ובכתובים — אפשר שיש מזמורים בודדים בספר תהילים מימי בית ראשון; אך שאר הספר מימי בית שני, וקצתו אפילו מימי החשמונאים. משלי ואיוב — הכול מימי בית שני.

(ג) "העלייה": תולדות האמונה הישראלית.

"מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו" — ולא בעבר הנהר בלבד, ולא בעבר הנהר ובמצרים בלבד, אלא אף במדבר ובארץ נחלתם; כל ימות בית ראשון — ה' היה האל הלאומי, אבל אפילו ה"חרדים" לא האמינו ש אין אלוה מבלעדיו אלא היו מורים שעל ישראל אסר האל הלאומי לעבוד אלהים אחרים. עמוס, ראשון הנביאים הקלאסיים, הוא הגה את האמונה באל אוניברסלי ויחידי. טובי הנביאים הקלאסיים היו שוללים מצוות מעשיות. ספר דברים בהשפעתם של הנביאים הקלאסיים נתחבר. אפעלפי כן מצוות מעשיות תופסות בו מקום חשוב, אבל מתורת ייחוד הבורא של הנביאים הוציא את המסקנה ההגיונית — אל תשאלוני מה הגיון יש כאן — שאסור לזבוח אלא במקדש אחד (במקום אשר יבחר ה' אלהיך לשכן שמו שם). אחר החורבן הגו הכוהנים את רעיון ההיירוקראטיה (שלטון כוהנים), שבראשה עומד כוהן גדול והיא כפופה לשלטון מדיני זר (פרסי); וכפרוגראמה לכך חיברו את ס"כ (כולל כל ספר ויקרא, כחצי ס' שמות, יותר מחצי ס' במדבר, ומקצת ס' בראשית). דתם של ס"א וס"ד עממית, רעננה, ושמחה; דתו של ס"כ פורמליסטית, נוקשה, נוגה, כורעת

תחת הכרת-החטא, וכולה מכוונת ל"כפרה". בימי בית ראשון לא היה ישראל מעוניין בגמול אישי והיה מסתפק בגמול לאומי. רק התנפצות התקוות הלאומיות הולידה את הצורך הנפשי בגמול אישי, ולכך נוצרו בימי בית שני ספרי תהילים, משלי, ואיוב, שהם מרבים לעסוק בגמול אישי. (כלומר, רק "יהודי מאוחר" היה מעלה על דעתו, שחזקיה מלך יהודה בחליו "יסב פניו אל הקיר ויתפלל אל ה' לאמר, אנא ה' זכר-נא את אשר התהלכתי לפניך באמת ובלבב שלם והטוב בעיניך עשיתי", ויבך חזקיהו בכי גדול" (מל"ב כ', ב"ג). שהרי בימי בית ראשון לא היה אדם מעוניין ב"בני חיי ומוזני" לעצמו, ולא התהלך לפני ה' באמת ובלבב שלם ועשה הטוב בעיניו אלא למען ייטב לכלל ישראל!)

בוודאי, לא הרבה מקראנים נאורים מאמינים בכל התורה הזאת כולה היום, בשנת 1963. עיון מעמיק בבעיות, והתרבות ידיעת המזרח העתיק, אילצו כמה מתלמידי בית ולהאזון לצמצם ולסייג פה ושם, אבל בהיסוסים, ובמאבקים, ובהדרגה. והרי דוגמה:

הגרמני הרמן גונקל נולד בשנת 1862, הרי שחינוכו במדע המקרא נתקיים במול ולהאזון. אבל גונקל זה לא נפנה ל"ברית הישנה" אלא במקרה: אילו נמצאה בשנת 1889 — שנת הולדת קויפמן — דוצנטורה פנויה ב"ברית החדשה", היה גונקל מעדיף אותה; אבל אחר דוצנט ב"ברית הישנה" היתה אוניברסיטת האלה מחזרת בשנה ההיא, ואותה תבע גונקל וקיבל. אך את עברו לא יכול — ולא רצה — למחוק. אל תולדות הדתות נמשך בימי התלמדותו, והרבה להגות בספרויות עמים רבים. ואיש לבב המעמיק בתחינות-היחיד הבבליות העתיקות ומוצאן דומות להפליא בתוכן ובסיגנון לתחינות היחיד שבספר תהילים, וההוגה בתחינות בני מצרים שבמאה ה"ג לפסה"נ ובהודיותיהם ומוצאן מרעישות בדמיון למזמרים כגון ו', ו"ל', שבידנו — היוכל איש כזה להאמין, ואפילו ב"רצון טוב", שמזמורים אלו שבמקרא בלשונם ובתכנם לא יצוירו עד שלא נשבר גאון עוזו הלאומי של ישראל והחל לבקש נחמה ב"אושר הפרטי"? ומשנתערערה אמונה זו, הלא ינצנץ בלב חשד שמא לא גראפומנים מאוחרים כתבו את מזמורי המלכים שמזמורים אלו שבמקרא, בלשונם ובתכנם, לא יצוירו עד שלא נשבר גאון עוזו שוב נתערערה אמונתו בדוקטרינה השלטת, שאין ספר משלי אלא המצאת "יהודים מאוחרים", שלא יכלו להסתפק עוד בהבטחות לאומיות.

ועתה, שמעו-נא את אשר דיבר ואלטר באומגארטנר, מתלמידיו של גונקל, אשתקד, במלאת 100 שנים ללידת גונקל: "העלייה האקדמית לא הוקלה עליו. לזאת דאגו הדבקים בישן, אשר גישה דתית-היסטורית מורת-רוח להם, כגון תלמידיו של ולהאזון". שטוירנאגל וקורניל נמנעו מלהזכירו. דוצנט נשאר 5 שנים, פרופיסור שלא מן המניין 13 שנה. בן 45 שנה היה בעלותו, בשנת 1907, למעלת פרופיסור מן המניין באוניברסיטה קרתנית (גיסן), ושם ישב 13 שנה עד שהוזמן שנית לאכסנייתו האקדמית הראשונה, בהאלה, בשנת 1920. ואף עתה, באמריקה, אפשר לחשוב את פייפר, שנפטר לפני שנים מספר, ליולהאזיאני טהור; ואת הישיש היהודי, מורגנסטרן, ייבדל לחיים, לולאהאזיאני

טהור־ביחס; ואפילו את הנוצרי רב־הכשרון מורטון ס. סמית, העומד בשנות הביניים, לולהאוזיאני לא־מעט. אפעלפי כן, המתוקנים שבאנשי המקרא היום מנכים ניכויים חשובים מנחלת ולהאוזן: ממעטים הלוך ומעט למצוא עיבודים והוספות בספרי הנביאים; מודים במציאות מזמורים עתיקים, מעטים או רבים; מודים יותר ויותר שבאמת אין מיתולוגיה במקרא; מודים שלאמונת היחיד של הנביאים שורשים עתיקים, ושמצד שני לא היו הנביאים שוללי־מצוות־מעשיות גמורים; ואפילו מודים, שיש חומר עתיק הרבה בתורת־כהנים. אמנם עדיין הם חושבים את ס"כ בכללו לספר מאוחר, ונדמה לי שדבר זה גורם עיקרי הוא לדביקת רוב קליפת הביצה הוולהאוזיאנית באפרוח מדע המקרא החדש; מכל מקום, מתופעותיה החשובות הוא.

וקויפמן מה?

כמעט מיותר לומר שאין הוא הולך בדרכו של דוד צבי הופמן, שהיה פעיל בעצם ימי עליונותו של בית ולהאוזן, וכתב ספר שבתרגומו העברי נתכנה „הראיות המכריעות נגד ולהיוזן“ ואף פירושים לספרי ויקרא ודברים, שמגמתם להוכיח שאת הכל — ככתבו וכלשונו וכאותיותיו — כתב משה רבינו מפי הגבורה, ושמדרש ההלכה של חז"ל הוא פשוטו של מקרא. אבל אף בסודם של אפולוגיטים ליבראליים־קימעה כסגל, ואפילו בקהלם של חוקרים ליבראליים מסגל — כגון קאסוטו — לא תבוא נפשו של קויפמן. אין הוא שולל את תורת התעודות ואינו מתרץ את הסתירות של ממש שבין תעודה לתעודה ואפילו בין נימה לנימה בתוך „תעודה“ אחת. ואפילו בתאריך ס"ד — בצורתו האחרונה — המקובל בביקורת, היינו תקופת חזקיה־יאשיה, הוא מודה, ואין הוא מזהה את המסורת עם היסטוריה, כטענת רבים, אלא בוחן הוא את המסורת בחריפותו ובפיכחותו המופלגות ולאור ידיעותיו העצומות (ועמדה לו הרבה גירסתו הרבה בספרות התלמודית), כדי לעמוד על המציאות ההיסטורית שיכלה להוליד מסורת כזו.

ומסקנותיו? לא מסקנותיו של דוד צבי הופמן, ובכל זאת הפיכת שיטתו של ולהאוזן. קודם כל, אין לא ס"כ ולא ס"ד ילדי רוחה של תורת הנביאים הספרותיים. עמוס הורה, שעל עיוות הדין תחרב ממלכת ישראל. מיכה הורה שעל מיקת שוחד „ציון שדה תחרש, וירושלים עיין תהיה, והר הבית לבמות יער“. ואילו התורה, מובן שהיא מצווה „צדק צדק תרדוף“ וכדומה, אבל אין בה כל איום בחורבן על עבירות שבין אדם לחבירו. אין עוון גורל, אשר תישם עליו הארץ, בלתי עבודת אלהים אחרים או — פעם אחת — עוון ריטואלי כגילוי עריות, ועוד, ישעיה בן אמוץ, מיכה, וירמיה צפו בימי בית ראשון, וישעיה השני צפה בימי גלות בבל, שעתידות אומות העולם לנטוש את אלהיהן ולעבוד את ה' לבדו; ולא רוח ישעיה ומיכה וירמיה השפיעה על ס"ד, ולא הם ולא ישעיה השני השפיעו על ס"כ (שלפי ההנחה השלטת מאוחר הוא מישעיה השני). אי אתה מוצא צפיה כזו בתורה — ואף לא בנביאים ראשונים. באלו בתורה ובנביאים ראשונים, אתה מוצא, שעל ישועות ה' שיעשה לישראל יכבדהו עמים ויראו ממנו — אבל מאחרי אליליהם לא ישובו. ואף ייחוד המקדש, האופייני לס"ד,

אינו מתחייב כלל וכלל מייחוד האלהים. איפכא מסתברא; הלא משנעשו היהודים מייחדים טהורים חידשו את בתי-הכנסיות כדי לקיים "פולחן" לאל היחיד בכל אתר ואתר.

כי קויפמן טוען — ונבצר ממני להבין היאך אפשר לחלוק עליו — שיש נביאים שניכרת בהם מאוד השפעת ספרות התורה, כגון השפעת ס"ד על ירמיה והשפעת ס"כ על יחזקאל; אבל אין רישומם של הנביאים הקלאסיים ניכר בתורה: אפילו בס"ד, שאין בו מניעה כרונולוגית להשפעה כזו, אין רישומם ניכר, וכל שכן בס"כ. כי קויפמן מוכיח בגאונות, שס"כ קדום הוא מס"ד (בוודאי מראשית המלוכה), ושכל בבואות ימי בית שני שמצאו בו המבקרים אינן אלא מהרהורי לבם. אמת, שס"כ מדגיש את הטקס ואת הריטוס, אבל אין אלו מלמדים על זמנו אלא על מוצאו הכהני: ספרות עשירה ועתיקה מאוד של טקסים מדוקדקים, מעשה ידי כוהני הגויים — מצרים, בבל, אשור, חת — וקוסמיהם ואשפיהם, יש בידנו היום. ועוד אמת, שס"כ רואה את רוב הזבחים ככפרה, אבל לא ככפרה על עוון-האומה ההיסטורי שגרם לחורבן אלא על עונות-הוואי; ובכללם "חטאים" שאינם בכלל עבירה, כגון טומאת-מת וטומאת-יולדת. אף הצום שס"כ מצווה עליו, צום יום הכיפורים, לא להתודות על חטא האומה שגרם לחורבן בא, אלא להתודות על חטאי-ההוואי של כל שנה ושנה, ועיקר הטקס שבו — חיטוי המקדש בכל שנה, מה שכיוצא בו היה מצוי אצל כל עמי-קדם. ואת שמחת עבודת האלהים אין ס"כ שולל. אף הוא קורא את המועדות (במדבר י', י"ג) "יום שמחתכם ומועדיכם", והוא הוא המצווה לעניין חג הסוכות (ויקרא כ"ג, מ"א) "ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים". ולהירוקראטיה (שלטון-כהנים) אין ס"כ שואף: מנהיג האומה, לפיו, משה הוא ולא אהרן, יהושע ולא אלעזר. אין ס"כ מספר על אהרן שפעל אפילו פעולת-שלטון אחת; וברכת אברהם בניסוחו (בראשית י"ז, ו') — "ו מ ל כ ים מ מך יצאו" (ולא "כהנים"). את העם אחר מתן תורה (ואף לפניו, שמי י"ב, נ"א) ס"כ מדמה כמחנה וכל שבט מהווה בו צבא: "וחזנו בני ישראל איש על מחנהו ואיש על דגלו לצבאתם", (במדבר א', נ"ב) ו"כאשר יחנו כן יסעו, איש על ידו לדגליהם" (במדבר ב', י"ז); ומגמתם — כיבוש הארץ בחרבם ובישועת אלהיהם, ולא חסות בצל שלטון זר.

אין בתורה אף קורטוב מיצירת ימי שיבת ציון, ויגיעה רבה יגעו הדורות ההם לקיים את התורה בתנאים שאינם צפויים בה. התורה נותנת את המעשר ללוויים (במדבר י"ח, כ"א) — ובימי שיבת ציון אין אלא קומץ של לויים בנמצא. עזרא — אותו עזרא שהוא כאילו מחברו של ס"כ, או לפחות קרוב בזמן למחבר ס"כ — מוצא בקושי, "כיד אלהינו הטובה עלינו", שלושים ושמונה בני לוי לשירתו (עזרא ח', ט"ו-י"ט). אף לפני כן, בימי זרובבל, לא עלו אלא שבעים וארבעה לויים; ואילו משוררים (נפרדים מהלויים) היו 128, ושוערים (שוב, נפרדים מן הלויים) — 139; לפיכך הוצרכו לעקוף את הדין ולשתף ב"מניות הלויים" את "המשוררים ועושי המלאכה" (נחמיה י"ג, י'). עד שבדרך הדרש "עשו" את המשוררים והשוערים ללויים. (רוב רובם של הלויים בימי המשנה והתלמוד

ובדורות שלאחריהם — מבני „המשוררים והשוערים“ המנויים ונזכרים על-יד הלויים בספר עזרא-נחמיה). וראיות כאלו קויפמן מרבה. ולקושיה שהיו מקשים, „אם כן, מפני מה אין השפעת ס"כ ניכרת יותר בחיים בימי בית ראשון?״ הוא משיב: ספרות-כהנים לחוד וספר-כהנים לחוד. קיימת היתה בימי בית ראשון ספרות-כהנים, שלא נתקדשה באותיותיה, ואילו ספר-התורה הראשון שנתקדש ספר-דברים הוא, שנכתה עליו ברית ונעשה חוקת-יסוד ליהודה בימי יאשיה המלך. ובראשית ימי בית שני נלקטו מגלות ספרות הכהנים וצורפו עם שאר התורות לספר אחד שנתקדש בימי עזרא-נחמיה. ואפשר להוסיף: „תורת-כהנים“ — מעצם טבעה לא נועדה לפירסום. אדרבה, מצינו בבבל העתיקה איסור על הפצתה של „תורת-כהנים“: בלוח הכולל מקצת הטקסים שהיו מתבצעים בבבל במועד ראש השנה (שכלל את עשרת ימי ניסן הראשונים) רשום כך: „סודות מקדש אסאגיל. הירא את (האל) בל לא יגלם כי אם לאוריגאללו (מין כומר — המעתיק) שבמקדש אכוא״. אכן מאורע יחיד במינו והרה-תוצאות היה פירסום ס"כ בתוך תורת-עם בימי עזרא.

ומשפינה קויפמן את „יסודו“ של ולהאוזן והניח יסוד שכולו חדש, בנה „בית“ שכולו חדש ועליו „עלייה“ שכולה חדשה. מן ה„בית“: ספרי יהושע-שופטים עתיקים ונאמנים הם ביסודם. ספר נביאים אחרונים יצירות-אישים הם ולא מערכות טלאים על גבי טלאים (מה שאינו מונע שלפעמים נכרכו שתי יצירות-אישים — כגון ישעיהו הראשון ו„ישעיהו השני“ — בספר אחד). ספר תהילים עיקרו מימי בית ראשון ואין בו אלא ספחים מימי גלות בבל. ספר משלי רובו או כולו מימי בית ראשון. חוכמת המקרא מוצאה בעיקרה מבני-קדם, שנסתעפו מהם העברים, ולא מצרים. וה„עלייה“ היא, ממילא, שאמונת הייחוד היא אמונת ישראל מימות משה בן עמרם, אלא שעל ידה נתקיימה בישראל כל ימי בית ראשון, „אחר הגפה ואחר הגדר“, „אלילות נמושית“, כלומר פטישיסטית, ללא מיתולוגיה וללא כוהנים ומועדות (אלילות לאומית, על כמריה ומועדיה, לא נתקיימה אלא בממלכת ישראל בימי בית-אחאב וביהודה בימי מנשה).

מתחילה לא הודתה החקירה לקויפמן, אבל קריבה היא אליו הלך וקרוב. לעולם לא תודה לו בכול — אף אני מסתייג ממנו בקצת עניינות (הלא 2600 עמוד תופסות „תולדות האמונה הישראלית“ בלבד) — אבל לבי אומר לי, שסוף החקירה להודות לו ברוב.

גלל הדור האחרון מעל עמנו — ועצום חלקו של קויפמן בגלילה זו — את חרפת מדע המקרא. מדע זה היה בו בצדק רב לעמדת עם ישראל בחקירת המקרא החדשה, כל זמן שהיה רובה של האומה פוטר את הביקורת בדוגמאטיקה ובאמרות שנונות (כגון „אין הביקורת העליונה אלא אנטישמיות עליונה“) ומיעוטה מקבל את הביקורת ללא ביקורת וללא עצמאות. דרך קויפמן — דרך המדעיות מתוך עצמאות, והעצמאות מתוך מדעיות — רק היא דרך-הכבוד לחקירת המקרא היהודית.

במחיצתו של יחזקאל קויפמן ז"ל

מאת שלמה סיננר

א.

ביום ד', כ"א לחודש תשרי, הלך לעולמו בירושלים הפרופיסור יחזקאל קויפמן, ז"ל, מגדולי החוקרים של היהדות בימינו. מאז הופעתו על במת ספרות המחקר העברית לא פסק האיש להעשיר במסותיו ובספריו את אוצר התרבות והמחשבה העברית. לא רבים כמוהו קמו לנו בכל תולדותינו, ולא רבים כמוהו הלבישו בימינו כמעט את כל יצירותיהם לבוש עברי. מעט מאוד כתב קויפמן בלועזית. סופר עברי היה, והעם העברי עמד במרכז מחקריו כל הימים.

בשנת תשי"ב הקשבתי באוניברסיטה העברית להרצאותיו בתולדות האמונה הישראלית. בימים אלה התנהלו השיעורים בקומה הרביעית של בנין טרה סנטר. בכניסתי פעם לבנין ראיתי את פרופ' קויפמן נאחז במעקה צדדי של סולם המדרגות, עולה בו לאיטו, כאילו מסתתר מן הבריות, מתכוון לתוכו כאילו שלא לעורר תשומת-לב בקרב קהל זורם של סטודנטים האצים הנה והנה. בקול כבוש פתח את הרצאתו המוכנה והכתובה במחברת, והיה מתבל את דבריו בדברי ביקורת עוקצניים מהולי-הומור על ולהזון וסיעתו: "התיאוריה של אלברכט אלט מרוקמת מחוטים דקים, רק זו הצרה שחסר לה מיסמך אף אחד במקרא".

נוהג היה קויפמן לדבר עם תלמידיו בגוף שלישי כמנהג אירופה. קרא לכל אחד "האדון פלוני" או "הגברת פלונית". אין ספק שהסטודנט הצעיר הרגיש מחיצה ומרחק בינו ובין איש זקן זה שניסוח דבריו היה טבוע בסגנון העברי האירופאי, אף כי לאו דווקא לשון מליצות. אל אף חיץ זה שיצר קויפמן בינו ובין התלמיד, שהוא בוודאי ראה בכך רק דבר של נימוס וכבוד, החלטתי לבקר אצלו בבית לשם שיחה על ענייני הציונות וגורל האומה, דברים שהעסיקו אותנו כסטודנטים לא פחות ממחקר התנ"ך. לפנות ערב אחד במוצאי-שבת, בעצם ימי החורף, תשי"ב, נקשתי נקישה הססנית על דלתו של פרופ' קויפמן ברחוב בנימין מטודילה ברחביה. איש לא ענה, נקשתי פעם שנייה. מענה אין. פניתי ללכת, ופתאום נפתחת הדלת קמעה ומאחוריה נראה אדם ממושקף משקפיים אפורים והוא שואלני: "מה הוא רוצה?" רגע קט נתבלבלתי למשמע השאלה והחזרתי פני אחורה: אולי עומד אדם מאחורי גבי ולא חשתי בו. מיד נזכרתי בצורת דיבורו המנומסת, התאוששתי והתנצלתי: האם הקיצותי אותו משינת שבת? באתי רק לשם ביקור-שבת. כנראה לא רגיל היה שתלמיד יבוא לביקור שלא בשעות-קבלה קבועות. "טוב, יכנס כבר", אמר. עטוף שמיכה ואחוז רעדה קלה מפני הקור, בתוך האפילה הביא אותי קויפמן אל חדר-עבודה, המרוהט ריהוט קל ביותר: מכתבה גדולה, אך ריקה, ארון ספרים קטן, שני כסאות ותו לא. במדף התחתון של ארון הספרים נתקלו עיני בערימה של ספרי-בלש באנגלית בכריכות מצויירות שגוויות בני-אדם נרצחים פרושות עליהן, ופתאום ניגולה אבן

כבדה מעלי. אם קורא בלשים הוא, הריהו בשר ודם ממש, הרהרתי לעצמי, ופחדי הופג במקצת.

פרופ' קויפמן שאל אותי באריכות על הספרים שאני קורא. הזכרתי את ספרו של אייזנהואר «מסע באירופה». מיד נכנס קויפמן בשיחה על מדיניות-החוץ האמריקנית בימי מלחמת העולם השנייה, על ספריהם של אדמירל האלסי וצ'רצ'יל, שהוא קרא בקורת-רוח מרובה, התביישתי להודות שלא קראתי ספרים אלה, והוא נוף בי נזיפה אבהית קלה ואמר: «צריכים לקרוא, צריכים לקרוא».

ב.

מצ'רצ'יל, שן-קיי-שק ומדיניות-החוץ האמריקנית כלפי פורמזוה וסין, עברה השיחה לספרות העברית, על חיים הזו, א. א. קבק, ועל ברנר, שקויפמן הביע עליו דעות שליליות מבחינה אידיאולוגית. לבסוף הוא הפתיעני בהערה, שכמעט לא נבעה במישרין מתוך נושא השיחה, ורק כעבור זמן אגב שיחה עם מכר של פרופ' קויפמן, נתבהרה לי משמעותה של הערה זו. פתאום הזכיר קויפמן את דויד בן-גוריון ואמר: «בן-גוריון הכריז שיש עוד מקום לשלושה מליון יהודים בנגב». כנראה עוד עימעם בלבו הפחד שלא תספיק ארץ-ישראל הקטנטנה להכיל את עם ישראל המתקבץ מגלויותיו ולכן אין פתרון לשאלת היהודים כפי שחשש קויפמן ימים רבים, למשמע הבשורה של בן-גוריון הוא התאושש קצת והתנחם שאולי לא הולכנו שולל לגמרי, בשוב העם לארץ-ישראל. כידוע, יש ומונים את קויפמן על מחנה הטריטוריאליסטים שדגלו בשעתם ברעיון של מדינה יהודית בכל ארץ שהיא ולא בארץ-ישראל דווקא. השקפה זו מוטעית ביסודה. קויפמן היה חסידה הנאמן והנהלב של הציונות הפוליטית שהכריזה על א"י כמקום היחיד שיש לו לעם היהודי זכות אדנות עליו. «מלבד כברת ארץ זו, אין לאומה היהודית אחיזה לאומית בעולם, ונכרית היא בכל מקום. רק על כברת ארץ זו יש לה זכות היסטורית, ועליה אינה יכולה לוותר» (גולה ונכר ב', עמ' 467). אלא, שקויפמן חשב כאשלייה הדיעה שא"י זו תספיק לנו. הוא חתר לכיבוש לאומי נוסף על א"י, שיהדות העולם ברוב בנינה ומנינה יכולה היתה להתכנס בתוכו, וכך תמצא תנועת הגאולה הלאומית פתרון סופי ושלם לבעית הגלות.

אין ספק שעיקר תרומתו של קויפמן טמון בעבודתו העניפה והמקיפה «תולדות האמונה הישראלית» המוקדשת כולה לחקר תקופת המקרא וספרותה. אך לי נראה שספר «גולה ונכר» הוא יצירה שזוהר המקוריות והחדירה האכזרית והבלתי-משוחדת של קויפמן אל מהות גורלנו ההיסטורי קורנים ממנו. בעבודה זו כבר הניח קויפמן את מסד שיטתו ההיסטורית, שנשאר נאמן לו כל ימי חייו. בגולה ונכר הוא מתגלה כחוקר בעל שיעור-קומה שיוורד בו לעומקן של שתי שאלות נוקבות: איך התקיים עם ישראל בגלות עד עתה, ולאן פנינו מועדות לעתיד לבוא? לפשר סוד קיומנו הלאומי עמל כל ימיו, ולשם כך הזדקק במיוחד לחקר התקופה המודרנית והציונות מזה, ולתקופת המקרא מזה, שבה עוצבה

דרך כוכב מיעקב

(מרד בר-כוכבא מבחינה גיאוגרפית לאור המקורות החדשים) *

מאת מנשה הראל

באחד המכתבים שניתגלו במדבר יהודה בשנת 1961 על-ידי המשלחת הארכיאולוגית של האוניברסיטה העברית בירושלים נאמר: "שמעון בר-כוכבא הנסי על ישראל". מי הוא אותו בר-כוכבא, כיצד נתמנה לנשיא, מי היו בני חבורתו, ומה היו תחומי שלטונם ודרך מלחמותיהם? על בעיות אלה אנו מוצאים רמזים נסתרים בתלמוד, בהלכה, באגדה ובמקורות היסטוריים חיצוניים ועדויות גלויות יותר במכתבי בר-כוכבא שנמצאו בשני מרכזים: בצפון מדבר יהודה בואדי מורבעאת שמחוץ לתחומי מדינת ישראל על-ידי משלחות נוכריות, ובדרום מדבר יהודה בנחל חבר על-ידי משלחות האוניברסיטה העברית בירושלים.

בר-כוכבא נקרא אף בשם בר-כוכבא, על סמך הפסוק: "דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל" (במדבר כד, יז). גם במקורות הנוצריים הוא נקרא בשם בר-כוכבא או כוכבס. אולם אחרי כשלון המרד ומפלת בר-כוכבא, החלו בתלמוד לדרוש לגנאי, כדי לתת אסמכתא דתית לצידוקה של מפלת ביתר וקראוהו בשם בר-כוזיבא.

1. מרד בריכוכבא.

מבין שלושת המרדים שנתחוללו בין קנאי הארץ ובין אויביהם בימי הבית השני ולאחר חורבן, מרד בר-כוכבא הוא המפתיע והנועז ביותר מביניהם, ומאידך, הוא העלום ביותר מבחינת המקורות היהודיים והחיצוניים כאחד. מרד המכבים בהילניסטים שנתפשט על פני הארץ כולה נתפרסם בעיקרו בספר החשמונאים; מרד הקנאים ברומאים, שאף הוא נתחולל ברחבי כל הארץ, נודע במיוחד מכתבי יוסף בן מתתיהו, ואילו על מרד בר-כוכבא החשוב הזה, שהצטמצם כנראה בארץ יהודה בלבד, ניתן ללמוד מקטעי רמזים ואגדות שבמקורות היהודיים, מעדויות בודדות בכתבי הסטוריונים רומיים ובתעודות והמכתבים שניתגלו במדבר יהודה.

מרד זה הוא מפליא בעזותו ומפתיע בתנופתו הן משום שנתחולל כ-60 שנה בלבד לאחר חורבן בית שני על-ידי הרומים — כשתוצאות האסון והשוואה עוד חרותות היו בזכרון הורי המורדים — ובעיקר משום המלחמה של צאצאי "שארית הפליטה" נגד לגיוני רומא, ורוח הגבורה שהתפעם בקירבם גם לאחר

* מאמר זה נכתב בסיוע ספרו המקיף והמעמיק של ידידי ד"ר שמואל אברמסקי "בר כוכבא נשיא ישראל", הוצאת מסדה, ירושלים התשכ"א. — לאחר חג הסוכות יצאה משלחת ארכיאולוגית לחפירות במבצר מצדה, במדבר יהודה, למשך חמישה חדשים. המשלחת הספיקה כבר, לפי הידיעות האחרונות, לגלות ממצאים חשובים, וביניהם חמישה פרקי תהלים פא"פה. יש לקוות שהמשלחת הצליח לגלות חומר, ואפשר מגילות שלמות, אשר יפיצו אור הן על מרד בר-כוכבא והן על אורחות חייהם של חברי הכיתות, שנמלטו מחמת חרב האויב וביקשו מקלט במצדה ובמערות מדבר יהודה.

החורבן הנורא. זו היתה מלחמה של עם קטן ודבק במסורת אבות ובערכי רוח עצמאיים נגד העריץ הדריינוס צמא הדמים וטובי מצביאיו, כפי שמעיד ההסטוריון דיון קסיוס באמרו: "משראו כי היהודים מכל קצות העולם מתרגשים, כאלו רועש כל העולם, שילח בהם הדריינוס את טובי מצביאיו". ואכן, מרד זה שהתפתח מתוך געגועים משיחיים, נמשך פרק זמן ארוך, במשך 3 שנים ומחצה, כנאמר בירושלמי תעניות פרק ד: "שררתו של בר-כוזיבא כימי שלש שנים ומחצה". על גבורתם העילאית של בר-כוזבא וחיליו לומדים אנו מירושלמי תעניות ד' ס"ח: "והיה שם בר-כוזבה והיה לו מאתים אלף מטיפי (מקוטעי) אצבע. שלחו חכמים ואמרו עד אימתי אתה עושה את ישראל בעלי מומין. אמר להם וכי היאך אפשר לבדקן. אמרו לו, כל מי שאינו רוכב על סוסו ועוקר ארו מן לבנון לא יהא נכתב באיסטראטיה (מחנה צבאי) שלך. והיו לו מאתים אלף כך ומאתים אלף כך".

מה הביא את היהודים למלחמה הנואשה הזו ומדוע בערה בו חמתו של הדריינוס על היהודים?

השינאה ליהודים בגלל דעותיהם ואמונתם היתה כה רבה, שאף הסטוריון בעל שיעור-קומה כטקיטוס יוצא מגדרו בגלל ייחוד היהודים. טופל עליהם השמצות כגון אלה: "יתר חוקיהם הנפשעים והמתועבים העצימו מכוח שחיתותם... כך גדל עושר היהודים ואף מפני קנאות אמונתם ורצונם לעזרה הדדית, ואילו לכל אדם זולתם הם נוטרים איבת אויב, הם פרושים במאכליהם, נבדלים במשכבם, עם התפוס לתאוות המין ואינם מתחתנים בזרים... היהודים מכירים אלוהות אחת במחשבה בלבד וחושבים לטמאים את אלה העושים מחומר כלה תמונות אלים בצורת אדם. האל הזה הוא עליון ונצחי ואינו ניתן לחיקוי ואינו נפסד. לכן אינם מעמידים פסילים בעריהם, מכל שכן במקומות הקדושים; אינם חולקים סגולה זו למלכים ולא כבוד לקיסרים"

הדריינוס מלבה את אש השנאה על-ידי גזירותיו הקיצוניות והבלתי-נסבלות. הוא מצווה לבנות את ירושלים במתכונת הלניסטית ולקרוא לה "איליה קפיטולינה", כפי שמעיד על כך ההסטוריון דיון קסיוס: "ובירושלים הקים הדריינוס עיר חדשה במקום זו שחרבה וקרא לה איליה קפיטולינה, במקום מקדש אלוהים בנה מקדש אחר ליופיטר. הדבר הביא לידי מלחמה קשה וארוכה שרוגו רב רגזו היהודים בראותם שזרים יושבים בעירם ומקדשי נוכרים נוסדים בה". אחד משיאי מעשי האיבה של הדריינוס היה האיסור על המילה, כפי שמעיד על כך ההסטוריון ספריינוס בספרו "חיי הדריינוס" באמרו: "אותה שעה פתחו גם היהודים במלחמה לפי שנאסר עליהם להטיל מום באבר זכרותם". גזירה זו משתמעת גם מפי רבי ישמעאל בן אלישע בבבא בתרא ס' ע"ב: "ומיום שפשטה מלכות הרשעה שגזרת עלינו גזירות רעות וקשות ומבטלת מאתנו תורה ומצוות ואין מנחה אותנו ליכנס לשבוע הבן".

2. הרי יהודה — מקום התפשטות המרד.

על פי המקורות שבידינו, עיקר המרד נתרכז בהרי יהודה ובמדבר יהודה. האם היוו הרי יהודה מקום נוח למרד? כדי להשיב על השאלה הזאת עלינו

לעמוד תחילה על מיבנה הרי יהודה. יתרום של הרי יהודה על פני שאר הרי הארץ מבחינה איסטראטגית הוא בכך, שהרי יהודה — שלא כהרי שומרון והגליל המבותרים, — בנייים מיקשה אחת, שהיא שלשלת רכסים גבוהה המגיעה לגובה 1000 מטר, מחברון שבדרום ועד בית-אל בצפון. במרכז הרי יהודה עובר גיא עמוק וגדול אחד, שהוא היחיד החודר עד לב ההר הנקרא בשם נחל שורק, והוא מחלק את הרי יהודה לשני חלקים: הצפוני הכולל את הרי ירושלים ובית-אל והדרומי הרי חברון. עקב גבהם הרב של הרי יהודה קשה הגישה אליהם הן ממערב — מבוא האויבים שוכני ארצות הים התיכון, והן מצד מזרח אשר בו קיימים מדבר יהודה וים המלח, המשמשים מכשול בפני צר ומתנכל; וכן גם לא קלה הגישה מצד דרום, אשר בו משתרעים מדבריות הנגב השוממים. הצד הנוח ביותר להתקפה על ירושלים הבירה הוא מצד צפון המיושב והפורח. יתרום הנוסף של הרי יהודה מבחינת ביטחון הוא בכך, שהם מרוחקים ביותר מן הים התיכון וגוייו לעומת שאר הרי הארץ ואין דרך המעבר הבין-לאומית, "דרך הים", עוברת בו, כשם שהיא עוברת בלב הרי שומרון והרי הגליל. אולם מעלתם החשובה ביותר של הרי יהודה היא, שירושלים, "קרית מלך רב", שוכנת במרכזם.

3. החקלאות כשלוחות הרי יהודה.

יתרום הכלכלי של הרי ירושלים ובית אל לעומת הרי חברון הוא בכך, שבהרי ירושלים ובית-אל קיימות שלוחות הרים הפונות מערבה עד השפלה, ואילו בהרי חברון אינן. בשלוחות אלה ובגיאיותיהן ניתן לגדל פירות ותבואה, ובעיקר בשלוחות שמשני עברי נחל שורק הנזכר, שבדרומית שבהן בנויה ביתר, עירו ומצודתו של בר-כוכבא. אמנם היער הטבעי של שלוחות אלה נכחד על ידי האדם שהתנחל בקרבתם לשם שימושי השונים, דהיינו, עצים לבנין, להסקה, לתעשיית כלי עבודה ולתעשיית פחמי עץ; וכן גם נשמד היער על ידי מרעה הצאן המופרז ועל ידי האויבים הכובשים שהשתמשו בעצים לצרכי מצור. ניצול מופרז זה של עצי היער גרם לחורבן הקרקע ולסחיפתו ולאובדן שדות מזרע רבים. כתרופה למכה זו המציאו הקדמונים — בני ישראל בהתנחלם בהר — את שיטת הדירוג במדריגות (טיראסות) שמנעה סחיפת קרקע, ועל-ידי כך הכשירו שטחי קרקע נרחבים לעבודת האדמה. בשדות אלה גידלו בעיקר גפנים ועצי זיתים. משל הכרם של ישעיהו (ה', א"ב) הוא עדות חשובה לגידול נרחב של הגפן: "כרם היה לידידי בקרן בן-שמן. ויעזקה ויסקלהו ויטעהו שורק, ויבן מגדל בתוכו וגם יקב חצב בו". על טוב הגפן וגזעיו העבים קוראים אנו בברכת יעקב ליהודה, שבתחום נחלתו היה גם נחל שורק, לאמר: "אוסרי לגפן עירה ולשורקה בני אתוננו, כיבס ביין לבושו, ובדם ענבים סותה, חכלילי עינים מיין ולבן שינים מחלב" (בראשית מט, יא"ב). ואכן בימינו קיימים שרידים ארכיאולוגיים בהרים אלה, אלפי מדריגות עתיקות ומאות גיתות חצובות בסלע, כנאמר בנחמיה יג, טו: "בימים ההמה ראיתי ביהודה דורכים גתות". ואמנם אף בקצה שלוחות אלה מוצאים אנו עדות ארכיאולוגיות לגידול כרמי זית, כצורת בתי בד חצובים בסלע. בעמקי השלוחות ובגיאיותיהם גידלו בעבר תבואה, כפי שמסתבר מדברי ישעיה הנביא בתארו את עבודת האכרים בעמק רפאים שעל יד ירושלים לאמר:

„והיה כאסוף קציר קמה, וזרועו שבלים יקצור, והיה כמלקט שבולים בעמק רפאים“ (יה, ה). ואכן שלושת מצרכי מזון חיוניים אלה: דגן תירוש ויצהר, היו אוצרות, שכל מלך או שליט בעבר כינס אותם בעירו ובמצודתו לימי מצור ומלחמה, כי בלעדיהם לא ניתן היה לכלכל צבא, ואלה הם חמרי מזון משתמרים לאורך ימים, אף בתנאי חום ושרב קיצוניים של הארץ. עדות לכך הם מעשיו של רחבעם מלך יהודה, ככתוב: „ויחזק את המצודות ויתן בהם נגידיים ואוצרות נאכל ושמן ויין“ (דברי הימים ב', יא, יא). ואכן בכל אתר ארכיאולוגי חשוב בארץ אנו מוצאים כיום ממגורות לתבואה וכדים עצומים לאחסנת שמן ויין.

4. הדרכים בהרי יהודה בימי המרד.

מיבנם האורכי של הרי יהודה ואחידות רוכסיהם איפשרו בעבר לסלילת דרך חשובה אחת לאורך פיסגות הרי יהודה, שקשרה את הרי יהודה לשומרון ולנגב. דרך זו נקראת „דרך האבות“, משום שהאבות במסעותיהם מצפון הארץ לנגב עברו בה והיא שימשה את כל המצביאים הגדולים שבאו לכבוש את ירושלים, עיקרם מצד צפון ומיעוטם מצד דרום.

כאמור הגישה להרי יהודה מצד מערב ומזרח היתה קשה מפאת המדרונות התלולים של הרי יהודה. אולם המיבנה הרוחבי של שלוחות הרי ירושלים הביא לידי סלילתן של מספר דרכי רוחב מהשפילה ללב ההר. דרך חשובה ביותר היתה המסילה הטבעית הצפונית-מערבית שבמעלה בית-חורון, ששימשה אל עולי הרגל שעלו מן החוף לירושלים, ושבעקבותיה נסלל כביש צבאי רומי בימי אספסינוס וטיטוס לשם מצור על ירושלים. מסילה טבעית שנייה הגיעה ממערב לירושלים, מעמק איילון שבשפילה אל העיר גבעון העתיקה ולירושלים. גם דרך צבאית זו נסללה בתקופה הרומית לצרכי מצור על ירושלים. דרך צבאית שלישית חשובה מאד נסללה מהשפילה, דרך עמק האלה — העמק בו נלחם דוד בגלית — לבית לחם וירושלים. מן הראוי לציין שתי עובדות חשובות לגבי דרך שלישית זו: א) דרך זו לא נסללה על-ידי טיטוס ואספסינוס במצור על ירושלים, אלא בימי הדריינוס, כי מטרותיו של הדריינוס היו להדק את טבעת המצור על ירושלים, ולכתר את ביתר, אשר סעיף מדרך זו הגיע עדיה. ב) לאורך דרך זו היתה שרשרת רצופה של ישובים עבריים הן בימי בית ראשון, ובעיקר בימי בית שני. הדריינוס היה הראשון מבין הכובשים הגדולים שהעז לעלות לירושלים בדרך עמק האלה ובית לחם, על אף המעבר המסוכן בעמק ובגיא. עדויות הסטוריות מסבירות לנו שהפלישתים נכשלו במלחמת דוד וגלית ברצותם לחדור להרי יהודה בדרך זו, ואילו ההלניסטים והרומים נימנעו לפלוש לירושלים בדרך עמק האלה.

מאידך גיסא, בימי מצור הרומים על מצדה שבמדבר יהודה, נסללה רשת דרכים צבאית עניפה מירושלים ומחברון למצדה ועין-גדי. בימי הדריינוס נסללו דרכים נוספות שהוליכו מירושלים אל חבלי מערות מדבר יהודה, לשם מצור על נצורי מורדי בר-כוכבא, כפי שניתגלו לעיני אנשי המשלחות הארכיאולוגיות למערות. מחנות המצור של צבא הדריינוס שניבנו מסביב למערות, דומים הם למחנות הרומיים שמסביב למבצר מצדה שעל שפת ים המלח.

5. הישוב בהרי יהודה בימי המרד.

מאחר והדרך הראשית בהרי יהודה, "דרך האבות", עברה לאורך שיאי הרי יהודה, טבעי הוא שגם הערים הראשיות והחשובות של ארץ יהודה התרכזו לאורך דרך זו. נזכיר כמה מן החשובות בהן מצפון לדרום: בית-אל, אשר בה ראה יעקב בחלומו את מלאכי האלוהים העולים ויורדים בסולם; גבעת-שאול, אשר בה משל שאול שהיה המלך הראשון בישראל; ירושלים בירת הארץ; בית-לחם יהודה, שבה נולד דוד המלך; חברון, שבה קנה אברהם אבינו את מערת המכפלה כאחוזת קבר לבני ביתו, ומקום בו הומלך דוד המלך לראשונה. חשיבותם של ישובים אלה היתה רבה הן מטעמי בטחון, כי הם שכנו במקומות נישאים, והן מבחינה כלכלית ומסחרית, כי מהם הצטלבו דרכי רוחב עם "דרך האבות". מגרעתם של ישובים אלה היתה בכך שמיכון שישבו לאורך דרכי שיירות המלחמה היה כל צר ואויב מתנכל לתושביהם בראשונה. חסרונם הנוסף של ישובים אלה היה הדלות במקורות מים טבעיים. משום כך היה על דרי הישובים האלה לחצוב להם בורות לאגירת מי החורף.

לעומת ישובים אלה שעל במת ההר, היו לישובי השלוחות כמה יתרונות. הם שכנו בלב אזור חקלאי של עיבוד במדרגות, ובעיקר במקום בו קיימים גיאיות רבות הנוחים למזרע. במדרוני השלוחות ניתן לגלות עינות מים חיים יותר מאשר על במת ההר, ומים אלה שימשו לשתייה ולהשקייה כאחד. מעלתם העיקרית היתה בכך שהם היו רחוקים מדרכי המעבר הראשיות של שיירות הצבא. ישוב אידיאלי מסוג זה היתה העיר ביתר, שלא בלבד שהיא שכנה במרחק רב מ"דרך האבות", אלא היתה אף רחוקה ונסתרת מהכביש שבנה הדריינוס מעמק האלה לבית לחם, כי שכנה במדרון של השלוחה היורדת לכיוון נחל שורק, ובמקום מרוחק מירושלים ובמת ההר ומהשפילה גם יחד. הקשר הישיר והקצר בין שוכני ביתר עם נצורי מדבר יהודה ועין-גדי התקיים דרך בית-לחם, או אף מדרום לבית-לחם.

מיקומה הגיאוגרפי והאיסטרטגי של ביתר וקירבתה לירושלים הבירה גרמו לכך שעם נפילת ירושלים בידי הרומים במלחמת בית שני עלתה קרנה של ביתר כעיר ואם בישראל וכמרכז התורה. על חשיבות ביתר ככרך גדול וחשוב ניתן ללמוד מבבלי גיטין נח, א. שם נאמר: "ארבע מאות בתי כנסיות היו בכרך ביתר ובכל אחת ואחת היו בה ארבע מאות מלמדי תינוקות, וכל אחד ואחד היו לפניו ארבע מאות תינוקות של בית רבן וכשהיה האויב נכנס לשם היו דוקרין אותו בחוטריהן". יש אף יסוד להאמין שבביתר ישבה סנהדרין על-פי הרמזו הניתן בבבלי סנהדרין יו, ב: "אמר רב יהודה אמר רב, כל עיר שאין בה שנים לדבר ואחד לשמוע אין מושיבים בה סנהדרין ובביתר הווי שלשה וביבנה ארבעה". וכן מצינו אף אצל רב שרירא גאון המציין: "וכיוון שחרב בית המקדש והלכו לביתתר, וחרבה אף ביתתר ונתפלגו חכמים לכל צד". מסתבר שלאחר חורבן ירושלים בימי מלחמת בית שני, לא נתבצרה הבירה שנית, ומשום כך הפכה ביתר למבצר המרכזי בהר יהודה ומרכז תורה עיקרי גם יחד.

אזור שלישי של ישובים חשובים בהר יהודה הם הישובים שמזרח לבמת
ההר בגבול מדבר יהודה. חשיבותם של ישובים אלה היא ברכי-גזונית מלאכתם
של התושבים, שעסקו בחקלאות בשטחיהם הסמוכים לבמת ההר, ובמרעה
בשטחיהם הסמוכים למדבר יהודה. מן המקרא ידועים לנו כמה ישובים חשובים :
ענתות, שבצפון מזרח ירושלים, שהיא מקום מושבו של ירמיהו הנביא ; תקוע,
שבדרום מזרח לבית-לחם מולדתו של עמוס הנביא הנוקד ; וקרמל, ערש גידול
צאנו של נבל הכרמלי, אשר עליו נאמר בספר שמואל א' כה, ב : "ואיש במעון
ומעשהו בכרמל והאיש גדול מאד ולו צאן שלשת אלפים ואלף עזים". חשיבות
מיוחדת נודעת לישובי גאות רועים, אלה השוכנים על סף המדבר בימי מצור
ומלחמה, כי הם מגשרים בין ישובי במת ההר ושלוחותיו ובין המדבר המשמש
כמקום מפלט. עדות על הקשר בין תקוע וביתר אנו קוראים בחלה ד, י : "ניתאי
איש תקוע הביא חלות מביתר (לירושלים) ולא קבלו ממנו".

אזור רביעי של ישובים שחשיבותם היתה רבה למורדים, קנאים, פליטי
חרב ואנשי הכיתות, הוא גאות מדבר שליד ים המלח, דהיינו ירחו, עין-גדי
וצוער הפוריים, ולהם מים, אדמה וחום למכביר, שהם תנאי היסוד לגידולים
חקלאיים. השטח שבין ישובי גאות הרועים שממזרח לבמת ההר ובין גאות המדבר
שעל יד ים המלח דהיינו, מדבר יהודה, ערכו היה רב הן משום מצודותיו
הטבעיות, כגון הר הורדוס, חורבת קומראן, הר מצדה, ובעיקר משום מערותיו
הטבעיות התלויות בשליש העליון של הקניונים במדבר יהודה.

(מאמר שני יבוא)

במחיצתו של יחזקאל קויפמן ז"ל

(סוף מעמוד 95)

דמותנו הלאומית. קיום עם גולה במשך אלפיים שנות נידודים, תופעה מופלאה
זו אמרה דרשני, ואת שורשיה ניסה קויפמן לחשוף ולהסביר במחקר התנ"ך.
הווה אומר, שהתמסר קויפמן לחקר התנ"ך בגלל שאלות שהציקו לו עקב
מחקריו בגורל היהדות בימינו. קויפמן שייך ליחיד-סגולה של בוני הצינות
והמדינה היהודית שתפיסתם את מהות עברנו הלאומי ואהבתם הגדולה לו, לא
שיחדו את דעתם ולא כבלו את רוחם. הם לא נמנעו מלשנות מן המטבע ההיסטורי
המקובל. אדרבה, מכיון שהכיר במהותו של נצח ישראל הכרה מעמיקה, ידע
קויפמן להבחין בין עיקר ותפל בגורמים שהכריעו את גורלנו הלאומי, ולא נמשך
משיכה רומאנטית אחורנית, שסופה התרפקות על ערכי עבר אך ורק משום
שהם ירושת העבר. אדם מישראל היה קויפמן המעורה בגורלו של ישראל, ידע
את רוחו וכאב את כאבו, ולא היסס לחזות חזות נועזת לעתיד ישראל.

מחורש לחורש

היתה האמונה ביכולת ההכרעה של "בני הדור שנולד בתקופת המאה הזאת", בשלטון השכל האנושי וב-אפשרות ריסונם של החיה שבאדם ושל מניעי ההתאבדות והכלייה רביי-העוצמה, הפועלים כחומר-נפץ סמוי, בין אבל הפרט ובין בקיבוץ האנושי כולו. ההיסטוריה מעמידה אותנו שוב ושוב על העובדה, שחומר נפץ זה מסוכן אף מפצצת האטום. אכן, ביום הירצחו של קנדי קיבל העולם "תיז" כורת-השמד, והיא סיבת התדהמה והזעזוע, שנתלוו לרגשות האבל על מות הנשיא שלא פג קסם-עלומיו עד אחרון יומו.

יסוד עיקרי שבתכונותיו היתה השיכלתנות שבו והאמונה, כי בכוח הניתוח ההגיוני וההסברה המשכנעת, הרצון העז והפעלתנות הנמרצת, ניתן להחיות רוחה של הדימוקראטיה המערבית ולגאול את כל האנושות ממצוקה ומסכנות כלליה אטומית, ואף מן האויב האורב לה מבית — אלו הקיצוניים שמימין ומשמאל.

אם תמצא לומר, הליכתו המתמידה אל בין ההמונים והסחת הדעת מסכינת רוצח מן המארב, אף הן היו תוצאה טבעית של הלך רוחו ואורח-מחשבתו. אוהב אדם היה ומאמין בעליונות המשטר של חירות דימוקראטית, של חופש הדיבור והכתיבה ושל המוסדות הנבחרים. מתוך שהי-אמין ביתרון השכל האנושי על המקרה העיוור, כסבור היה שהאדם הוא אדון לעצמו, ולא חשש כלל מפני הראיון שהועיד לו מלאך-המוות בדאלס, טכסאס, כשם שהתגבר במשך שנים על מכאובי הגוף בכוח הרצון וההתמדה, כסבור היה שיוכל להתגבר בכוח הרצון וההתמדה גם על הפגיעות בנפשותיהם של כמה וכמה מנתיני ארצות הברית, פגיעות שהן תוצאה של הסתה, של תעמולת שקרים ושל משפטים קדומים, בין

נשיא כי יומת

עברו ימי האבל על מותו המדהים והמדכא של הנשיא ג'ון פ. קנדי ולא חלפו ימי הצער והשכול של מאות מיליונים על פני כדור הארץ, שראו בו את לוחם החירות והשלום ואת איש הרצון הטוב, המבקש להוליך את ארצות הברית ואת עמי תבל כולה לקראת עתיד של קידמה ושפע, מכיוון שהנשיא המנוח נעשה סמל לכל אלה — הרי רוצחו, אחוז עווית הקנאות או הטירוף, לא אותו בלבד רצח אלא גם את סמל החירות, השלום והרצון הטוב העביר מן הארץ. נכון הדבר, כי הנשיא החדש, לינדון ג'ונסון, מוכן מבחינת ההכשרה לכהונת הנשיאות יותר מכל סגן-נשיא שקדם לו בארה"ב. הוא עתיד להיות נשיא חשוב ואפילו נשיא גדול. אך אותו חלל ריק שנתהווה עם מותו של קנדי לא יתמלא ואותו נזק שנגרם לדמותה של אמריקה בעיני העולם — לא בנקל יסולק.

יתר על כן, אותה תהום של אלי-מות ללא סייג ורסן, ללא הגיון ותכלית, תהום של כליון בהיפרע עם ובהיפרע עולם, שנפערה לעיני האומה האמריקנית ושאר אומות העולם ביום שבו נפל קנדי לפני בן-עוולה, הוכירה לנו את תהומות ההרס והכלייה שנפ-ערו לעיני האנושות עם עליית הנא-ציס לשלטון בגרמניה ועם פרוץ מלחמת העולם השנייה, עם נפילת צרפת ועם הטבעת מרבית יחידות הצי האמריקני בנמלי-הפנינים. במלים אחרות: היה זה אסון בינלאומי ולא אסונה של ארץ אחת בלבד, ויש ימים להשערה, שאף שליטי "הגוש המזר-חי", ואפילו פידל קאסטרו, ראו אסון זה כך ולא אחרת. דומה היה שעם מותו הועם זיווה של התקווה האנו-שית, כי עולם חסד ייבנה, בהגיון ובשום-שכל, שהרי יסוד עיקרי שבו

אך בו בזמן הצביעה על כמה חולשות פנימיות שבמשטר הדימוקראטי, ובכך — ללן — עניין בעיית משפט הירושה של כס הנשיא במקרה מותו של הנשיא הנוכחי.

הנסיון המחודש של מוסקבה להכין את הקרקע לפגישת-פיסגה, הוא סימן ראשון להתחדשות הגישושים הסור-בייטים — עם חלוף הבהלה ההתחלתי-תית — בדבר האפשרות להפיק רווחים מהמצב החדש שנוצר באמריקה גם אם אין לו לכרושצ'וב על מה שיש-מוך אם הוא מצפה, שהנשיא ג'ונסון יתגלה כוותן גדול הרבה מקודמו. קאסטרו הקובאני הודה, זה לא כבר, כי מיתתו של קנדי היתה מהלומה לשלום, גם אם לא דייק קצת בסיפורו על השתלשלות המאורעות שקדמה להבאת טילי הסובייטים לאי זה.

טעמו של דבר הוא, שהנשיא הצ-עיר היה בעל הכרה מתמדת של מיגבלות הדיפלומטיה והלחץ המדיני, גם כלפי פנים וגם כלפי חוץ, וראה את המדיניות החיצונית והפנימית כאחת כאמנות ה"אפשרי" ולא כמרוץ שבו יש להגיע ראשון — בכל מחיר! זוהי הסיבה לכך, שנמנע מצעד אח-רון כלפי קובה, צעד שאין אחריו נסיגה, ושהיה מביא לידי מלחמת עולם, כשם שנמנע מלצאת למאבק גלוי נגד הקונגרס, שניתק את רוב הצעות-החוק ותכניות התיקונים שלו, הן בתחומי צמצומו של מס-ההכנסה, לתועלתו של המשק, והן בתחומי הזכויות האזרחיות וההפלייה נגד הכושים. היו שביקשו להסיק מכאן שהנשיא קנדי לא היה אדם תקיף למדי. האמת היא, שבכל שעת-חירום היה אחוז רוח גבורה ובעל יוזמה בלתי מצוייה. אך אומץ-לבו האישי לא סינור את עיניו ולא השכיח מלבו את תחומי סמכותו כנשיא ארצות הברית. כנאמן ביתה של הדי-מוקראטיה הראה אורך רוח עצום כלפי אי אלו חולשות של מוסדותיה. לפני זמן מועט יצא וולטר ליפמאן לטעון נגד האיטיות והעייכובים שמ-עכבים הסינאט ובית הנבחרים את התחיקה המוצעת על ידי "הבית הלבן", והוא דבר שאין לסבלו משום בחינה, אף הציע להציב גבולות של זמן לדיונים ולהחיש את תהליכי ההצבעה על ידי חוק מיוחד. הצעה זו, כהצעה על "חוק הירושה" של

דתיים ובין גזעניים. על ידי עצם היבחרו הוכיח הוכחה חותכת, שה-מיגבלה העצומה של ההשתייכות הכ-נסייתית — אפשר להתגבר עליה במאה הזאת. נצחוננו חיוק את הכרתו, כי בכוח הרצון, השכל וההתמדה ית-גבר על מיגבלות רבות אחרות.

שמירת השלום כמטרה עליונה

הסובלנות היתה תכונה הטבועה בנפשו מלידה ולא עניין שבנימוס טרקליני, כשם שאהבת השלום היתה נטועה בלבו, ולא רק תוצאה של המסקנה המעשית של כרושצ'וב שב-מלחמה אטומית לא יהיו מנצחים מנוצחים. לכן האמינו בו ההמונים ביבשת הזאת וגם בשאר יבשות, וראו בו בר-סמך בדיאלוג עם כרושצ'וב, שכל ערמומיותו, כבן-איכרים זקן ומנוסה, לא עמדה לו לרסנו כשנודמנה לו "המציאה" האסטרטגית של העמ-דת טילים ארוכי-טוח בקובה. ברי שבאירופה לא רבו מעולם המאמינים, כי כרושצ'וב רואה את שמירת הש-לום כתכלית בפני עצמה ולא כדרך הנוחה ביותר להשגת הנצחון הקומו-ניסטי בעולם. עדיין אנשי הדיאלקטיקה המארקסיסטית במוסקבה ובפקין שרו-יים בויכוח לוהט על נכונות הטאק-טיקה הסובייטית ב"מלחמה הקרה". אולם, כאלו כן אלו אינם מרמזים כלל על אפשרות ביטולה — כתקוותו הטובה של לורד היום, כל עוד היה הנשיא קנדי חי ופועל היו המוני אירופה ושאר יבשות בטוחים, משום מה — אם מכות נאומיו בהירי הניסוח ואם מכות דמותו המקסימה בטלוויזיה ובעתונות — כי מלחמה היה לא תהיה אלא אם כן יכפו אותה הרוסים, או הסינים, על אמרי-קה, אם תמצא לומר, פרשת קובה — על אף הועזעו הקשה שהיה כרוך במעלותיה ובמורדותיה — שימשה לכאורה מעין ערובה-לשעה, כי הדיק-טאטור הסובייטי לא יעשה בקרוב נסיון שני של "משחק על עברי פי-תהום", כדרך שעשה עם משלוח הטילים לקובה. (סוף-סוף, אפילו סטאלין לא היה מזרז לחזור על מטאגוה בקוריאה, עת לא ציפה להת-ערבות אמריקנית). זאת ועוד. הטרא-גדיה בדאלס הוכיחה, אמנם, את רצי-נות השלטון הדימוקראטי בארה"ב,

כמובן — לנייטרליות מזויפת כשל נאצר וסוקארנו ולמדיניות שהיא אנטי-אמריקנית. הרי גם לא הגביל הגבלות ולא קבע מסמרות אלא היה מוכן תמיד לדון בבעייה מכל צד, ואף מצדדים חדשים לגמרי. אמנם, מיניה וביה העיר: „אבל כיצד יר- ויחו הרוסים מזה? הלא הם סבורים, כי רק תועלת נשקפת להם מהסכסוך הערבי-ישראלי במזרח הקרוב? ... דבריו אלו אופייניים הם לקנדי ול- אישיותו יותר מהעמדה של משלחת ארה"ב באו"ם לגבי ההחלטה האחרונה בשאלת הפליטים, או גישתה של הממשלה האמריקנית להרפתקה של נאצר בתימן. שרת החוץ הישראלית התבטאה פעם אחרי שיחה עם הנשיא קנדי: „אין ספק שהוא אוהב ישראל... החלטתו לצייד את ישראל בטילי „הוק“ היתה הפגנה חיצונית של דאגתו הכנה לבטחונה של ישראל.

המשכת הקו על ידי הנשיא ג'ונסון

עם עלייתו של לינדון ג'ונסון לכס- הנשיאות הובלט על ידו קו ההמ- שכיות במדיניות הפנים והחוץ כאחת. אך היה ברי, שכמה מיועציו רבי ההשפעה של קנדי יפרשו, במוקדם או במאוחר, ושמדיניות של הנשיא, הנאמן לרוב האידיאלים של קודמו, תהא בכל זאת מדיניותו שלו, וגם דרכי הביצוע יהיו דרכיו שלו, ולא של קודמו. היו שמנו כמה מעלות טובות בנשיא החדש וביניהן: יחסים מצויינים עם שני הבתים המחוקקים, והדין עמהם.

מנקודת הראות של היחסים עם ישראל לא היה מקום לחשוש לתקלה, גם אלמלא אמר הנשיא ג'ונסון מה שאמר בפנייתו אל שרת החוץ היש- ראלית. מאידך גיסא, ניתן לשער, כי נאצר יחפש דרכים לנצל, על פי דרכו ויבשיותו הידועות, את הפגיעה ביוקרה האמריקנית שפגעה ההתנקשות בנשיא קנדי. רציחות נשיאים הן מן המעשים שבכל יום במשטרי הדיקטטורה של ארצות ערב. אך עד עתה לא העלו עממי ערב על דעתם, כי דבר כזה עלול לקרות גם באמריקה הדימוקרטית של המאה העשרים.

כס הנשיאות ודאי תשמש נושא לוי- כוחים סוערים בחדשים שלאחר פגרת חג המולד, אבל כל אלה רק יחזקו את ההכרה כי הנשיא הצעיר, שהלך בלא עת, היה מוכיח את מלוא סגולת- תלו אילו נבחר בשנ"ה, בשנה הבאה, בבחירות שתוצאותיהן היו כמעט ודאיות אלמלא היתה בו יד הגורל להכריתו מארץ החיים.

נדיב-לב כלפי ישראל

היו שדימו את קנדי ללינקולן, והיו שדימוהו לפ. ד. רוזולט, ואילו, על צד האמת, תכונותיו השכלתניות הש- ליטות מעמידות אותו בצד וודרו וילסון. גם האכזבות שהנחילו לשניהם הבתים המחוקקים מעמידות אותנו על הצד השווה הזה.

הנשיא המנוח היה אינטלקטואל מובהק, אך לא היה אישיות טראגית כלינקולן, שהטראגיות היתה טבועה בעצם אופיו ושהלך בעיניים פקוחות ובפאטאליזם לקראת האפשרות של התנקשות בחייו. רוזבלט פעל על דרך השידול וידע לכפות רצונו על הקונגרס. קנדי היה איש האופטימיזם הטבעי, ואמונתו באדם לא עזבה אותו אפילו לשעה. הוא בחר במדינאות מתוך הכרה ברורה ומתוך הרגשה של יעוד ושל רצון לשרת את האומה ואת העולם. דברים שציווה לחרות על מדליית החירות, שביקש לתת למושל ליהמאן ושנמסרה לאלמנת המושל על ידי הנשיא ג'ונסון, הול- מים במידה רבה את הנשיא שהלך בלא עת:

„אזרח ומדינאי, שהשתמש במידות הבונה והחסד כבמכשירי מימשל והפך את המדינאות לצורה הנעלה ביותר של שירות הציבור“.

דברים אלה יפים לקנדי לא רק בתחום מדיניות הפנים אלא גם בת- חומי מדיניות החוץ. נדיבות לבו היתה רבה והתבטאה בגישתו לכל בעיה בינלאומית כגדולה כקטנה. בראיון עם הכתב הישראלי אילון שהעלה אפשרות של נייטרליזם יש- ראלי — אמר: „אם בישראל סבורים, כי נייטרליזם ישפר את היחסים עם הערבים ויביא לידי עשיית שלום במזרח הקרוב — אדרבה, כי זה כל חפצנו. עם שלא נתכוון —

ההיסטורית. הם רואים את התערבו-
תנו אך ורק כחלק מן "המלחמה
הקרה" וכנסיון לנצל נגדם גם נשק
זה. — ברור שבמסבות אלה רישומה
של התערבות אמריקנית הוא כרי-
שומה של "התקפה עוינת".

מאיך גיסא ראינו שהתערבויות
של אנשים שאינם חשודים על איבה
למשטר הסובייטי, כגון התערבותו
של המשורר יבגני ייבטשונקו ופנייתו
אל כרושצ'וב נגד האנטישמיות, וכן
התערבותה של משלחת הסוציאליס-
טים הצרפתיים שביקרה אצל כרוש-
צ'וב לא הביאו מצדו אלא תגובה
אחת: "להדמם!". תשובה בדוקה
זו אינה תשובה של התחמקות, אלא
של קשיחות וקשיות עורף. שהרי
כיצד אפשר לתקן תקלות שאינן קיי-
מות אלא בדמיונם של המתלוננים?
ועדיין אין סימנים לכך, שיחול שינוי
ניכר לטובה, בימי שלטונו של
כרושצ'וב.

ביקורו הקרוב של האפיפיור בארץ הקודש

מיום שהודיע האפיפיור פאולוס
הששי, שבדעתו לבקר בקרוב בארץ
הקודש, לא חדלו מנחשי הניחושים
לחפש משמעות מדינית למסע זה,
שהוא בעל אופי דתי בעיקרו. עם
זאת, ניתן לומר, שהדין עם עורכו
של "לה מונד" הפריסאי, הרואה
בעצם המסע מעין "הכרה למעשה"
(דה פאקטו), ואם גם לא הכרה
משפטית מלאה, במדינת ישראל מט-
עם הכנסייה הקתולית.

אף על פי שהמועצה האקומנית
לא הגיעה, במושב האחרון, לידי
דיון בהחלטה על היהודים, כפי שניתן
היה לשער מראש, בשל ריבוי השא-
לות שעמדו לדיון, עדיין חזקה תק-
וותו של החשמן ביא, בעל הצעת
ההחלטה, כי במושב הבא של המז-
עצה, הנפתח ב־15 פברואר, ידונו
בהצעה וגם יתווכחו עליה בכל היסו-
דיות ויגיעו לידי החלטה חיובית מסו-
ימת. ביקורו של האפיפיור בישראל
ובממלכת הירדן, בראשית יאנואר,
עלול גם כן לשפר את היחסים בין
ראשי העדות הנוצריות במזרח הקרוב
ובין ישראל. אף ביקורי ציילנים
קאתוליים, ראשי כהונה ונזירים במי-
קומת הקדושים בארץ בהדרכתו של

15 שנה להצהרה על זכויות האדם

בימים אלה מלאו 15 שנה לקיומה
של ההצהרה על זכויות האדם, שהיא
תעודה ראשונה במעלה של ארגון
האומות המאוחדות, ואין שנייה לה
לחשיבות, אחרי מגילת האו"ם. אם
אדריכלי חוזה ורסיי דאגו בעיקר
להבטחת זכויותיהם של המיעוטים,
ומקץ עשר שנים, או גם פחות מזה
הוברר, כי העלו חרס בידם, הרי
מתכנני ההצהרה על זכויות האדם
דאגו בעיקר לזכויות הפרט בתורת
שכוח, ולא לזכויותיהם של גושים או
מיעוטים מאורגנים. אמנם, ההישגים
הממשיים שהושגו על יסוד ההצהרה
האמורה אינם גדולים ביותר — אך
אין גם לבטלם מכל וכל. הקושי
העיקרי הוא, כמובן, בדרך המימוש
של המטרות הרצויות, נוכח העובדה,
שכל ממשלה טוענת שאין להתערב
בענייניה הפנימיים, ונוכח חוסר הסי-
כוי שאיזה גוף בינלאומי בעל כושר-
ביצוע יגשים את התקנות בכל ארץ
וארץ.

בסופו של דבר נעשית הועדה
השלישית בארגון האו"ם זירה להת-
נצחות מלים בין נציגי עמים העוינים
זה את זה ואף עילה לכדיחות־הדעת,
שעה שניציג ארץ סעודיה (שבה עדיין
רוח סורר־העבדים ודינו של גנב
בשוק הוא: קיצוץ יד ימינו) קם
ומאשים את שלטונות ארצות־הברית
— בקיפוח זכויותיהם של כושיי
הדרום.

ברור, כי רק ממשלת עולם פד-
ראלית וצבא־בינלאומי יכולים להביא
לידי הגשמה מלאה את האידיאל
של שמירה על זכויות האדם, באשר
הוא שם. אך כשם שאנו רחוקים
עדיין מאפשרות זה, כך אנו מרוחקים
מסיכוי שמירה מעולה על זכויות
הפרט בארצות, שבהן אין הפרט קיים
אלא כדי לשרת את המדינה ושריה,
ולא להפך. כשנשאל פרופ. גארדנר,
פקיד גבוה במוכירות־המדינה, מה
עושה ואשינגטון למען הגנת זכויו-
תיהם של יהודי ברית־המוצות, כדי
שיוכלו לשמור על דתם, לשונם ותרי-
בותם, השיב: "נסינו למחות וננסה
שוב, אך הרוסים מסרבים לראות את
התערבותנו על בימת או"ם כפעולה
למען זכויות האדם ברוח ההצהרה

הללו שעסקו בזמן האחרון בהאשמת יהודי אמריקה, שידם היתה ברצח הנשיא קנדי, חזקה עליהם לא נחו ולא שקטו גם ערב ובשעת ביקורו של האפיפיור פאולוס בישראל. מלבד הסכנות הבטחוניות הכרוכות בביקור זה, וששלטונות ישראל ידעו ודאי לסלקן תוך ערנותם היתרה, הירבו נציגי ערב לטעון כי מסע האפיפיור מהעיר העתיקה לירושלים היהודית יתפרש כהכרה בשלטונות ירושלים החצוייה, מזה ומזה, וכהכרה בירוש-לים כבירת ישראל.

אם אמנם יצליחו מדינות ערב בלחצן על הוואטיקאן בכיוון זה, לא ייפגש האפיפיור עם נשיא ישראל, מר זלמן שזר, בירושלים, כי אם ליד מגידו, או בקירבת הר תבור, ובטקס קצר ימסור לידו את מדליית הצילנים הישראלית. בין כך ובין כך לא יוכלו מדינות ערב לשלול מישראל את ההכרה "דה פקטו", המשתמעת כנ"ל מביקורו זה של האפיפיור פאולוס בישראל או לפגוע ביחס של רצון טוב, שמגלים חוגי הוואטיקאן כלפי מדינה היהודית ונציגיה בזמן האחרון.

יצחק עברי

אבל אבא הלל סילבר ז"ל

הספידו את המנהיג, ד"ר מאכס נוסבוים, נשיא ההסתדרות הציונית באמריקה. נחו משה שרת, יו"ר ועד הפועל של הסוכנות היהודית, ד"ר עמנואל גיומן, יו"ר המחלקה האמריקנית של הסוכנות היהודית ונשיא ההתאחדות העולמית של הציונים הכלליים. צבי כרמלי, יו"ר ההנהלה, יש בראש. אסיפת אבל נתקיימה גם עלידי המחלקה האמריקנית של הסוכנות היהודית ובה הספידו את המנוח הגדול ד"ר נחום גולדמאן, נשיא ההסתדרות הציונית העולמית וד"ר עמנואל גיומן. אפיסות אבל נערכו גם במדינת ישראל, בכפר סילבר, בבית ציוני אמריקה בתל-אביב, בכנס מיוחד של הציונים הליברליים. חברי הכנסת עמדו דום, כשסגן היו"ר, יוסף סרלין, נשא דברי הספד. ראש ממשלת ישראל, מר לוי אשכול, העלה בישיבת חבר השרים על נס את תרומתו הכבירה של ד"ר סילבר ליסוד המדינה.

הארכיבישוף חכים, הם מעין הכנה לביקור הבא של האפיפיור וסימן לשיפור יחסים עם הוואטיקאן. אין כל מקום לספק, שהאפיפיור הנוכחי מתייחס בחיוב להצעת-ההחל-טה האמורה על היחס ליהודים שנוסחה על ידי החשמן ביא, ושבאה לעולם ביוזמתו של האפיפיור הקודם, שהיה ידיד היהודים. יתר על כן, כשניסה ראדיו קאהיר לנצל את מחזהו של הוכהוט (ראה חוברת "בצרון" הקודמת), כדי להוכיח, כי גם האפיפיור ואנשי הכנסיה הקא-תולית שטמו את היהודים באירופה, כמו הנאצים של היטלר" — העלה מעשהו השפל של נאצר את חמתו של האפיפיור, שראה בכל הגישה הזאת משום "ניצול זידוני של חיבור שנכתב ברוח עוינת לקאתוליות והש-מצת הכנסייה בצורה שאין לסובלה". בין כך ובין כך כבר הודיעה קאהיר, כי היא "מתנגדת לביקור האפיפיור בישראל". עתון מצרי אחד קשר את הביקור בתעודת היחס ליהודים, שחבורה על ידי החשמן ביא, ואילו עתון מצרי אחר הזהיר מפני "התנקשות ציונית בחיי האפי-פיור". ועוד יד התעמלנים והסוכנים הערבים נטויה.

חמשת אלפים איש הלכו אחרי ארונו של המנהיג הציוני הנערץ, ד"ר אבא הלל סילבר, בקליבלנד. ההלוויה נערכה ביום א', ט"ו כסלו. השתתפו בה ראשי ההסתדרות הציונית באמריקה, פקידי ממשלת ארצות הברית ומדינת אוהיאיו ובאי כח מדינת ישראל, הסוכנות היהודית ומוסדות יהודיים רבים. פרידתו האחרונה היתה מן ההיכל, ששירת בו ד"ר סילבר מ"ז שנה כמנהיגו הרוחני. דברי הספד נשאו ד"ר עמנואל גיומן, סינאטור פראנק י' לאוש, רבאי שלמה (סולומון) פריהוף מפיטסבורג ורבאי מילטון מ. מץ, רבאי ליאון פויאר וארתור י' ליליולה. ריטשארד טוקר ערך "אל מלא רחמים". מברקי השתתפות בצער הגיעו מנשיא ארצות הברית, לינדון ב. דיונסון, הנשיא לשעבר איזנהואר, נשיא מדינת ישראל, זלמן שזר ומאשיים דגולים והסתדרויות רבות. במושב מיוחד של ההנהלה הציונית

ה ר ב י ע י ב מ ס פ ר

(לרצח הנשיא קנדי)

מאת א. ר. מלאכי

א.

כבר עומדים אנו באפילוג של הטראגדיה האמריקנית — רצח הנשיא קנדי. ועדת החקירה שמינה הנשיא החדש ז'ונסון לחקור את דבר הרצח ומטרותו, העלתה שרק אוסוואלד היה עוכר נפשו של הנשיא. הוא שיזם את הרצח והוא שהתנקש בנפשו וירה בו. את הכל עשה על דעת עצמו ללא עזרה וללא עצת שום איש. הנשיא לא היה איפוא קרבן פוליטי, כריאם זד משוגע, שנגעי הזמן המטורף עמעמו עוד יותר את מוחו הרופס, שלח את ידו בו להמתיו. גם רובי, רוצחו של אוסוואלד, רוח תזוית נכנסה בו בהינקמו נקמת דם קנדי. והסניגור שלו אמנם מקוה להציל את נפשו בטענה שלא היה שפוי בדעתו בעשותו את הרצח. ויש יסוד לזה. כי לפי עדות בני משפחתו ומכריו התנהג רובי בכמה דברים כאדם בלתי-נורמאלי. יש להעיר שגם הטלבוזיה נתנה דחיפה לרצח זה. הטלבוזיה, שמעת רצח קנדי ועד אחרי הלווייתו, הפסיקה את כל התכניות והיתה מרוכזת אך ורק בנשיא הנרצח, עבדה יומם ולילה בלי הרף ובלי מנוחה כל שהיא, גוללה תמונה אחרי תמונה ממעשה הרצח; תמונות מחיי הנשיא ומשפחתו, עלילותיו מימי ילדותו ועד הכנסו לשמש בבית הלבן והירצחו, ומודיעים היו חוזרים על פרטי הרצח. אם כי היה בזה משום הלוויה ופרידה מהנשיא הנרצח, כביטוי של סופר אחד, אבל עם זה עלולה היתה הישיבה הצמודה ליד הטלבוזיה להרגיז גם אנשים שקטים ושלמים ברוחם ולהוציאם משווי-המשקל, — על אחת כמה וכמה אנשים עצבניים ורגזים ובעל-ימות רופס כרובי, שביקש לו דרך לירות באוסוואלד.

ברצח לינקולן, גארפילד ומאקינלי, היתה ההיסטריה יותר גדולה. מאות אנשים וגושים התנפלו על הרוצחים ואמרו לשטע אותם, ובעמל רב הצילו שוטרים וחיילים אותם מההמון הסוער והגועש.

חידת רצח קנדי כאילו נפתרה, ואחרי תוצאת חקירת ועדת הממשלה אין להוסיף והענין כאילו חם ונשלם, אבל עצם הרצח לא ירד וכמה שנים יעברו עד שירד מעל הפרק, כשם שחידת רצח לינקולן עדיין לא נפתרה, והיסטוריונים עוד מטפלים ומטפלים בה. אוסוואלד לא היה שפוי בדעתו ונודע גם שכתלמיד בבית-הספר היה „פרובלמאטי“ ופסיכיאטורים טיפלו בו, היה כושל בחיים וממורמר, שואף-נקם וצמא לדם, אבל מורעל היה גם מארס-השנאה לנשיא קנדי בטכסס, עד שבאותו יום שישי פאטאלי שבתולדות אמריקה ייחרת כ„יום השישי השחור“, אותו היום שהנשיא בא לשער דאלאס כאיש שלום ודורש שויון ואחוה, והוא עבר ברחובותיה מלא אמונה שיצליח לשכנע את מתנגדיו, — באותו יום נתפרסמו בעתוני דאלאס מודעות גדולות נגד קנדי, מלאת נאצות חרפות וגידופים עליו; מודעות שכותביהם קראו עליו מלחמה, איימו עליו והזהירו אותו שימהר לעזוב את העיר. ובאותה מדינה שסטיבנסון היה לבזו ואשר נכבדי אזרחיה ירקו בפניו, בים של שנאה כזה „קבלת פנים“ לנשיא הספיקה אבק-שרפה בשפע לצעיר מטורף לטרוף את נפש הנשיא והוכשרה הקרקע לתועבה זו, אשר מימי רצח מאקינלי, לא נעשתה כזאת באמריקה. אמנם התנקשו בנפשותיהם של תיאודור רוזולט, פראנקלין ד. רוזולט והרי טרומאן, אבל היריות החטיאו את המטרה והם נשארו בחיים. גורלם של הנשיאים הנרצחים הקודמים היה גם גורלו של קנדי ואתם יחד נכנס בתולדות ארצות הברית ובהיסטוריה העולמית.

ב.

קנדי היה הרביעי במספר הנשיאים הנרצחים. מאה שנה, פחות שנתיים מבדילות בין רצח לינקולן לרצח קנדי. ויש דמיון מה בין שני מקרי הרצח, כשם שבגישת קנדי לפתרון שאלת הכושים בימינו מרחף ההוד של לינקולן, משחררם של הכושים וגואלם מעבודת-עולם. קנדי רצה לסיים את אשר התחיל לינקולן ולהסיר את הכתם השחור מעל אמריקה. כנשר צעיר נתגלה קנדי במדיניות האמריקנית, בגיל צעיר, בשנות הבניה, נבחר לנשיא, ובוזה היה יוצא מן הכלל מכל נשיאי אמריקה שהיו לפניו. וגם עצם בחירתו היה מאורע יוצא מן הכלל, כי הוא הרס את חומות המסורת האמריקנית שקתולי לא ישב על כס נשיאות ארצות-הברית. בעל מעוף ודמיון היה, בעל נטייה לספרות וגם היה עוסק בכתיבה ומחבר ספרים. איש התרבות ואוהב שירה ואמנות, היו סופרים, משוררים ואמנים אורחים רצויים ב"בית הלבן". ממעריצי המשורר רוברט פרוסט, דרש קנדי שלטס השבעתו כנשיא יומינו רשמית את פרוסט ולכבדהו בקריאת שיר חגיגי שחיבר. בזה בלבד כבר היה מן החדש, וסטייה מן המסורת המקובלת של הנשיאים הקודמים הכבדים והחמורים, שפוליטיקה וספרות לא הלכו "שלובי זרוע" אצלם. בקלות-מעופו הכניס רענונות ורוח חדשה ברוטינה של ה"בית הלבן". ורעיתו החיננית, שתמיד גמצאה לימינו, הפכה את ה"בית הלבן" להיכל-אמנות ערוך בטוב טעם, ואשר רבבות אנשים התענגו עליו בסכיות הטלביזיה. היתה בו מן הפשטות העממית. הוא התהלך בין העם, ויותר מזה — התראה לפני העם. תדירות ראו בטלביזיה אותו ואת רעיתו וילדיו, עד שנעשה ב"בית בכל בית באמריקה. התייחסו אליו כאל אחד מקרובי המשפחה, ובנאמו בטלביזיה נדמה לכל אחד ואחד שאליו ידבר את דבריו.

כנשר סט למרומי-שחקים, ובעצם המריאו קצץ חץ זד את כנפיו והוא נפל מת. החץ שפלח את לב קנדי חדר גם לאלפי רבבות לבבות באמריקה ובעולם הגדול. זיעזעו את נפשותיהם עד היסוד והרעיש אותם. כחלום-בלהות היה רצח הנשיא לרבים וגם אחרי עבור ימי האבל עוד לא נתפכחו. אפשר לומר, שמרצח לינקולן לא הורגשו סערת-נפש והמייית-לב כזו שהרגיש העולם הגדול ברצח קנדי. אותו האבל הכבד שירד במות לינקולן עטה עתה את העולם ברצח קנדי, ומקומו בהיסטוריה האמריקנית והכללית ליד לינקולן כמעונה וכקרובן הריאקציה.

כלינקולן היה גם קנדי בעל רוח אמיץ, לא חת מפני סכנה ולא גס מן המערכה ונסע לטכסס אם כי הזהירו אותו כי בנפשו הוא הדבר הזה. יד הגורל היתה בשניהם ביום השישי, כי גם לינקולן נרצח ביום שישי בשבוע, 14 באפריל, 1865, בהימצאו בתיאטרון בואשינגטון. בשבתו בתאו וצופה אל הבמה, סלח פתאום קול יריית אקדח את האחזיר והכדור חדר אל לב הנשיא, ואשתו והיושבים לידו נבהלו בראותם את לינקולן מתבוסס בדמו. הנשיא נפח את נפשו, והרצח השתקן בוטס, ששירה בלינקולן, בהינקמו בו את תבוסת הדרום, הצליח בתוך הבהלה לנוס בטרם תשיג אותו יד שומרי הנשיא, אבל בברחו נכשל ונפל ורגלו נקעה. מפני זה לא יכול להימלט אל הדרום והתחבא במקום קרוב, אבל נגלה מחבואו והוא והאנשים שיוחדו זמנו לרצוח את הנשיא ניתפסו בכף ונשאו את עונם.

על רצח לינקולן הוגב הרבה בעתונות העברית מעבר ליס, במכתבי סופרים מאמריקה ובסקירות מדיניות, ואף חוברו עליו שירים בעברית שנידפסו בעתונים האנגליים-ישראלים שהופיעו באמריקה. אני מודג על החומר הזה, כי על הנושא לינקולן בעתונות העברית פירסמתי מאמרים אחדים בעברית ובאידיש. במאמר זה אביא רק קטע ממכתבו של ח"ג ויידובר הלוי ב"המגיד" (שנה ט', גליון 20; כ"ח אייר, תרכ"ה). ויידובר נטה במכתביו מאמריקה ב"המגיד" בימי מלחמת האזרחים לצד מדינות הדרום, הרשיע את לינקולן והוכיח שהוא איננו צדיק בדרכיו, שגם ה"אחדות" אינה מקרשת את אמצעי לינקולן ואין לו שום רשות לכפות על בני מדינות הדרום לקבל את מרותו ולהמיט, על-ידי המלחמה, אסון על המדינה

כולה, אולם כשנרצח לינקולן עורר עליו ויידובר תאניה והספיד אותו בבית-הכנסת בסטי לואיס, העיר שכינה אז ברבנות. ובמכתבו הנזכר, שבו תיאר את פרטי הרצח, כתב על לינקולן: „אהה! ביום אמרנו זה היום עשה נגילה ונשמחה בו, זה היום נהפך ליום ענן וערפל, ליום תוכחה ותוגה לכל עמי ארצות הברית! הקול נשמע לאמר! אברהם לינקולן פרוידנט לארצות הברית נפל שדוד בידי מרצח אשר עליו בבית התיאטריאות; והיה ביום השישי לעת ערב בבוא הפרוידנט ונות ביתו היקרה לבמת-השחוק לקחת חלק בשמחת העם או מאחוריו בא איש וכלי-מפצו בידו ויהרוג את האיש הצדיק הלזה. מאד נקל לך להבין כי השבר הלזה אשר כשוד משדי לפתע פתאום בא. תחריד לב כל העם ואין קץ ליגון ואבל הארץ, אין בית אשר אין בכל חלונותיה ונגותיה אותות אבל יראו, ואין איש אשר לא יבכה בסתר לבבו על גודל השבר אשר מצא העם והארץ. — — — אמנם לאברהם לינקולן המו מעינו על ידי רוחו האמיץ ותכונת נפשו הישרה ואהבת אדם אשר היתה לו עטרה, ועל ידי אהבת החירות ובפרט על-ידי החזיקו בכל כחו ונפשו כללי ויסודי האמנסיפציון ויאמר להוסיף ללחום עד אשר תכרת העבדות מן הארץ, והאחיות תקום ותכונן מקדם — מדרכיו זה לא סר ימין ושמאל, ואלהים היה עמו” וכי וכי.

ובגליון 21 של „המגיד“ (ערב שבועות תרכ”ה) הובאו דברי ההספד על הנשיא הנרצח של ר’ נתן אדלר ומשה מונטיפיורי בלונדון. זה האחרון הביע: „לוא חפץ ד’ לתת גם לי את הכח ורוח הכביר אשר חנן בו את האיש הדגול מרבבה הזה למען היה גם לאל ידי לפתח חרצובות בני עמי הנתונים לרבבות עוד למרמס תחת רגלי לוחציהו; בשמחה רבה הייתי חפץ למות מות ישרים כמיתת לינקולן, להקריב חיי על מזבח חפשות בני עמי.“ — עתה „דורו יקרא להעבדים השחורים ובעזה”י יישארו חפשים לעולם; ה! לוא הייתי יכול להתפאר בזאת גם בנוגע לבני עמי, שם בממלכת סוריא ובמאראקא, בפרס ובאלף ארצות אחרות, נאנחים עוד אחי ובני תחת עול סיבלם. ה, מתי יופיע גואלם גם הם כאברהם לינקולן, לחלצם מן המיצר!“

ס”ז שנה אחרי רצח לינקולן התנקשו בנפש זיימס אברהם גארפילד. הוא היה ממקורבי לינקולן, ובתולדות חייו ותכונת נפשו דומה הוא ללינקולן במשהו. כלינקולן נולד גם הוא ב”לוג קבין“ (צריף-העץ) הטיפוסי של חלוצי אמריקה. אביו, יליד מאסאטשוסטס, היגר בשנת 1827 עם משפחתו לאוהייאו, ועבד שם בחפירת התעלה ובחלקאות. בשנת 1831 נולד אברהם, ושנתיים אחרי היולדו מת האב. בגדלו עבד גארפילד כל מיני עבודות להחיות את נפשו ולפרנס את אמו האלמנה ואחיו היתומים. היה חוטב עצים ומלח ולמד את מלאכת החייטות, ועם זה שקד על לימודיו וגמר בית-ספר למורים בהצטיינות ואף נתמנה מורה לשפה האנגלית באחד מבתי-הספר באוהייאו. שם התחיל להתעניין בפוליטיקה ובשנת 1858 נבחר לסינאטור במדינה. במלחמת האזרחים התנדב להילחם במערכות הצפון והצטיין בקרב ועלה לדרגת גנייראל. בשנת 1863 נבחר לציר בקונגרס בוואשינגטון והתחבב מאד על לינקולן. ואחרי הירצחו ניחם הוא את אבלי הנשיא באמרו: „ה’ מושל בשמים, וממשלת וואשינגטון עורנה חיה.“ הוא היה נואם מצויין, איש אמונים ושונא בצע, ובהיבחרו בשנת 1880 לנשיא ארצות-הברית, רצה לשים קץ לשוחד, שבימים ההם היה קוץ מכאיב בהנהגת הממשלה בארצות-הברית. בגלל זה נסתכסך עם כמה מרבי מפלגת הריפובליקאנים וביניהם הסינאטור קונגלינג, סגן הנשיא טשאסטר א. ארתור וגם יוליוס גרנט ושרמאן ניספתו אל קהל מתנגדיו. במארץ 1881 „הושבע” גארפילד ואך ישב על כסא הנשיאות התגלע ריב בינו ובין קונגלינג וסייעתו בגלל זה שארפילד סירב למנות פקיד על בית-המכס בניו-יורק איש שדרש קונגלינג, וגארפילד שם את המשרה על שכמ איש שהיה רצוי לו. חברי הקונגרס לא אבו לאשר את המינוי בחפצם למלא את רצון קונגלינג, אבל גארפילד עמד איתן על דעתו והסינאט היה מוכרח לבטל את רצונו מפני רצון הנשיא. הוא הסתבך בריב עם קונגלינג גם בדבר הסרת הפקיד העליון של הדואר (גענעראל פאסט-מאסטר), שהיה מאנשי קונגלינג. קונגלינג יצא או במלחמה גלויה נגד גארפילד, והלז השיב מלחמה בהתחילו לבער את הרע ביד חזקה, להרחיק את כל

הפקידים שהיו יודעים לרודפי שלמונים ומקבלי שוחד. בחפצו לבער את ה"קאופראציה" מהממשלה, סירב למנות פקידים ובעלי-משרות ללא צורך, ורק מפני שהיו קרובים וידידים לבחרי הקונגרס, או מלחכי-פינאק של ה"פוליטישנס" מניעי גלגלי המפלגה. הוא העיר עליו חמת רבים מחברי הקונגרס ומהעומדים אחוריהם ועל גבם. והיו ביניהם כאלה שרקמו מזימות וחיבלו בתכולות נגדו.

בין אלה שחזרו אחרי משרה ונתאכזבו בגארפילד, היה אחד בשם גיטא. הוא הטריד את גארפילד ולא נתן לו מנוח שימנה אותו קונסול במארסייל, או בעיר אחרת בצרפת או באיטליה. וכשלא השיג את מטרתו אמר להיגנס בגארפילד. וביום השבת, 2 ביולי, בשנת 1881, בשעה התשיעית בבוקר, בהימצא גארפילד בבית הנתיבות של הרכבת בוואשינגטון לנסוע לג'ירורק, ירה גיטא בו ויפצע אותו פצעים אנושים. כשני חדשים רחף בין חיים ומוות וב-19 בספטמבר הוציא את נפשו.

הרוצח גיתפס, בחקירה על מטרת הרצח הגיד גיטא שהוא אורח אמריקה, יליד איילינויס וירה בגארפילד, כדי להציל את הריפובליקאנים. זה, וההתנגדות לגארפילד מצד קונגלינג וסיעתו, והעיקר — שמצאו אצלו מכתבים מגרנט ושרמאן, שמהם נראה שהם תומכים בקונגלינג במלחמתו נגד גארפילד, חפצו להכניס ברצח זה גם מטרה "פוליטית" מזימת שונאי גארפילד כדי להיפטר ממנו. אבל הוכח שגיטא רצה את הנשיא על דעת עצמו, והתגנס בו משום שגארפילד עיוול אותו. הוכח גם שהוא משוגע, והוא גם חיבר ספר "שירת הנוצרי", וגם מתכנן נראה שרוחו לא היתה נכונה.

על רצח גארפילד הוגב בסקירות המדיניות ב"המגיד", "הלבנון" ו"המליץ" אבל ב"דברי הימים" של "הצפירה" לא נזכר כלל רצח זה, שהיה ענין מדיני כללי, אבל בעתון זה (שנה ח', גליון 29; ז' אב, תרמ"א) באה כתבה מיוחדת מאת י. ד. איינשטיין, שבימים היה שולח מכתבים מאמריקה ל"הצפירה" בקביעות. במכתבו זה יספר באריכות ובפרוטרוט את מעשה הרצח, ומוסר פרטים על הרוצח.

ג.

רצח ויליאם מאקינלי אירע בראשית מאת העשרים, עשרים שנה אחרי רצח גארפילד. בבואו של ג'ירורק התקיימה או תערוכה. באבגוסט 1901 בא הנשיא לבקר את התערוכה. בעת ההתנגשות נמצא ב"היכל הזמרה" אשר בתערוכה, ואחרי גמר הקונצרט נדחק המון רב אל תא הנשיא ללחוץ את ידו. בין ההמון נמצא איש אחד לבוש מחלצות וידו טמונה מתחת למטפחת ויקרב אל הנשיא ויושיט לו את ידו האחת ובידו השניה ירה בו. מאקינלי התנווד מעט ויסוג אחורנית. פגיו חורו והחזיק את עצמו בידית הכסא. ירו בו בשני כדורים. אחד פגע בחלק העליון של החזה ולא חדר פנימה והשני פלח את הקיבה. את הכדור הראשון הוציא מאקינלי בעצמו ואת השני לא יכלו למצוא, וזה הביא להרעלת דמו ולפטירתו. הרוצח, יאון שטאלאגאש, גיתפס. הוא היה מהגר פולאני, ובהיתפסו הצהיר שאיננו מתחרס על מעשהו והביע עזותו כי עליו למלא את חובתו. חשבו כי הוא אנארכיסט והתחילו לרדוף את האנארכיסטים. בשיקאגו אסרו את אממה גולדמאן ונאסר גם ברקמאן. ב"די נאציאן", ירחון אידי-עברי שיצא בימים ההם עלידי ש"מ"ר ומ. גולדמאן, ניתלו במעשה הרצח כדי להפגין נגד האנארכיסטים, ובחלק העברי של הירחון שנקרא בשם "העם" (וממנו נשתלשל ל"הלאם") כתב העורך מאמר חריף נגד האנארכיסטים בשם "צאו טמאים". אולם הוכח אחר-כך שהרוצח לא היה כלל אנארכיסט. גרשון רוזנצווייג העיר על חשד זה בהיתול (ב"העברי"). באמרו: "ואין אולת גדולה מזו לחשוד אפילו את המהרסים והמהריבים אשר מאת יהודה יצאו וממנו יצאו כי ידם היתה עם הפולני הרוצח".

כגארפילד רחף גם מאק־קינלי שבועות אחדים בין החיים והמוות. בראשונה נראה שיצא מכלל סכנה אבל מצבו הורע מיום ליום ובי"ד בספטמבר 1901, בשעה השנייה בבוקר גזע וימת מהרעלת דמו והוא בן חמשים ושבע במותו. נפשו יצאה בדברים אלה: „הגני מברך את כולכם. זהו דרך אלהים. יהי כרצוננו“.

גם מאק־קינלי היה יליד אוהייאו. במלחמת האזרחים שירת בצבא ועלה לדרגת סגן שר־צבא. בשנת 1865 התיישב בקאנטון, אוהייאו, ועסק בפרקליטות. אחרי חתונתו התחיל לעסוק בפוליטיקה ולהתערב בעניינים מדיניים. בשנת 1877 נבחר לחבר הקונגרס. הוא התמחה אז בכל העניינים הנוגעים לתעריפים ולחוזי־מסחר בין־המדינות ובשנת 1890 גם נבחר לנשיא הוועד לקביעת התעריף החדש של מכס הסחורות שעד היום הזה הוא נודע בשם „טאריף מאק־קינלי“. בשנת 1897 נבחר לנשיא ארצות־הברית, ובהיכנסו לשמש בכהונתו פרצה המלחמה עם ספרד, זו שהכניסה את אמריקה לזירה של המדיניות העולמית, שלשיאה הגיעה אחרי מלחמת עולם ב'. מאק־קינלי תמך בשיטת הפרוטקציוניזם בעניני מסחר וככלה מדינית והוא אבי האימפריאליזם האמריקני. על־ידו רכשה אמריקה את פורטוריקו ואת איי הפיליפינים והאפורוסות על קובה, שאחרי כך יצאה מרשותה והיא כיום מוקש לאמריקה.

על ההתנקשות במאק־קינלי באו יום־יום ידיעות טלגרפיות ב„המליץ“ וב„הצפירה“ שבהן סופר בפרוטרוט מיום שירו בו ועד יום מותו. מעניין שסוקולוב לא הגיב על פטירת מאק־קינלי ב„דברי הימים“ שלו, אם כי הקיף במדור זה שני מאמרים על תיאודור רוזוולט, שמסגן־נשיא עלה על כס הנשיאות. סוקולוב הירצה את תולדות רוזוולט, עלילותיו המדיניות והשקפותיו הפוליטיות, תכניתו בהנהגת הממשלה ושיטתו שמתאימה „בדיוק עם היסודות אשר ייסד מאק־קינלי“.

כשלושה חדשים לפני המאורע חידש גרשון רוונצווייג את הוצאת „העברי“. והוא הגיב על ההתנקשות במאמר „אסון וששון“ („העברי“ שנה ט', גליון 15; ערב ר"ה תרס"ב), שעל עצם המעשה יאמר: „הרצח הזה היה נורא ואיום מאד עד כי כל חבלי מות ומצרי שאול אינם דיים לכפר את עון הרצח מוג הלב בדם שופכו“. בראש הגליון שלאחריו שיצא אחרי פטירת מאק־קינלי (ד' תשרי, תרס"ב), מתנוסס שיר „אבל כבד“ שבא אחרי תמונת הנשיא הנרצח, ושמו חיליאם מאק־קינלי בראשי החרוזים:

וְתַעְבוּר הַרְנָה, בְּכֹל הַמְדִינָה

וְתִהְיֶה לְקִינָה, בְּכֹל אֶרֶץ וְעַם;

יְרֵה מְרֻצָּה, חֶץ מוֹת פּוֹלַח

לְלֵב הַמְנַצָּה, מוֹשֵׁל עַם־רָם;

אֲדִיר פְּעִלִים, וְאִבִּיר מַעֲלָלִים,

מֵלֶת כְּמוֹ חֲלָלִים בִּיד אִישׁ־דָּם;

מֵלֶת קָצִין לְאוֹמוֹ, בְּלֹא חֲטָאוֹ וּמוֹמוֹ

קָפַד בְּעֵצֶם תְּמוֹ, הַמוֹשֵׁל הַתָּם.

קוֹל נְהִי וְשִׁבְרִי, עַל הַמּוֹבֵל לְקַבֵּר,

יֵשָׁא כֹל גִּבְרִי, מִיָּם עַד יָם;

נְוַחָה אִישׁ נַעֲלָה, אִדָּם הַמַּעֲלָה,

לְמַשְׁכִּיל לְמַעֲלָה, אֶרֶחַ חַיִּים שָׁם;

יְהִי עֲלֶיךָ, נֹעֵם אֱלֹהֶיךָ

וַיְכַוְּנוּ פְּעֻלֶיךָ, בְּקֶרֶב כָּל הָעַם.

הַעֲרָכוֹת וְדַבְרֵי-בִקְרָת

עם שירי יצחק עוגן

(שלושים שנה ליצירתו)

מאת מרדכי עובדיהו

א.

בשנות העשרים והשלושים למאה הנוכחית, שנות מחלוקת בין "צעירים" ל"זקנים" בספרותנו, הופיעה חבורת הצעירים, מעין משמרת-ביניים ל"צעירים" של אז — שלונסקי, א"צ גרינברג, למדן ועוד. היה זה חבר משוררים, מספרים ומסאים, אשר רק כברת-דרך קצרה עשו בצוותא, ואילו רוב ימיהם עשו דרכם איש איש למכבו תחת שמי היצירה. רובם ככולם צנועים היו, ענווי-דרך. לכל לראש היו — פועלים חלוצים, שכיריים, שעשו יומם בעמל-כפיים, באשר ידעו מאד, כי השירות לעם קודם לכל, וכי לא האומה חייבת להם, אלא הם בני-חובה הם לאומה. רק בערבים, בפשטם בגדי העמל והיזע, ישבו לשפוך שיחם לפני קונם, לשיר מלב הומה. לא היתה זו תקופה של דלתי מערכות פתוחות לרוחה, של פרסים ומילגות. עמלה של יצירה — זה היה הפרס, ושכר שירה — שירה. ראשית דרכם של צעירים אלה — במוספי עתונות-העבודה, בקובץ "אורחה" ב"גזית", ואח"כ "מאזנים" "גליונות" ועוד. הם שתו בהערצה מימיהם של ה"זקנים" הקלאסיקנים, אך לא הדירו מעצמם ניקה, ביודעין ובלאיודעין, גם מן החדשנים הפורצים. היתה זו משמרת ב"בין-השמשות", שחסר לה הדבק הטוב המלכד לחטיבה אחת. אכן, בודדים שבהם הגיעו למעלת "כוכבי-לכת", בעוד מרביתם ראו כוחם ויקודם בצוותא.

ב.

עם חבורה זו נמנה גם יצחק עוגן, שכינס עתה מיכלול שירתו*.) הקו המנחה בשירת עוגן, למראשית פסיעותיו הוא, כי עם היותה שירת-יחיד לירית, כל עיקרה — שירת הכלל. גם לבטי הנעורים, כאשר "מתחת כל עץ מיוסר-שלכות כאבו וזעקו וחלמו נעורים" — קודש הם לעם, לכלל, ואף צערה-העולם, ה"חאלט שמארץ" בלע"ז, כל עצמו נבלע בחבלי האומה. המעיין בכרך-השירים הגדול, אסופת שבעת ספרי-שירה, יחוש באינטנסיביות רבה של שירה, שלא די לה בכוס קטנה, אלא היא זקוקה תמיד למרחבי נשימה, לחרישה חוזרת. אינטנסיביות זו של חוויה שירית המתבטאת גם בכחות יתירה, יש והיא מחפה, שלא כדין על איכותה.

איכותה בעיקר בליריקה הדקה, בעלת הטון המינורי. גם שירת הציבור, זעקת בן הדור, משהיא עוברת במסגן ובפריסמה של לב רגש, הופכת תפילת יחיד, שירת יחיד, ואפילו ישיר ליומו ולזמנו: "כי מט ראשי / עייף-יזמנים / כערבה מוטה ליאור". גם הארצי והגשמי ילבש שיראין של נשמה: "אגדה חלומה היא מולדת / חרותה באצבעות-ירח על חולות הנשמה".

את המכורה, ארץ האבות והבנים, הוא רואה באור קדמון — "שקויה בינה אלוהית, חכמה תנכית גושנה".

אף בימי מיבחן ומסה, ימות מאבק, ניבו כבוש — "אני או הדברים". אכן, בבוא

(* יצחק עוגן / שירים — הוצאת "יבנה" ת"א, תשכ"ב.

אימת השואה — תפרוך מלבו זעקה על חרפת הגיצולים מול מיליוני אחים טבוחים: „עם ההולכים למות הלכו חלומתי / עגה אחי החי, עגה אחי המת!“
 „אני שזכיתי, אחי לא זכה — אני הנלחץ תחת אבן-כלימה / אחי, רק אחי, הוא יוכל הרימה“.

כמעטים במשורריו נתן עוגן מבע עז לרגש הכוסס בלב כולנו שנותרנו.

ג.

עם שעיקר שירתו — שליחת הכלל, היא, לא נפגם הליריקן הצרוף. אף אינו בוש מלהודות: „במבוכ החרוזים חיפשתי את האושר“. יודע הוא טעמה הנוקב של בדידות, וטוב לו בעוגת בדידותו: „דייני בפיתי! אשרי בזיתי!“
 התוגה, נחלת כל פייטני-אמת, היא מנת חלקו, העצב ידו הנושן. גם מזג ההומור לא יחסר — („עננה בשולי השמים“, בושם אירוניה דקה בו), ואלו על עיקר כוחו של הליריקן אתה עומד בשיר כמו „עגומים וגשמים היאורות הגדולים“, או — „חלום הפסל“, עז-הניב ורוח הציור.

בפסימיוז נוקב יתודה: „ואני רחקתי מאלוהים ולא קרבתי לאדם“. יודע הוא כי כוונ האדם — „ידידי לי רעו (והרעו)“ — אף מרוקן לבו מאמונה, שדוד מאלוהיו. ועם זאת מתרפק הוא על צילו של אלוה. והד שירותיו תפילותיו של מרדכי טמקין (שלהערכתו הקדיש עוגן מסה רבת רגש והגיגון) עולה מפסוקי עוגן: „ככוכבים נושרים אספנו בחיקך / כבה ברחמים דלקת הערגון“. ואף ניצנוצי תקוה: „עוד יתפלל אדם לגשם וחמה, עוד יבנה מקדש על פני האדמה“.

ד.

כמעט שלא תמצא אצלו שיר אהבה לשמו, והמעטים בשירים אלה — האהבה בהם מועט שבמועט. אכן, שירי-השירים אשר לשלמה כחשפנות מודרניסטית יראה לעומת פסוקי „באש החשק“ לעוגן: „וארשתיך ביקר בחום וענוה, זה אל זה נרעדה, לב אל לב נרגיע“. ואילו אהבה לוהטת אחת אין עוגן פוסק מלשגות בה — האהבה לשירה. הוא „האוהב הנצחי של כלת-השירה“ כמעט בנוסח דון-קיתוטי.
 מסימני הליריקן האמיתי היא אותה שהות תמיד על באר-נפשו, אותה התמודדות ועימות (קונטרפונציה) פנים-אל-פנים עם עצמותו. ההזדהות המתמדת של השר עם שירו, כי השיר היא הנפש והנפש היא השיר, ואין להפריד.
 שוב ושוב חוזר ותוהה הוא על קנקן השירה, מבקש לפענח צפונות הפרס: „השיר הוא צעד צר כלה בנצח“.

אין הוא מזהים בלוח-צבעים ססגוני. ציורו לרוב אַקוּאַרְאלי שקט, ליריוס רך, ביישני קמעה. אכן, הטון המינורי המאופק הולם שירה זו: „הגמכתי לעשב הדל, להקשיב אל מקסם צמיחתו“. על כן זרות-חוצצות כאן המלים הגבוהות, ההצהרתיות, כמו: „בלבי אני נושא את האביב עם שמיו ואת היללה המתרוגנת“, או — „רעב אנכי לאלמות, למזון אלוהים“. אכן, בהתפשטו מ„בלואי מלים וצבעים“ יתעלה להברקה שירית נאצלה: גם נתיב מסתיים ממחר לאחור...“

שירת עוגן פתוחה, למשב הרוחות בעולם המודרני. יש וניתפס למאָנייריזם, ובראשוני שיריו גם הנארקיסמוס נתן ריחו: „צמא אנכי לשיקוי הנצחים הנמוג בגופי השוקק / יפים נעורי — שושנים ענוגים“.

אולם, כל עצמו חוליה בשלשלת, משורר עברי, צמא למקור, למסכת אבות, ואף נתפס לארכאיוז: „היום צופים בי הדורות כולהם“. באהבה הוא נתן צוארו בעול שלשלת, כצפה לזכות אבות, לסמכות אבות:

לא לנו כל אלה, לא לנו, אבינו!

דיינו כי באת ואנו חכינו.

הבלדה „נרות האלמונים“ לשאל טשרניחובסקי

(20 שנה למות המשורר)

מאת שלמה אירלברג

הבלדה „נרות האלמונים“, היא אחת מ„בלדות וירמיזא“ שטשרניחובסקי כתבן בשנת 1942, בזמן שהתחילו להגיע לארץ ידיעות יותר מפורטות על מעשה הזוועה של הנאצים. מתקבל על הדעת שלפני דמיון המשורר עברו מעשי הרשע אשר עשו הגרמנים ליהודי אשכנז בימי הבינים. שוב חזר המשורר לנושא קידוש השם, וכמו בשירים אחרים כן גם בבאלדות וירמיזא מבליט המשורר את כוחם הרוחני והמוסרי של היהודים שמסרו נפשם על אמונתם.

בתופעות קידוש השם רואה המחבר לא רק מסירות נפש למען יתוד השם, אלא גם סמל של דביקות העם בגורלו ההיסטורי. המשורר מרמז בשירים אלה על רגשי גאווה האופפים אותו שהוא בן לאומה אשר גבורה מוסרית מפעפעת בו. מאידך, חוזר המשורר ומספר על מעשי הרציחה של העם הגרמני מדור-דור.

הבאלאדה „נרות האלמונים“, היא עתירת ביטוי ביותר, בה תסופר על שני יהודים אלמונים אשר מסרו את עצמם כדי להציל את העדה היהודית וזה תוכנה: יהודי וירמיזא יושבים בתענית עטופי תכריכים מפני שהעלילו עליהם שרקקו בצלב. ההגמון דורש למסור את האשמים, ואם ימאנו לעשות זאת ישמיד את כל העדה. והנה נפתחה הדלת ונכנסו בה שני זקנים ודברי נחמה ועידוד בפייהם. משגמרו את דבריהם לראשי הקהילה הלכו ומסרו את עצמם בידי ההגמון, אגב „וידוי על מעשיהם“. עד שלא הוציאו את הוודוי מפייהם וידם האכזרית של ההמון היתה במ. ואין איש יודע עד היום מי הם ומאין באו.

וקבעה העדה שני נרות בבית הכנסת לזכר נשמת שני האלמונים, מעין „נר תמיד“. בקראנו את הבאלאדה אנו מזדעזעים מההקרבה העצמית של שני האלמונים למען הצלת קהילה יהודית, ומתעוררת השאלה היש לפנינו דמות דמיונית וסמל למסירת הנפש וקידוש השם, או שמא ביסס המשורר את הבאלאדה שלו על יסוד היסטורי. נראה לי, ששאלה זו מצאה תשובתה באחד מסיפורי-עם שנמסרו על ידי ר' יוזפא שמש שחי בוירמיזא במאה הי"ז¹). סיפורו של ר' יוזפא שמש דוגמה להפליא לתוכן שני האלמונים, וכך סיפור המעשה²).

„חסדי ה' כי לא תמנו נס שקרה בק"ק וירמיזא על ידי שני אורחים.

„זה קרה כשהם [הנוצרים] עברו, עם צלמיהם דרך רחוב היהודים ואחד [יהודי] שפך מהחלון מ־שתן כי לא ידע שהם הולכים עם צלמיהם, ובכן הוא שפך השתן על הצלם. תיכף הם אמרו שהיהודים עשו זאת כדי להכעיס. והיהודים עמדו בסכנה גדולה. הדבר קרה לפני פסח והם הכריזו שאם האיש [ששפך השתן] לא ימסור את עצמו הם יהרגו את כל יהודי המקום. עם כל זה נתנו ארכה של מספר ימים עד שביעי של

1) על תולדות ר' יוזפא שמש מחבר הספר „מעשה נסים“, ראה במאמרו של ר' אברהם עפשטיין „ספרי המנהגים של וירמיזא“ (גרמנית) בספר הזכרון לר' דוד קאופמן. (ברסלאו 1900). בספר „מעשה נסים“ נמצא עוד סיפור, שתוכנו דומה לבאלאדה „שני הקברים“ (גם בין באלאדות וירמיזא).

2) הסיפור תורגם מאידיש, הלשון בה מצוי כיום הספר „מעשה נסים“ לר' יוזפא שמש.

פסח, באם יתייצב האשם לא יגעו לרע בשאר היהודים. אולם האיש לא הסגיר את עצמו ולא אבה להודות שעשה זאת. בהגיע שביעי של פסח בבקר נאספו הגויים עם חרבותיהם לעשות נקמה ביהודים. היהודים עמדו אז בסכנה גדולה. בבוקר בשביעי של פסח בקרוא השמש לתפילה. ובפתחו את שער היהודים, והנה לפניו עומדים שני אורחים. השמש שאל: מי אתם? ואיך יכולתם לבוא הנה ביום טוב, ומה אתם מבקשים? הלא גזירה נגורה בעזנותינו הרבים על הקהילה, במוצאי החג להרוג את כולנו. שני האורחים ענו ידוע ידענו כל זאת ומשום כך באנו הנה לבטל מעליכם את הגזירה הרעה. אנו נתייצב בכיכר העיר, ונאמר להם לאמר: אורחים יקרים, אדונים יקרים, אל תחטאו ביהודים החפים מפשע, ידם נקייה. איש מרחוב היהודים לא הריק ולא שפך, מי שתן על הצלם. שנינו היינו באותו מעמד ואנו עשינו זאת. לכן באנו כדי למנוע מידכם לשפוך דם נקי, ואם סבורים אתם שזה אשר שפך קיתון ההשתנה יתחייב בנפשו, הרי אנו החייבים. עוד טרם הוציאו את דבריהם מפהם נהרגו ביסורים רבים. ובכך מעתה בטלה הגזירה ושום יהודי לא נפגע לרע. כל עוד שנתקיימה קהילת וירמיזא ערכו הזכרת נשמות בשביעי של פסח לנשמות שני האורחים ועד היום הנה לא נודע מי היו שני האורחים. יתכן שהש"י שלח שני מלאכים בדמות שני אנשים, כדי לבטל את רוע הגזירה."

ברור איפוא שאין כל הבדל בין תוכן הסיפור של ר' יוזפא והרקע שבבאלאדה. מובן שאצל המשורר מקבל היסוד הסיפורי צורה פיוטית, ודמיונו מוסיף פרטים של העיר וירמיזא ההיסטורית ותיאור של בית הכנסת העתיק אשר בה:

עיר עתיקה וירמיזא, ניבסת אל הר"ן,
 רומים יסדוה, צריחיה עומדים כג,
 עיר עתיקה וירמיזא ובית כניסוה עתיק,
 עדים לבני חכותל, לאומים כי יחגו ריק.
 מעשה אמן — השער, וחקירות רמיט,
 ספוגים הם אש-אוכלת, ודמע דמים.
 היה יפה הבית, יפים שני עמודיו,
 היתה שירה אילמת בוכיה בין כתליו.

ולהלן מפאר המשורר מעשה קידוש השם וביטחון האלמונים בצור ישראל:

שניהם כאילו השתאו לאותו המחזה,
 שניהם דבר לא ענו, הביטו זה אל זה,
 — אל נתיאש, אחינו יש אדוני מרום,
 ההרב אם מונחת, לאלהים פדיון."

אמנם בסוף המעשה יש הבדל בין הנוסח של הסיפור בפיו של המחבר ר' יוזפא בן המאה הי"ז המסיים, "יתכן שהש"י שלח שני מלאכים בדמות שני אנשים, כדי לבטל את רוע הגזירה".

והמשורר משמיע בסוף הפואמה נימה של קובלנה והוא מתמרמר ותוהה על גורל העם, ואומר:

היו קדושים השנים? — כלישראל קדושים!

ומה איכפת מי אלה: עוד שנים, עוד ששים . . .

על הקרבה עצמית מעין זו אנו מוצאים במקור קדום והוא הסיפור על שני האחים לוליאנוס ופפוס: בתענית יח ע"ב, ד"ה, "כשבקש אריינוס להרוג את לולינוס ופפוס אחיו בלודקייא. רש"י מוסיף: "ויש אומרים שנהרגו [לולינוס ופפוס] על בתו של מלך שנמצאת הרגנה, ואמרו היהודים הרגה, וגזרו גזירה שונאיהן של ישראל. ועמדו אלו ופרו את ישראל ואמרו אנו הרגנוה והרג המלך לאלו בלבד". (עיין גם בפ"י המיוחס לרגמ"ה לבי"ב י" ע"ב).

ספרים וסופרים

הצדקה בישראל *

הצדק בישראל בזמן התנ"ך; החלק השני מדבר על הצדקה בישראל בימי התלמוד; החלק השלישי מתאר את מעשי הצדקה בקהילות ישראל בימי הביניים; החלק הרביעי מספר בעניין הצדקה בעבר הקרוב והחלק האחרון מורה על הצדקה ואירגוניה השונים בעולם החדש.

בחירת החומר קולעת אל תעודתה, — חינוך הדור הצעיר במעשי צדקה. אין לך דבר המעצב את אופיו של האדם כמעשים עצמם. דעות בלבד, ואפילו הנשגבות שבהן, אין בכוחן להביא שינוי לטובה ברוחם של בני הדור הצעיר. המעשה הוא המכריע בדבר. כל העוסק במעשים טובים סופו שיביא נוחם ורחמים על הבריות והיפוכו של דבר במעשים רעים.

הספר הזה ברכה בו לבוגרים וילדים. הם יראו מעשי אבות שהם סימן לבנים. ראוי שהספר יהיה גפרץ שכן יש בו משום עילוי נפשו של פרט ומשום תועלת הציבור. על הספר הזה יש לומר: ירבו כמותו בשוק הספרים.

ג. ח.

יש להחזיק טובה לד"ר עזריאל אייזנברג, מנהל לשכת החינוך היהודי שהוציא לאור את ספרו על הצדקה בישראל.

ידי מחנך ותיק ורגיל גראות בסידור הספר ועריכתו הנאה. במקום להרצות על הצדקה או להסיף נשגבות על הנהגת האדם והליכותיו בענין אנושי זה בחר לו ד"ר אייזנברג להורות על הצדקה על פי דוגמת אנשים בתולדות עמנו שנתפרסמו כבעלי צדקה. אין לך דבר המצודד את הלב ומעוררו למעשים טובים כמו סיפור נאה הרחי רגשות רחמים כלפי הזולת.

יפה נהג ד"ר אייזנברג שחלק את הספר לחמשה חלקים. כל חלק מורה על מעשי צדקה של תקופה מן התקופות בתולדות ישראל. החלק הראשון מורה על מעשי

* Tzedaka — A Way of Life
— Ed. by Dr. Azriel Eisenberg.
Foreword by Philip Bernstein. Il-
lustrated by Janet and Alex
D'Amito. Berman House Inc.

ר' יעקב צוזמר בן צ"ה

צעיר, המדקדק והבלשן פינחס מארדל ויב"ח פרוץ שגיבור זלמן צייטלין ועוד. מר צוזמר יורד לעומקו של העניין הנדון ומעלה שלל ידיעות ופרטים המצטרפים למסכת הערכה רבת-פנים ועניין. בוכרונותיו החייה מר צוזמר את התקופה של ראשית התנועה הציונית והעברית בארצות-הברית, תקופה שהיה עד לה והתנסה בנסיגונותיה. מעטים המפעלים העברים באמריקה שמר צוזמר לא נצטרף אליהם ושלא סייע להם בחומר וברוח. עד היום הוא נושא בעול העבודה העברית, שהיא אצלו בבחינת חובת הגוף והרוח, ואיננו מזלזל בשום מעשה, אם קטן, או גדול.

(חמשן בעמוד 121)

לסופר ולעסקן העברי הידוע בפילאדלפיה, ר' יעקב צוזמר מלאו צ"ה שנה וכל גאמי רוחנו באמריקה, ובתוכם חברי ההנהלה ומערכת "בצרון", שולחים לו את מיטב אחוליהם לשנות חיים ארוכים וטובים כהנה וכהנה.

הסופר הישיש, שידיו היו רב לו בתנועה הלאומית והעברית, מצטיין בעירנות המחשבה, ביושר ההגיון ובחיוניות מלבבת. בספרו "בעקבי הדור" שיצא בשנת תשי"ח בהוצאת "עגן", כינס מר צוזמר מתקרים חשובים בתולדות הציונות והתנועה העברית באמריקה והעלה ברוב כשרון דמויותיהם של אישים מצוינים בספרות, חכמת ישראל ועסקנות לאומית (ש. בן-ציון, י. ל. בן-דוד, רב

סקירות ורשימות

מכתבו של הרברט ה. ליהמאן אל ה"בצרון"

באותו יום שכותרות העתונים בניו-יורק הכריזו על מותו של הרברט ה. ליהמאן, המדינאי והנדיב הידוע, לפניו מושל ניו-יורק וחבר הסינאט של ארצות הברית, נתקבל מכתבו שכתב אל ה"בצרון" יומיים לפני מותו, בשלושה בדצמבר, 1963.

המכתב, שנשלח אל ד"ר משה טשרנוביץ, מנהל המערכת, היא תגובה לרשימה שהופיעה בחוברת האחרונה של ה"בצרון" — "לדמותו של מדינאי יהודי" — ביקורת על ספרו של אלאן גווינס, ההיסטוריון היהודי "הרברט ה. ליהמאן ותקופתו". וזה תרגום המכתב:

ד"ר טשרנוביץ היקר:

"לא הייתי בביתי במשך עשרה הימים, או השבועים האחרונים, ולכן לא יכולתי לענות על מכתבך מנובמבר 14.

"אני מוקיר באמת את אדיבותך בשלחך אלי את חוברת אוקטובר של ה"בצרון", המכילה סקירה על הביוגרפיה של אלאן גווינס "הרברט ה. ליהמאן ותקופתו". קראתי את הסקירה ברוב עניין. אני רואה בכל זאת חובה לתקן טעויות אחדות כדי שהעובדות תהיינה נכונות בידכם כאשר יעלה בכם הרצון לדון עלי פעם אחרת.

"בסקירה נאמר שביקרתי וגמרתי את חוק לימודי באוניברסיטת קולומביה. טעות היא. בשנת 1895 נכנסתי למכללת ויליאמס, ויליאמסטרן, מאסז'וסטס, וסיימתיה בשנת 1899.

"השגחתי כמורכב שבסקירה אתם מעירים, שפרופיסור גווינס נמנע מלדון על יהדותי וקשרי לפעולות יהודיות. זוכרני שניטפל לשניהם באריכות יתירה בפרקים הראשונים של הספר והוא מדגיש שהייתי קשור וגיליתי את אהדתי לכל שלוש הקבוצות ביהדות — הרפורמית, הקונסרבטיבית והאורתודוקסית.

"מחזץ לשתי הטעויות האלה שבעתי נחת מן הסקירה.

ברגשי תודה לבביים נאמנים.

הרברט ה. ליהמאן"

פרופיסור יהושע גוטמן ז"ל

והסברתה, בין יתר חיבוריו, שניתפרסמו בקבצים שונים הם: "מוצאה ומגמתה של איגרת אריסטיאס", "מלחמת היהודים בימי טרינוס", "פילון האפיקורן" ועוד. המנוח נולד בצ'אשניקי, ברוסיה, הוא למד בישיבה באודיסה מיסודו של רב צעיר (המשך בעמוד 121)

בארץ ישראל נפטר החכם והמתרגם הידוע מספרות המופת העתיקה, יהושע גוטמן. בהוצאת מוסד ביאליק הופיעו שני חלקים מספרו הגדול "הספרות היהודית ההלניסטית". הוא היה מעורכי מדעי היהדות של האנציקלופדיה העברית והאנציקלופדיה המקראית ו"אשכולות", קבצים לחקר התרבות הקלאסית

מיסדר „בני ברית” בן מאה ועשרים

של מיסדרים, החליט לייסד מיסדר יהודי כדי לקשר את החברים בקשר אחים נאמן. אחרי דבריו הגלהבים החליטו הנאספים לייסד „אגודת אחים” שלאחר זמן נתפרסם בשם „בני ברית”.

השנה שבה נוסד המיסדר, היתה שנת פירוד הקהילה היהודית בארצות הברית. בראשונה נבעו חילוקי דעות בין הקהילות יוצאי אשכנז והקהילה הספרדית. הפירוד לא היה רק דתי אלא גם חברתי. היהודים הספרדים לא רצו לבוא במגע עם אחיהם יוצאי גרמניה וסירבו לקבל אותם אל אירגוניהם. סירוב זה הביא את יוצאי גרמניה, לידי יסוד מוסדות צדקה וחינוך משלהם. לפירוד הקהילות גרם גם יסוד התנועה הריפורמית בארצות הברית. המיסדר שימש לכן כח מאחד, כי היה אירגון בלתי מפלגתי. מטרות המיסדר היו: לתמוך ביד החברים הנצרכים; להרחיב את האופקים המוסריים והשכליים של החברים; לאחד את היהודים בארצות הברית ולהשפיע על בני הדתות האחרות להתייחס בכבוד לעיקרי היהדות. חיש מהרה צצו אגודות „בני ברית” בערים אחרות. האגודות האלה היתנו ביניהן לא להתווכח על עניני אמונה ולא להתערב בשאלות מדינה. התנאים האלה לא נתנו לפירוד הלבבות להתפשט ונתנו את האפשרות לאנשים בעלי השקפות שונות להתכנס תחת דגל המיסדר.

כעבור שנים אחדות מיום יסוד „בני ברית” נתאחדו מיסדרים אחדים בניו-יורק וקנו בנין ברחוב אורטשארד. בכנין הזה ייסדו את ספריית הרמב”ם, אולם קריאה ומרכז לאסיפות. כל האינטליגנציה היהודית באותו זמן פנו אל המיסדר והשתתפו במפעלים החברתיים והתרבותיים. כל חבו ידע כי אחרי יום של עבודה ימצא את מכריו בבית עם זה וימצא בו סיפוק צרכיו הרוחניים.

בשנת 1855 ייסדו חברי המיסדר אירגון לשם הקמת מושבות חקלאיות. האירגון פירסם קול קורא לקהל הרחב ובו הדגיש את התועלת שתביא עבודת האדמה לישוב

צפון אמריקה היא ארץ של מיסדרים. המקיפים שדירות שונות של אזרחי אמריקה. מליונים מתושבי הארץ משתייכים לחברות ולמיסדרים. מטרות המיסדרים שונות הן, אולם המטרה היסודית אחת היתה, והיא — עזרה הדדית. המהגרים שהיגרו הנה מארצות אירופה חיפשו חיים חברתיים והשתדלו לשמור על הקשר עם ארץ מולדתם בסביבה הזרה ובתנאים החדשים. המיסדרים היו מיוסדים על טקסים סודיים וכל המתקבל בתור חבר היה מתחייב לא לגלות את סודות המיסדר. במשך הזמן הרחיבו המיסדרים האלה את פעולותיהם. מלבד עזרה הדדית היו למיסדרים מטרות חברתיות ותרבותיות וקיימו קשר עם ארצות מוצאם.

עד המאה התשע עשרה היו רוב יהודי ארצות הברית יוצאי ספרד ופורטוגליה. הם יסדו קהילות עם בתי כנסת, מוסדות צדקה וחינוך ושמרו על מנהגיהם שהביאו מארץ מולדתם. עם התחלת המאה התשע עשרה חל שינוי גמרי ביהודים בארצות הברית. יחד עם ההגירה הכללית התחילו לבוא גם יהודים מארצות אירופה ובייחוד מגרמניה. ההגירה הגיעה למרום פיסגתה בשנת 1848, עת התחיל שוטף הזרם מגרמניה. המהגרים האלה התגברו על מכשולי החיים החדשים, ייסדו קהילות משלהם וככל המהגרים הקימו גם היהודים חברות ומיסדרים משלהם, כי מצאו שבמיסדרים הכלליים שררה רוח של קרירות ולפעמים גם התנגדות לגבי היהודים. המיסדר היהודי הראשון שנוסד בארצות הברית היה מיסדר „בני ברית”.

הורתו ולידתו של המיסדר היה ברחוב אסיקס בניו-יורק. בשלושה עשר באוקטובר, 1843, נתאספו שנים עשר יהודים יוצאי גרמניה בבית-קופה ברחוב אסיקס על יד רחוב גראנו. בראש המסיבה ישב הנרי דיונס, יהודי יליד האמבורג. הוא הסביר לנאספים את מטרת האסיפה. עוד בהיותו בהאמבורג חלם על יסוד אגודה שתאחד את היהודים לשם עזרה הדדית. בבואו הנה, כאשר ראה שארצות הברית היא ארץ

גדולה בארץ ישראל, וכאשר עברה הספרייה כעבור שנים לרשות האוניברסיטה, פתח המיסדר ספרייה עירונית בירושלים. המיסדר גם בנה מושבה „מוצא“ בהרי עיר דוד, הקים בית מחסה ליתומים ותרם סכומי כסף לעליית הנוער. עם הקמת המדינה הרחיב המיסדר את פעולותיו שם. הוא ייסד מוסד „הלל“ עלייד האוניברסיטה ולפני שנים אחדות תרם כסף ליסוד „המכון ליהדות ומנוו“ באוניברסיטה העברית.

בתחילת שנות העשרים למאה הזאת גדלה האדישות ליהדות מצד הנוער היהודי. מיסדר „בני ברית“ ייסד אז „מוסד הלל“, שמטרתו היא לתת לתלמידים היהודים את האפשרות להמשיך את פעולתם בחיי הציבור היהודי ולתנך אותם ברוח היהדות. מדריכי מוסד הלל במכללות הם רובם מסיימי בתי מדרש לרבנים. הם מסדרים תפילות בשבתות ומועדים, עורכים הרצאות מלאות תוכן, מארגנים כיתות ללימוד עברית, היסטוריה וערכי היהדות ויוצרים סביבה יהודית חברתית. עלייד המיסדר קיימים חוגים לצעירים הידועים בשם „אלף צדיק אלף“ וגם אגודות בשביל הצעירות הידועות בשם „צעירות בני ברית“ בחוגים האלה מתחנך הנוער לחיים קהילתיים ולעסקנות ציבורית. כמוכך הקים המיסדר מחנות לצעירים וצעירות מכל הזרמים.

בכדי להגן על כבוד ישראל נגד התקפות וזילזולים ייסד המיסדר אירגון שמטרתו הוא ללחום נגד עלילות, השמצות והוצאת דיבה נגד היהודים בדרכי חינוך הסברה, פירסומת ותעמולה, היא הליגה נגד השמצה.

הלשכה המרכזית של המיסדר נמצאת בחאשינגטון הבירה, בבנין שבנה המיסדר לפני כמה שנים. עם גידול המרכז גדלה השפעתו של המיסדר. רבו פעולותיו וכבודו עלה וכיום הוא ממלא תפקיד חשוב לא רק בחיי היהודים בארצות הברית, אלא גם בחיי היהודים בכל ארצות תבל בכלל ומדינת ישראל בפרט.

ל. שפאל

היהודי. קול הקורא בקש שכל יהודי יתן תמיכה כספית לשם ביצוע המפעל. אולם הרעיון נתבטל כי לא נמצאו בו די תומכים.

בשנת 1866 התחיל המיסדר בטיפוח תכניתו החשובה לעבודה חינוכית בקרב הנוער יליד אמריקה. על יסוד ההצעה המסועפת שהוצעה על ידי המדינאי בנימין פורנקלין פישוטו (Benjamin Franklin Peixoto) נשלח חוזר לכל סניפי המסדר לאסוף קרן של שבעים אלף דולר ובסכום זה להניח את אבן-הפינה לייסוד מכללה שכולה יהודית. אולם גם המפעל הזה נתבטל. מאז התמסר המיסדר לעבודה חינוכית בין שרירות הקיבוץ היהודי. הוא השתתף בהגנת זכויות היהודים באשר הם שם ופעל הרבה למען שיפור המצב חברתי של הציבור היהודי בארצות הברית ומחוצה לה.

בשנת השמונים, התשעים ובראשית המאה הנוכחית, כשזרם ההגירה הגדול התחיל לשטוף את ארצות הברית, היה המיסדר מן הראשונים לטפל בהקלטתם של המהגרים והתאקלמותם בסביבה החדשה ובסידור פרנסתם. יחד עם אגודות אחרות, נכנס המיסדר ראשו ורובו בעני הקורה של המפעל ונשא בעול האחריות האירגונית והכספית גם יחד. בזמן שהוא חלו שינויים באירגון יהודי אמריקה. ועד הצירים נתבטל והתאחדות הקהילות באמריקה, שבלעה אותו, לא היתה פעילה. בשנת 1891 נוסד „האיחוד היהודי באמריקה“ (Jewish Alliance of America) כדי לקשר את בני ישראל בקשר אחיד, אבל גם סופה של יצירה אירגונית זו היה להתבטל. באין ברירה נתכנסו שוב יהודים בעלי השפעה בחוגים מדיניים ומינו את שמעון וולף (Simon Wolf) מטעם „בני ברית“ להיות הצייר הבלתי-רשמי בחאשינגטון הבירה.

באותן השנים התחיל המיסדר להתפשט מעבר לים. בארץ ישראל נוסדה לשכת „בני ברית“ בשנת 1888. רבים ממשכילי הדור כבוד ילין ואליעזר בן-יהודה עזרו ללישכה בהרבה. המיסדר ייסד ספרייה

נשף שירה של גבריאל פרייל

ביום ב', 10 בפברואר, 1964, בשעה 8.30 בערב יערך באולם י.מ.ה.א., בפנינת שדרת לכסינגטון ורחוב 92, בניו יורק נשף הקראות משירי גבריאל פרייל. הנשף יתקיים באולם "פואטרי סנטר". המשורר יקרא משיריו. ישב בראש המשורר והסופר ד"ר אהרון צייטלין, נשיא פא"ן קלוב עברי. הקהל העברי מתבקש לבוא. זאת הפעם הראשונה שנשף ממין זה, המוקדש לשירה עברית, נערך באולם המוסד הידוע.

"מדריך חדיש למשנה" לאברהם א. רדלהיים

"מדריך חדיש למשנה" — ספרהעזר הראשון למסכת פסחים מאת אברהם א. רדלהיים הופיע זה עתה. הטופס העברי מופיע בשלמותו כשהוא מנוקד וניקוד מלא

(המשך מעמוד 117)

מה סוד "נעוריו" של מר צוזמר? ודאי שאמונתו באידיאלי התחיה וזיקתו לערכי תרבותו ריעננו את רוחו ונתנו טעם לחייו. כי הישיש בן הצ"ה הוא צעיר ברוחו. הוא שומר אמונים למפעלים החזקים ונותן את ידו גם לנסיונות חדשים בשדה התרבות והספרות העברית ככול שידו משגת. בחיים ובספרות הוא חס גם על "פכים קטנים", כי מהם חומר לבנין "כמו רמים". גם הנוער העברי רואה את ר' יעקב צוזמר אח ורע, כי עירנותו מבטלת תחומי גיל והבדלי שנים. על טעמו הרענן של מר צוזמר יעמוד כל מי שעומד עמו בכתיבים. לא מעטים החברים העברים הנהנים למקרא שורות מכתביו השוטפות, השופעות חיוניות ורצופות הומור טוב לב. כה לחי!

ח. ל.

בצירוף סימני פיסוק בלתייית תרגום אנגלי חדש, הערות מדוייקות וביאורים מספיקים, מובאות ומראי-מקומות.

האותיות מאירות את העיניים וההסברה הקלה והקולעת עושות את המשנה למשנה ברורה ושווה לנפש ומרחיב דעתו של כל לומד ומעיין בתורה שבע"פ.

באותה סידרה יופיעו עוד שישה ספרים: ראש השנה; סוכה; יומא; תענית; שבת; ביצה, מועד קטן ומגילה; ערובין; שקלים וחגיגה. כל ספר הוא \$2.50. הנחה מיוחדת לחוגי לימוד. כל שבעת הספרים — \$15. לפנות אל יודיאיקה פריס, 508 בנין לינקולן, 60 רחוב 42 מזרחה, ניויורק 17, נ. י.

ד"ר אפרים שמואלי באמריקה

הסופר והחוקר הידוע, ד"ר אפרים שמואלי בא לשנתים לאמריקה והוא משמש פרופיסור-אורח במכון ללימודי היהדות בקליבלאנד. במסיבת קבלת פנים של ההסתדרות העברית בקליבלאנד הירצה ד"ר שמואלי על הנושא "מנהיגות יהודית בתקופת המשבר".

בין ספריו החשובים של ד"ר שמואלי הם: "מסורת ומהפכה", "אנשי הרנסאנס" (ב' כרכים), "סרוואנטס", "תולדות עמנו בזמן החדש" (7 כרכים), "בין אמונה לכפירה", והספר החדש שהופיע זה עתה בהוצאת "מוסד ביאליק" "דין יצחק

(המשך מעמוד 118)

ובשעורים למדעי המזרח מיסודו של הבארון גינצבורג בפטרבורג ובאוניברסיטה של ברלין. בשנת 1933 בא לארץ ושימש מורה בבית הספר הריאלי בחיפה. סגן מנהל של בית המדרש למורים בבית הכרם ומשנת 1950 — מרצה באוניברסיטה העברית בירושלים על היהדות ההלניסטית ועל תולדות תקופת המשנה והתלמוד.

תיקון טעות

לצערנו נפלו שורות מיותרות בסיפור „מותו של סבא הרמן“, מאת אוקיינוס, מסיפורי התחרות, בחוברת הקודמת (תשרי-חשוון) של „בצרון“. יש להשמיט את חמש השורות האחרונות בעמוד 22, מ„להסביר“ עד סוף הסעיף „אמא אומרת...“. השורות האלה באות במקומן בעמוד 25.

תיקון טעות ומילואים

במכתב י"ג לאברהם הרכבי, במאמרי „יהודה ליב גורדון ועליית רי"מ פינס לארץ-ישראל“, ב„בצרון“ חוברת תשרי-חשוון תשכ"ד, ע' 30, שורה 1 מלמעלה, צריך להיות חמרים-חמרים. באותו עמוד, השורה המתחילה „למו עצתי“ היא שלא במקומה, וצריכה לבוא אחרי השורה המתחילה: „כשמן תורק“.

במאמרי „לתולדות „הלבנון“ הירושלמי“, ב„בצרון“ חוברת סיון-תמוז, תשכ"ג, אמרתי ששמותיהם של ר' נחום טרייזאס ור' אליהו לוריא בלתי ידועים לי. והנה מצאתי זכר להם במכתב משקלוב לשמואל מרדכי קאמינצקי, ב„הלבנון“ שנה ט"ז, גליון 44 (ב' בתמוז, תר"מ). בהודיעו על פטירת ר' מרדכי אייטיגין, הוא כותב גם: „שקלוב במר תבכה על אשר נלקח מאתה בשנה הזאת כל הדרה, הרה"ג ר' נחום טרווש ור' אליהו לוריא“. ובזה נתאמתה גם השערת שמכתבם של רמ"מ ירושלימסקי ורש"ש בויארסקי נשלח לשקלוב. א. ר. מ.

הרב הגאון ר' ראובן כץ ז"ל

לפני זמן קצר נפטר בארץ ישראל הרב הראשי של פתח תקוה וראש המתיבתא, הרב ר' ראובן כץ ז"ל.

המנוח היה מגדולי הרבנים בדורנו. יליד אולשאן בליטא, יצא לו שם כאחד העילויים בישיבות המפורסמות של סלבודקה, מיר, ראדין וסלוצק. לאחר ששימש ברבנות אמדור וסטאוויסק, בא בשנת תרפ"ח לאמריקה וישב על כסא הרבנות בבאיון, ניו-יורק.

אברכנאל וגירוש ספרד“, ועוד. ד"ר שמואל ערך גם את הכרך האחרון של מאסף סופרי חיפה, „כרמלית“.

בן-ציון דינור בן שמונים

בן-ציון דינור (דינבורג), ההיסטוריון הידוע, הגיע לשנות גבורה. הוא עומד כעת בעצם מפעלו הגדול „תולדות ישראל, מסופרות על ידי מקורות ותעודות מראשית ישראל עד ימינו אלה“. במהדורה החדשה יצאו בשנים האחרונות (תשי"ח-תשכ"ג) ארבעה ספרים הכוללים את החקופה מימי כיבוש ארץ ישראל על ידי הערבים עד מסעי הצלב.

דינור הקדיש את כוחותיו לחינוך ולעבודתו המדעית. יליד אוקריינה, עלה לארץ בשנת 1921. משנת 1936 שימש מרצה ופרופיסור לתולדות ישראל באוניברסיטה העברית, ציר הכנסת הראשונה והשנייה ושר החינוך והתרבות (1951-1954). יתר ספריו הם: „חיבת ציון“, „רבי משה בן מיימון“, „ספר הציונות“, „במפנה הדורות“, „בעולם ששקע“, „בימי מלחמה והמפקה“ ועוד. דינור הוא מעורכי הרבעון „ציון“. בשנת 1949 יצא לכבודו „ספר דינבורג“.

„מויטב“ — אנתולוגיה חדשה

„מ.י.ט.ב“ אנתולוגיה חדשה של מבחר הסיפור, השירה והמסה במוספים וכתבי העת הספרותיים העבריים, עומד להופיע בקרוב, במספר טפסים מצומצם ולמינויים בלבד. לאנתולוגיה תצורף גם ביבליוגרפיה חמציתית חדשה. המעונינים יפנו אל ש. שיחור, רח' רשפון 180, תל-אביב, תל-אביב.

„המועצה למען מועדי ישראל“

בירושלים הוקמה „המועצה למען מועדי ישראל“ שמטרתה לפעול, בדרכי נועם ושלום, למען שיפור פני החגים והמועדים בישראל והחזרת זהרם כימי קדם. המעוניין בחומר על דבר החגים, ובפרט רבנים ו-גבאי בתי כנסת יפנו לפי הכתובת, „המועצה למען מועדי ישראל“, ת. ד. 2013, ירושלים.

אנחנו משתתפים בצערו העמוק של
ידידנו היקר
אברהם שפיוזהנדרלר
העברי הנאמן והדגול ומשפחתו
על האבידה הכבדה בהיחטף מהם
הרעיה והאם יקרת המידות
אפתר ז"ל
המקום ינחם אתכם בתוך שאר
אבלי ציון וירושלים
יצחק פינקל ורעייתו

כוס תנחומים לידידנו היקר
ד"ר אברהם יצחק כ"ץ
ראש המחלקה לחינוך ולתרבות עברית
באוניברסיטת ג'ירורק
על פטירת אביו
הגאון רבי ראובן כ"ץ ז"ל
רבה הראשי של פתח-תקוה
בפעולתו הענפה והמבורכה ימצא
תנחומים.
ד"ר משה פשרנוביץ
חיים ליף

הננו משתתפים באבלו הכבד
של ידידנו היקר והנכבד
הרב הגאון ר' ישראל פורת
שליט"א

במות הבן הדגול
ר' יוסף פורת ז"ל
השוכן בציון ינחמכם!

ההנהלה והמערכת
של "הבצרון"

הננו משתתפים בצער ידידנו היקר
ראובן ליף
במות עליו שרה אשתו
אתך אנו ביגונן הגדול
חיים וחיה ליף

בשנת 1932 נקרא לעמוד בראש הרבנות
בפתח תקוה ונתפרסם לתהילה גם כחבר
בית-הדין העליון של הרבנות הראשית
במדינת ישראל וכראש אגודת הרבנים.
רושם רב עשה ספרו "דגל ראובן", שו"ת,
שזכה בפרס הרב קוק. כמו כן הוציא ספר
בדרוש בשם "דודאי ראובן". הוא הניח
אחריו שישה בנים: פרופ' אברהם יצחק
כ"ץ, ראש המכון למדעי היהדות וחינוך
עברי באוניברסיטת נ. י.; הרב ד"ר אליעזר
כ"ץ, רב בפאסיק, נ. ג.; הרב ד"ר יחיאל
מיכל כ"ץ, ר"מ בבישיבת רי"א, ר' שמעון
כ"ץ ור' אהרן כ"ץ רמ"ם בפתח תקוה
ומשה ניסן כ"ץ. שתי הבנות הן: דינה
הרכבי, אשתו של ד"ר צבי הרכבי והרבנית
חסידה סורוצקין.

נשף זכרון לשלמה דמשק ז"ל

ביום א' כ"ב כסלו, נתקיימה בבנין
ישראל הצעיר אסיפת זכרון למספר ולמחנך
העברי שלמה דמשק. האסיפה נערכה מטעם
תלמידים לשעבר, ידידים ומוקיריו של המנוח.
ישב בראש המחנך גדליהו אפשטיין. פתחה
בדברים הגב' סילביה גולדבלאט. על יקרת
אישיותו, סגולותיו כמחנך וכמספר דיברו
ליאון פוגלמאן, עורך ה"פארווערטס" וגיסו
של המנוח; המחנך משה מאשוביצקי, חיים
ליף ויצחק ריבקינה.

אנחנו משתתפים באבלם הכבד
של ידידנו
העסקן העברי רב הפעלים
אברהם שפיוזהנדרלר
ובני ביתו

במות עליהם האשה והאם
אצילת הרוח ונדיבת הלב
במסירותם לקנייני רוחנו ינחמו
ד"ר משה פשרנוביץ
חיים ליף

למען יארינון ימיד ...

ה"בצרון" לשנתו הכ"ה ...

הירחון נוסד על-ידי רב צעיר ז"ל בשנת תרצ"ט ומאז נצטרפו חוברת לחוברת וכרך לכרך עד שהגיע לכרך המ"ט.

מפעלו של החכם, מבוני המדע העברי בלשוננו חי וקיים. מאז יסודו ליוו אותו עד הנה קוראים נאמנים, שמצפים מאז לכל חוברת חדשה — למאמרים, ולמחקרים, לסיפורים ולשירים, למסות, לביקורת ולדברי המחשבה המופיעים ב"בצרון".

הנהלת ה"בצרון" והמערכת עמדו על משמר הירחון ובמספרות נפש ממש הביאוהו עד הנה — בעזרת חותמיו, ידידיו ותומכיו הנאמנים מן היום הראשון להופעתו עד הנה.

לזכרון נצח

כל אדם מבקש להנחיל לדור הבא את הערכים היקרים ללבו. לשוננו וספרותנו — כלי היצירה העברית לכל גילויה — הן ערכי היסוד של רוחנו. כל אחד מאתנו חייב לתרום את חלקו לשמירתם והתמדה קיומם והתפתחותם. ומכיוון שענינינו לעתיד — טוב שיזכרו ידידינו הוותיקים, לאחר הבטחת יקיריהם, להעלות את זכרון ה"בצרון" בצוואותיהם. אין סיפוק גדול מזה מהכרה זו, שלאחר אורך ימים ושנים, יהא שמם קשור במפעל שיוסיף לתרום להעשרת ערכי רוחנו העברים בתפוצת אמריקה.

תהילת-נצח

למשורר אפרים א. ליסיצקי והסופר שלמה דמשק ז"ל שהפרישו מעזבונם הול וציו סכומים מסויימים להחזקתו של ה"בצרון".

ירושות ל"בצרון"

ידידינו וקוראינו שיואילו לזכור את ה"בצרון" בצוואתם, יכולים לצרף נוסח הודעה זה:

I give and bequeath the sum of \$..... to Bitzaron, Inc., to be applied to its corporate purposes and the advancement of Hebrew culture.

BITZARON

1141 BROADWAY, NEW YORK 1, N. Y.

SIFREI ISRAEL INC.

Sole Representative of
Israel Book Publishers Assoc.
156 Fifth Ave. (Rooms 722-725)
New York, N. Y. 10010

Tel: WA. 9-6411 — WA. 9-6361 טלפונים

ספרי ישראל אינק.

הנציגות הכלעדית של התאחדות
הוצאות ספרים בישראל
156 השדרה החמישית (חדרים 722-725),
ניו יורק, נ. י. 10010

אנו מתכבדים להציע לקוראי ה"בצרון" ולשוחרי הספר העברי ממיטב הספרים העבריים שיצאו לאור לאחרונה בישראל:

6.55	יומן בורמא, דוד הכהן, עם עובד	אוצר האגדה, בשלושה כרכים, גרוס.
	כל כתבי זלמן שניאור, בעשרה	מוסד הרב קוק — — — — \$15.25
21.35	כרכים, דביר — — — —	אמנות הפיפור, לאה גולדברג, ספריית
	כל אנדות ישראל, בשני כרכים,	פועלים — — — — 3.35
8.25	לבנר, אחיאסף — — — —	אנציקלופדיה לחכמי התלמוד
	כל כתבי י. ל. פרץ, בעשרה כרכים,	והגאונים, בשני כרכים, צ'צ'יק 5.20
26.25	דביר, — — — —	אנציקלופדיה לתולדות גדולי ישראל
	לקט רש"י, לספר בראשית, א. פרדס,	בארבעה כרכים, צ'צ'יק — 7.65
1.20	קרני — — — —	אגרות הרמב"ם, מהדורת רמב"ם
	מבוא לכתבי הקדש, א. שרירא,	לעם, מוסד הרב קוק — — 4.60
2.70	אחיעבר — — — —	בין דין לחשבון, דב סדן, דביר 7.45
	מבוא לספרות התלמוד, ע. צ. מלמד,	בית משבר, בשני כרכים, דר נסתר,
2.30	מאוחד — — — —	ספריית פועלים — — — — 6.10
	משנה, עם פירוש הרמב"ם, מסכת	גדרוים בקהיר, יוסף נדבה,
9.15	זרעים, מוסד הרב קוק — — — —	אחיאסף — — — — 2.95
	מצבות קודש בארץ ישראל,	גדרות המלך, מ. פוליטי, עם עובד 1.05
9.15	ז. וילנאי, מוסד הרב קוק — — — —	גרפיקה בישראל, ספריית פועלים 9.75
	מקראה חדשה, מ. פיטר, קרית	דור בארץ, אנתולוגיה ספריית
2.45	ספר — — — —	פועלים — — — — 6.60
	סיפורי מישור, ס. יזהר, ספריית	דקדוק הערבית-יהודית של ימי
3.15	פועלים — — — —	הבינים, ד"ר י. בלאו, יבנה — 9.15
	ספר השנה למדעי היהדות והרוח	דיפלומטיה ומחתרת בתנועה
	של אוניברסיטת בר אילן,	הציונית, יהודה באור, ס. פועל' 3.95
12.20	קרית ספר — — — —	ההקלאות בא"י בתקופת המשנה,
11.00	ספר צפת, קרית ספר — — — —	יהודה פליקס, דביר — — 7.00
3.65	קהלת, גינבורג, גיומן — — — —	היורד למטה, יורם קניוק, שוקן 2.40
	קרתגו, המעצמה הימית, צבי הרמן,	זמר חן, שירון לגני הילדים ולכתות
9.75	מסדה — — — —	יסוד, הדסה בירביס, תרבות והינוך
	תולדות הספרות העברית החדשה,	ילקוט י. ה. ברנר, א"ב, תרבות
8.85	שני כרכים, פ. לחובר, דביר	והנוך — — — — 1.85
	תורת המלחמות בארצות המקרא	ישראל והעמים, ספר שלישי י. כץ/
	(עברית), פרופ' י. ידין, מהדורת	מ. הרשקו, דביר — — — — 2.30
25.00	מעריב — — — —	יחופי תנאים ואמוראים (לרבי יהודה
	תורת המלחמות בארצות המקרא,	ברבי קלונימוס משפירא) מוסד
	מהדורה אנגלית, פרופ' י. ידין,	הרב קוק — — — — 7.30
25.00	בשני כרכים — — — —	

הואיל וכמה מן הספרים נתקבלו במספר טפסים מצומצם — כל הקודם במשלוח הומנתו
בצירוף התמורה — ייענה תחילה. כל הקונה חמישה ספרים או יותר — יתנה מתנחה
של 20 אחוזים. המשלוח — חנים עד יום 31 בינואר 1964 בלבד.

בהזמנות נא לפנות אל:

SIFREI ISRAEL Inc.

156 FIFTH AVENUE

NEW YORK, N. Y. 10010

ISRAELI

Restaurant — Cafe Espresso

Israel Wine and Beer

In the Times Square Area

Authentic Israeli Cuisine &
wonderful American Dishes
Luncheon, Dinners, Supper

Open 11:00 A. M. —
After Theater Snacks

107 W. 43rd St.
New York City
CO. 5-9072

Use the Pleasant Laxative

Ex-Lax is the laxative you enjoy taking. Tastes like delicious chocolate, and gives thorough relief gently and comfortably. Ex-Lax is America's biggest selling laxative—used for over 50 years.

Buy the Economy 89c size
Save as much as 55c

Also available in 39c and 18c sizes
When Nature "forgets"... remember

EX-LAX

THE CHOCOLATED LAXATIVE

אירופה? ישראל?

נא לצלצל אלינו!

אירופה כולה... ישראל... תוכל להגיע לשם במשך שעות מספר. סע בלופטהאנזא ללא חנייה מניו-יורק או שיקאגו — או ישיר מסאן-פראנציסקו, דרך לונדון או פאריז — לפראנק-פורט. משם קשרי מטוסי-סילון מצויינים, נוחים, לתל-אביב וכמעט לכל מקום באירופה.

כששירות זהיר של לופטהאנזא עומד לרשותך, תהא טיסתך קלה ומופלאה בשלוותה.

ארוחות כשרות וחמות ערוכות תחת השגחתם של רבנים אורתודוקסים, מוגשות במטוס לכל דורש בשעת הזמנת כרטיס הטיסה.

שירות סינאטור מפואר במחלקה ראשונה, מחלקת חיסכון אדיבה בכל טיסות לופטהאנזא. ובתכניתנו החדשה של „טוס עתה ושלם לאחר כך“ לרשותך שנתים לסלק את המחיר בשיעורי-התשלומים המועטים ביותר.

צלצל למוכן הנסיעות שלך,
או לחברת לופטהאנזא.

טיב-מובחר של טיסת-אוי

 LUFTHANSA
GERMAN AIRLINES

משרדים בערים ראשיות של ארצות-הברית וקנדה.

ISRAEL GROUP TOURS

\$ 535 — ROUND TRIP (Includes Europe Stopovers)

Depart	Return	1964	Departs	Returns	1964
Feb. 2	March 1		Mar. 23	Apr. 21	Incl. Pesach, Indep.
Feb. 19	March 17		Mar. 25	Apr. 12	Includes Pesach
Feb. 23	Mar. 15	Incl. 1 Wk. Europe	Mar. 25	Apr. 22	Incl. Pesach, Indep.
Feb. 23	Apr. 7	Incl. Purim, Pesach			Day and 3 days of Europe
Mar. 22	May 19	Includes Pesach & Independence Day	Apr. 7	May 5	Includes Indep. Day
			Apr. 12	May 21	Includes Indep. Day

BOOK NOW FOR PURIM & PASSOVER TOURS

Complete Tours — Finest Foods — All Accom. — \$ 845 Incl.

Includes 1st Class Hotel Accommodations in Israel's leading hotels — Jet travel by leading airlines — Top tourist attractions by experienced guides.

STANDARD ACCOMMODATIONS — Same Tour from \$725

I D E A L T O U R S

48 W. 48th ST., N. Y. C. Bet. 5th & 6th Avenues JU. 2-0420

<p>Greetings from...</p> <p style="text-align: center;">THE ROBERT TREAT HOTEL CO.</p> <p style="text-align: center;">"A Knott Hotel"</p> <p>50 Park Pl. Newark, N.J.</p>	<p>Greetings from...</p> <p style="text-align: center;">Dr. HARRY WECHSLER</p> <p style="text-align: center;">737 Park Ave. New York City</p>	<p>Greetings from...</p> <p style="text-align: center;">SEPHARDIC CONG.</p> <p style="text-align: center;">Long Beach</p> <p>161 Lafayette Blvd. Rabbi Asher H. Abittan Pres. Ely Pappo</p>
<p>Greetings from...</p> <p style="text-align: center;">CHECKER CAB CO.</p> <p>2124 St. Marys Avenue</p>	<p>Greetings from...</p> <p style="text-align: center;">TELL CITY CHAIR CO.</p> <p style="text-align: center;">Tell City, Indiana</p>	<p>Greetings from...</p> <p style="text-align: center;">O L U M ' S</p> <p style="text-align: center;">of Binghamton, Inc.</p> <p>114 Clinton St.</p>
<p>Greetings from...</p> <p style="text-align: center;">WHITE GLASS CO.</p> <p>315 Eau Claire St. Eau Claire, Wisc.</p>	<p>Greetings from...</p> <p style="text-align: center;">GETZ JEWELRY STORES</p> <p style="text-align: center;">Seventh & Vine Streets</p>	<p style="text-align: center;">Morris Letter Service</p> <p style="text-align: center;">519 Center St.</p>
<p style="text-align: center;">Morris J. Larson</p> <p>8 East Wilson Street</p> <p style="text-align: center;">B. THORPE & CO.</p> <p>951 Penn Ave. Pittsburgh, Pa.</p>	<p style="text-align: center;">Vermilion County ABSTRACT CO.</p> <p style="text-align: center;">22 W. Main St. Danville, Ill.</p>	<p style="text-align: center;">Tenth Street Hardware</p> <p style="text-align: center;">620 Tenth St.</p> <p style="text-align: center;">KENIN & POSNER</p> <p style="text-align: center;">16 Court St. Brooklyn, N. Y.</p>

BENJAMIN H. SWIG

California Industrialist - Philanthropist - Civic Leader

On the occasion of his
70th Birthday Celebration
November 19, 1963

B orn to bring all those in need some cheer,
E ase their lot and dispel their fear
N ot just with empty platitudes alone
(H ow hypocrites conceal their heart of stone)
S erve their selfish aims while condescending
W hen every one can see they're just
pretending.
I t's therefore quite a triumph when in His
Grace
G od suddenly reveals a human face.

Harold Debrest

Mr. Harold Debrest, our National Secretary, was former Feature Editor of the *American Hebrew* and of the *Jewish Tribune* and Editor of the Debrest Weekly News Letter, and was at one time associated with the N. Y. Times and N. Y. Post, was National Secretary of the American Jewish Historical Society, President and organizer of Jewish Big Brothers Association. He is the author of "The White and Blue" (an Israeli anthem) and numerous other poems and essays, including a biography of the late Chaim Tchernowitz (Rav Tzair).

Published Monthly by Bitzaron, Inc., 1141 Broadway, New York 1, N. Y. (except January-February, May-June November-December, when published Bi-Monthly, and July and August when not published). Prof. N. Glatzer, Prof. Simon Halkin (Israel), Prof. Harry A. Wolfson, Editors; Dr. Maurice E. Chernowitz, Managing Editor; Prof. Hayim Leaf, Associate Editor. Annual Subscription, payable in advance \$7.00 per year; foreign \$8.00. To members of the Armed Forces half rate. Second class postage paid at New York, N. Y. Copyright 1963, by Bitzaron, Inc. All rights reserved. Opinions expressed in articles of Bitzaron represent the opinions of the authors and not necessarily reflect those of the editors and publishers. Subscriptions are automatically renewed unless we are notified otherwise.

Celebrate your functions at

S. FERSHKO'S CAFÉ EXODUS

2019 Broadway, cor. 69th St.
New York TR. 4-9801

next door to Lincoln Center
for the Performing Arts

Nightly at the Piano

SHMUEL FERSHKO

Prominent Israeli Composer
and Concert Pianist
Continuous Israel &
International entertainment

most people call RIVERSIDE
for the inspired service and
spiritual comfort RIVERSIDE
offers family and friends

RIVERSIDE

MEMORIAL CHAPEL

Funeral Directors

76th St. & Amsterdam Ave.
New York — ENdicott 2-6600

Brooklyn - Bronx - L. I.

Mt. Vernon - Miami and

Miami Beach

Morton Rosenthal

Carl Grossberg

Directors

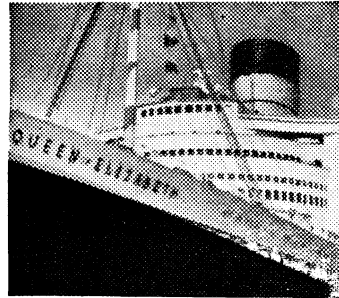
RIVERSIDE MONUMENTS

...more than fine granite.
Each memorial... be it a
modest headstone or an im-
pressive mausoleum... is a
mark of everlasting respect,
unconditionally guaranteed
forever by RIVERSIDE'S 50-
year reputation for quality.

Visit our Showroom.

Call or write for illustrated
Booklet.

לאירופה באניות הגדולות ביותר בעולם

R. M. S. Queen Elizabeth: 83,673 tons

אנית הנוסעים מלכת אלעזבת: 83,673 טון

5 ימי בידור . . .

שירות מצויין ביותר במלכות
קונארד האדירות.

באניות מלכת אלעזבת ומלכת מרי, תהנה
מן השירות האדיב של מלצרי ומלצרות
קונארד, ותפיק רצון רב מן הכטבח
הבינלאומי באמת. קונארד מקדיש תשומת
לב מיוחדת לכשרות ואולמים מרווחים
לתפילה. כשתבוא לאירופה תמצא קשרים
נוחים לישראל.

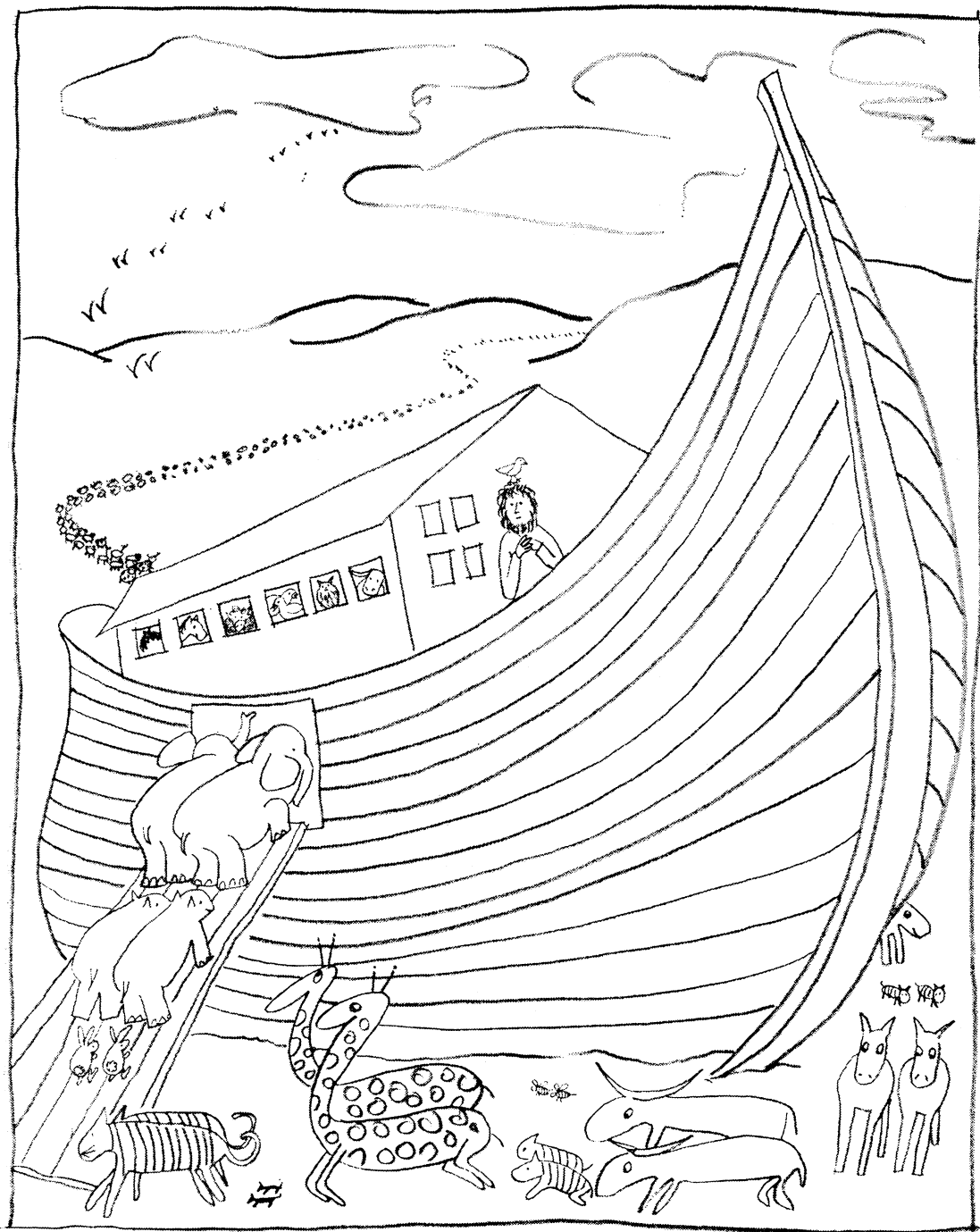
מאוקטובר 1 עד פברואר 29, נצל
מחירי נסיעת-טיול.

נסיעת הלוך-ושוב במלכות לא-גליה
אפשרית במחיר המועט של \$ 300
במחלקת תיירים, \$ 392 במחלקת
קבינה, \$ 642 במחלקת ראשונה
(המחירים קצת יותר גבוהים ב-1964).

טיולים במשך השנה:

5 עד 95 ימים באניות-טיול לנוסאור, לאמי
הודו המערבית, הכף הצפוני, ים התיכון
ומסביב לעולם על הקונארדים הגדולים
האלה: מאורטאניה האדירה והאניות-האחיות
פראנקוניה וקארמאניה; קארוניה, האניה
הגדולה ביותר שנבנתה אי פעם לשם
טיולים, או מלכת אלעזבת, אנית הנוסעים
הגדולה ביותר בעולם.

See your travel agent or Cunard
Line,
25 Broadway, New York 4, N. Y.

We've been in the travel business a long time.

In the beginning, it was sink or swim.

We swam.

Until about 15 years ago, when we started to fly.

In 1948, we had one used DC-4, two ex-war aces and plenty of doubts.

Now we have a whole fleet of new Boeing 707 and 720-B jet airplanes.

We also have multitudes of pilots (including one named Nsoh) and no more doubts.

We fly one of the world's longest non-stop flights: New York to Tel Aviv.

The shorter ELAL non-stop flights (New York to London, Paris and Rome) are simply milk-and-honey runs to us.

One thing in particular that tickles us is that nobody notices when an ELAL jet puts down in Athens or Zurich or Istanbul.

It's absolutely routine.

We go to places you'd expect: Brussels, Vienna, Munich, Amsterdam, Frankfurt.

And some that you might not expect: Teheran, Nairobi, Nicosia and Johannesburg.

At close to 600 miles an hour, there are very few places we can't get you to in 6 or 7 hours.

Think where we could get you in 40 days and 40 nights.

Call your travel agent or us

